

КУЛТУРК

كولتورك



OSMANLI TARİH VE BİYOGRAFİSİNDEN ŞİİRE; MEHMED SÜREYYÂ'NIN "GÜL BAHÇESİ"

From Ottoman History and Biography to Poetry; Mehmed Süreyyâ's "Rose Garden"

Dr. Duygu BİNGÖL TOPTAŞ



SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ YAZMA BAĞIŞLAR 8471 NUMARADA KAYITLI MUHAMMED BURHANEDDİN KILIÇ EL-BELHÎ'YE AİT MECMUA

The Macmua Belonging to Muhammed Burhaneddin Kılıç El-Belhî, Registered at Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 8471

Prof. Dr. Fatma BÜYÜKKARCI YILMAZ



KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA BİLİNMEYEN BAHR-I TAVİLLER-3: FEHMÎ, ŞEHRÎ VE İHSÂN'IN BAHR-I TAVİLLERİ

Unknown Bahr-i Tavîls in Classical Turkish Literature-3: Fehmî, Şehrî and İhsân's Bahr-i Tavîls

Prof. Dr. Yunus KAPLAN



**İSTANBUL'DA 19. YÜZYILDA ÖZBEKÇEYE TERCÜME EDİLEN BİR MESNEVÎ:
HATÂYÎ'NİN RA'NÂ VÜ ZÎBÂ'SI**

A Translation of the Mesnevi Written in Uzbek Turkish in Istanbul in the 19th Century: Hatâyî's Ra'nâ vü Zîbâ

Arş. Gör. Muhammad Yaqob QARASH



**SULTAN III. AHMED'İN DAMAT İBRAHİM PAŞA İÇİN YAZDIĞI İKİ KİT'A VE BUNLARIN NEDÎM'İN
"TAZMÎN-İ KELÂMÜ'L-MÜLÛK MÜLÛKÜ'L-KELÂM" BAŞLIKLİ ŞİİRİNDEKİ AKSİ**

Two Qit'as Written by Sultan Ahmed III for Damat İbrahim Pasha and Their Reflections in Nedîm's Poem Titled Tazmîn-i Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm

Abdullatif Emre NAVGASIN



BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİ, MS. OR. OCT. 3744 NUMARALI MECMUA VE MESTAP'A GÖRE TASNİFİ

Berlin State Library Ms. Or. Oct. 3744 Numbered Mecmua and its Classification According to MESTAP

Meryem ŞENTÜRK ÇOBAN

КУЛТУРК

E-ISSN: 2757-5667

كولتورك

SAYI / ISSUE: 11 - YAZ (HAZİRAN) / SUMMER (JUNE) 2025

İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ



KÜLTÜRK

JOURNAL OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

E-ISSN: 2757-5667

Yılda iki sayı yayımlanır. / Published Biannually.

Yaz (Haziran) - Kış (Aralık) / Summer (June) - Winter (December)

Hakemli Dergi / Peer Reviewed Journal

Sayı 11 / Issue 11

İstanbul

Yaz (Haziran) 2025 / Summer (June) 2025

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ



KÜLTÜRK

JOURNAL OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

Y
I
L
6
YEAR

S
A
Y
I
11
ISSUE

- **Baş Editör / Editor-in-Chief**

Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL

m.koksal@iku.edu.tr

- **Editörler / Editors**

Dr. Emre Berkan YENİ

e.yeni@iku.edu.tr

Dr. Harun COŞKUN

h.coskun@iku.edu.tr

- **Alan Editörleri**

Dr. Ömür CEYLAN

Eski Türk Edebiyatı

Dr. Ahmet BOZDOĞAN

Yeni Türk Edebiyatı

Dr. Vahit TÜRK

Türk Dili

Dr. Mehmet AÇA

Türk Halk Edebiyatı

Bu Sayının Dil Editörleri / Language Editors

- **İngilizce Dil Editörü / English Language Editor**

Dr. Özay ŞEKER

o.seker@iku.edu.tr

İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Ataköy 7-8-9-10, E5 Karayolu Üzeri Ataköy Yerleşkesi, 34158 Bakırköy/İstanbul

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulturk>



TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KÜLTÜRK

JOURNAL OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

● Sayı 11 / Issue 11

Yaz 2025 / Summer 2025

Sahibi / Owner

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı Adına

On Behalf of the Department of Turkish Language and Literature

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet BURAN

Fırat Üniversitesi, Türkiye
Fırat University, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet KARTAL

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
Eskişehir Osmangazi University, Türkiye

Prof. Dr. Alfiya YUSUPOVA

Kazan Devlet Üniversitesi, Tataristan
Kazan State University, Tatarstan

Prof. Dr. Benedek PÉRI

Eötvös Lorand Üniversitesi, Macaristan
Eötvös Lorand University, Hungary

Prof. Dr. Mehmet Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üni., Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Uni., Türkiye

Prof. Dr. Hayati DEVELİ

İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Istanbul University, Türkiye

Prof. Dr. Kadırali KONKOBAYEV

Kırgızistan-Türkiye Manas Üni., Kırgızistan
Kyrgyzstan-Türkiye Manas Uni., Kyrgyzstan

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Istanbul Kültür University, Türkiye

Prof. Dr. Muharrem KAYA

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni., Türkiye
Mimar Sinan Fine Arts Uni., Türkiye

Prof. Dr. Nurullah ÇETİN

Ankara Üniversitesi, Türkiye
Ankara University, Türkiye

Prof. Dr. Ömür CEYLAN

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Istanbul Kültür University, Türkiye

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Hacettepe University, Türkiye

Prof. Dr. Şuayip KARAKAŞ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye
Istanbul Aydın University, Türkiye

Prof. Dr. Vahit TÜRK

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Istanbul Kültür University, Türkiye

DANIřMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

Fırat Üniversitesi, Türkiye
Fırat University, Türkiye

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK

Trakya Üniversitesi, Türkiye
Trakya University, Türkiye

Prof. Dr. Aynur KOÇAK

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Yıldız Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Beyhan KESİK

Giresun Üniversitesi, Türkiye
Giresun University, Türkiye

Prof. Dr. Edith Gülçin AMBROS

Viyana Üniversitesi, Avusturya
University of Vienna, Austria

Prof. Dr. Funda KARA

Atatürk Üniversitesi, Türkiye
Atatürk University, Türkiye

Prof. Dr. Hanife KONCU

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni., Türkiye
Mimar Sinan Fine Arts Uni., Türkiye

Prof. Dr. Hülya ERAYDIN ARGUNŞAH

Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Erciyes University, Türkiye

Prof. Dr. Hülya ARSLAN EROL

Gaziantep Üniversitesi, Türkiye
Gaziantep University, Türkiye

Prof. Dr. Mariya ÇERTİKOVA

Katanov Hakas Devlet Üniversitesi, Hakasya
Katanov Hakas State University, Khakassia

Prof. Dr. Marufjan YOLDOSHEV

Ali Şir Nevayi Üniversitesi, Özbekistan
Ali Şir Nevayi University, Uzbekistan

Prof. Dr. Mehmet AÇA

Marmara Üniversitesi, Türkiye
Marmara University, Türkiye

Prof. Dr. Melek ÖZYETGİN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Yıldız Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Mesut ŞEN

Marmara Üniversitesi, Türkiye
Marmara University, Türkiye

Prof. Dr. Murat CERİTOĞLU

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Türkiye
Izmir Katip Çelebi University, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa KURT

Gazi Üniversitesi, Türkiye
Gazi University, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa ÖNER

Ege Üniversitesi, Türkiye
Ege University, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH

Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Erciyes University, Türkiye

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR

İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Istanbul University, Türkiye

Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT

Kıbrıs İlim Üniversitesi
Cyprus Science University

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Erciyes University, Türkiye

Prof. Dr. Nihayet ARSLAN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Yıldız Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Orhan KURTOĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üni., Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Uni., Türkiye

Prof. Dr. Osman HORATA

Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Hacettepe University, Türkiye

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ

Maltepe Üniversitesi, Türkiye (emekli)
Maltepe University, Türkiye (retired)

Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Kırşehir Ahi Evran University, Türkiye

Prof. Dr. Seysenbay KUDASOV

Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan
Ahmet Yesevi University, Kazakhstan

Prof. Dr. Şaban DOĞAN

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Türkiye
Izmir Katip Çelebi University, Türkiye

Prof. Dr. Ülkü ELİUZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
Karadeniz Technical University, Türkiye

KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'nin tarandığı dizinler:

MLA International Bibliography



İslam Araştırmaları Merkezi



Asos İndeks



Google Scholar



Index Copernicus



Eurasian Scientific Journal Index



Bielefeld Academic Search Engine



Türk Eğitim İndeksi



*Directory of Research Journals
Indexing*





JOURNAL OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

Bu Sayının Hakemleri / Referees of This Issue

Prof. Dr. Ahmet DOĞAN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Kırşehir Ahi Evran University

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
Fırat Üniversitesi
Fırat University

Prof. Dr. Bayram Ali KAYA
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İstanbul Sabahattin Zaim University

Prof. Dr. Ersen ERSOY
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Sivas Cumhuriyet University

Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Ankara Hacı Bayram Veli University

Prof. Dr. Mahmut Esat HARMANCI
Kocaeli Üniversitesi
Kocaeli University

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Bilecik Şeyh Edebali University

Prof. Dr. Neslihan İlknur KOÇ KESKİN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Ankara Hacı Bayram Veli University

Prof. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Recep Tayyip Erdoğan University

Prof. Dr. Metin AKKUŞ
Düzce Üniversitesi
Düzce University

Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇUOĞLU
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Recep Tayyip Erdoğan University

Prof. Dr. Savaşkan Cem BAHADIR
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Karadeniz Technical University

Prof. Dr. Ümrhan AY
Marmara Üniversitesi
Marmara University

Prof. Dr. Yunus KAPLAN
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Osmaniye Korkut Ata University



Makalelerde ifade edilen fikir ve görüşlerle ilgili her türlü sorumluluk yazarlara aittir. Yayın hakları **KÜLTÜRK**'e aittir. Yayımlanan yazılar **KÜLTÜRK**'ün yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.

All kinds of responsibilities regarding the ideas and opinions expressed in the articles belong to their authors. Publishing rights belong to **KÜLTÜRK**. No part of this publication shall be produced in any form without the written consent of the **KÜLTÜRK**. The Editorial Board the final decision to publish articles.

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Osmanlı Tarih ve Biyografisinden Şiire; Mehmed Süreyyâ'nın "Gül Bahçesi" 1-23

From Ottoman History and Biography to Poetry; Mehmed Süreyyâ's "Rose Garden"

Dr. Duygu BİNGÖL TOPTAŞ

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Başlıklar 8471 Numarada Kayıtlı Muhammed Burhaneddin Kılıç El-Belhî'ye Ait Mecmua..... 25-53

The Macmua Belonging to Muhammed Burhaneddin Kılıç El-Belhî, Registered at Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Başlıklar 8471

Prof. Dr. Fatma BÜYÜKKARCI YILMAZ

Klasik Türk Edebiyatında Bilinmeyen Bahr-ı Tavîller-3: Fehmî, Şehrî ve İhsân'ın Bahr-ı Tavîlleri..... 55-75

Unknown Bahr-i Tavîls in Classical Turkish Literature-3: Fehmî, Şehrî and İhsân's Bahr-i Tavîls

Prof. Dr. Yunus KAPLAN

İstanbul'da 19. Yüzyılda Özbekçeye Tercüme Edilen Bir Mesnevî: Hatâyî'nin Ra'nâ vü Zîbâ'sı..... 77-90

A Translation of the Mesnevi Written in Uzbek Turkish in Istanbul in the 19th Century: Hatâyî's Ra'nâ vü Zîbâ

Arş. Gör. Muhammad Yaqob QARASH

Sultan III. Ahmed'in Damat İbrahim Paşa için Yazdığı İki Kıt'a ve Bunların Nedîm'in "Tazmîn-i Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm" Başlıklı Şiirindeki Aksi 91-101

Two Qit'as Written by Sultan Ahmed III for Damat İbrahim Pasha and Their Reflections in Nedîm's Poem Titled Tazmîn-i Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm

Abdullatif Emre NAVGASIN

Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3744 Numaralı Mecmua ve MESTAP'a Göre Tasnifi 103-143

Berlin State Library Ms. Or. Oct. 3744 Numbered Mecmua and its Classification According to MESTAP

Meryem ŞENTÜRK ÇOBAN

**OSMANLI TARİH VE
BİYOGRAFİSİNDEN ŞİİRE;
MEHMED SÜREYYÂ'NIN "GÜL
BAHÇESİ"**

FROM OTTOMAN HISTORY AND
BIOGRAPHY TO POETRY; MEHMED
SÜREYYÂ'S "ROSE GARDEN"

Dr. Duygu BİNGÖL TOPTAŞ

Aksaray Halk Eğitim Merkezi

Usta Öğretici

E-posta: duyguu.bingoll@gmail.com

Orcid: 0000-0002-8700-3647

Öz

Osmanlı toplumunda yüzyıllardır süregelen Divân edebiyatı, 19. yüzyılda da birtakım yenileşme hareketleriyle beraber varlığını devam ettirmiştir. Bu yüzyılda Mehmed Süreyyâ, Osmanlı tarih yazıcılığı ve biyografi yönünde kendini ön plana çıkaran, bürokratik kimliğinin yanı sıra edebi çevrelerce de takdir gören bir isimdir. Bu çalışmada yazdığı tarih eserleriyle dönemin çeşitli olaylarına ışık tutan Mehmed Süreyyâ'nın daha evvel neşredilmemiş ve cönk şeklinde tutulmuş fakat içerik itibarıyla bir şiir mecmuası olan "Gülzâr"ın transkripsiyonu yapılmış ve mecmuada yer alan şiirler incelenmiştir. Süreyyâ'nın şekil ve ölçü açısından Divân edebiyatı türünde şiirler kaleme aldığı tespit edilirken, kimi şiirlerinde 19. yüzyılda hüküm süren Tanzimat edebiyatının yeni konularına yer verdiği görülmüştür. Geçiş yüzyılı olarak kabul edilen bu dönemde önemli bir nesir yazarı olan Süreyyâ'nın, şiir sahasında, klasikten şiir ekseninde yazdığı, şiirlerinin konu itibarıyla geleneğe bağlı olduğu olduğu saptanmıştır. Mecmuada toplamda 14 şiir yer almaktadır. Bu şiirlerin türü şu şekildedir: 9 gazel, 2 kıta, 2 kısa mesnevi ve 1 adet müstezat. Çalışmada öncelikle Süreyyâ'nın hayatına ve eserlerine yer verilmiş, Gülzâr'ın hem yapı hem de içerik olarak tanıtımı yapılmış, ardından mecmuanın transkripsiyonuna yer verilmiş ve son olarak yazmanın tıpkıbasımı eklenmiştir. Bu çalışma ile amacımız, nasir kimliği ile öne çıkan Mehmed Süreyyâ'nın daha evvel yayınlanmamış olan bu şiir mecmuasını alana kazandırmaktır.

Anahtar kelimeler: Mehmed Süreyyâ; Osmanlı Toplum; Şiir; Mecmua; Gülzâr.

Abstract

Divan literature, which has been in Ottoman society for centuries, continued its existence in the 19th century with some renewal movements. In this century, Mehmed Süreyyâ was a prominent figure in Ottoman historiography and biography who was appreciated by literary circles in addition to his bureaucratic identity. In this study, Mehmed Süreyyâ, who shed light on various events of the period with his historical works, transcribed "Gülzâr", which has not been published before and kept in the form of a cönk, but which is a poetry collection in terms of content, and analyzed the poems in the collection. While it was determined that Süreyyâ wrote poems in the Divan literature genre in terms of form and meter, it was observed that some of his poems included the new topics of the Tanzimat literature that prevailed in the 19th century. It has been determined that Süreyyâ, who was an important prose writer in this period, which is accepted as a transitional century, wrote in the field of poetry, on the axis of poetry from the classics, and that his poems were connected to the tradition in terms of subject matter. There are 14 poems in total in the corpus. The types of these poems are as follows: 9 ghazals, 2 stanzas, 2 short masnavi and 1 müstezat. In the study, firstly, Süreyyâ's life and works are given, Gülzâr is introduced in terms of both structure and content, then the transcription of the manuscript is given and finally the facsimile of the manuscript is added. Our aim with this

study is to bring this previously unpublished poetry collection of Mehmed Süreyyâ, who stands out with his nasir identity, to the field.

Keywords: Mehmed Süreyyâ; Ottoman Society; Poem; Corpus; Gülzâr.

GİRİŞ

Osmanlı toplumunda tarih ve edebiyat aynı kaynaktan beslenen ve yine aynı kaynağa dökülen nehirler gibidir. Birbiriyle derinlemesine bir ilişki halinde olan bu iki alan, aynı zamanda birbirini etkileyerek varlığını sürdürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu zengin bir kültürel mirasa sahip olduğu için tarih, edebiyat ve sanat alanlarında büyük bir gelişme göstermiştir. İmparatorluğun tarihçileri, tarihi olayları ve dönemleri detaylı bir şekilde belgeleyerek gelecek nesillere aktarmışlardır. Devletin ilk zamanlarından yıkılışına kadar tarih alanında yazılan eserlerin sayısı oldukça fazladır (Arıker, 2015: 203). Bunun yanında edebiyat da Osmanlı toplumunda önemli bir yer işgal eder. Divan edebiyatı, saray çevrelerinde ve halk arasında büyük bir ilgi görmüştür. Şairler, tarihi olayları ve imparatorluğun şanlı geçmişini şiirlerinde sıklıkla işlemişlerdir. Ayrıca, tarihî kişilikler ve önemli olaylar, şiirlerde sıkça yer bulmuş ve bu sayede edebiyat, tarihî bilgi edinme ve yayma aracı olarak da kullanılmıştır. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nda tarih ve edebiyat, birbirlerini tamamlayan ve zenginleştiren iki önemli alan olmuştur.

Tıpkı tarih ve şiir gibi önemli bir alan olan biyografi, Osmanlıda tarih yazımının önemli bir parçası olmuştur. Özellikle hükümdarlar, devlet adamları ve önemli şahsiyetlerin hayatlarına dair kaleme alınan biyografiler, tarihçiler tarafından değerli birer kaynak olarak kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde bir insanın hayat hikâyesini, düşünce dünyasını, çalışmalarını ve varsa eserlerini konu alan biyografi çalışmaları o dönemin tarihine ışık tutması bakımından oldukça önem arz etmektedir (Akyıldız, 2017: 220). Önemli bir edebi tür olan biyografiyi, psikoloji, sosyoloji, siyaset gibi farklı alanlardan gelen araştırmacıların edebiyatçılarla diyaloga girebileceği ortak bir bölge olarak görmek de mümkündür (Kırmızı, 2013: 6).

Görüldüğü gibi Osmanlı toplumunda nazım ve nesir, edebiyatın iki temel türü olarak önemli bir yer işgal etmiştir. Her ikisi de farklı amaçlarla kullanılmış, toplumun farklı kesimleri tarafından değer verilmiş ve yaygın bir şekilde başvurulmuş anlatı alanları olmuştur. Toplumların kültürel dokusunun önemli bir parçası olan bu iki tür birlikte var olmuş ve sanatçılar tarafından her iki türde de eserler verilmiştir.

19. yüzyılın önemli tarihçi ve biyografi yazarlarından olan ve *Sicill-i Osmanî* isimli eseriyle bilinen Mehmed Süreyyâ, nesir alanındaki ustalığının yanı sıra şiir alanında da varlık göstermiştir. Bu çalışmada Mehmed Süreyyâ'nın şiirlerinin yer aldığı Gülzâr isimli eser incelenmiştir. Mehmed Süreyyâ ve eserlerinden bahsedildikten sonra Gülzâr'ın hem şekil hem de içerik olarak incelenmesi yapılmıştır.

Ardından eserin transkripsiyonlu metni verilmiş ve çalışmanın son kısmı ise tıpkıbasıma ayrılmıştır. Gülzâr'da yer alan şiirlerin klasik Divân şiiriyle örtüştüğü, âşık ve maşuk ilişkisi esas alınarak şiirlerin oluşturulduğu ve şairin tarihçi kimliğinin yanında aynı zamanda şairlik yeteneğinin de var olduğu tespit edilmiştir.

Mehmed Süreyyâ Kimdir?

Mehmed Süreyyâ 1845'te İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası çeşitli devlet mertebelerinde görev yapan Hüsnü Mehmed Bey'in ikinci oğludur. Dârü'l-Maârif'ten mezun olmuş, özel hocalardan Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri almıştır (Özcan, 2003: 527-528). Bâbîâli Tercüme odasına mülazım olarak girmiş ve zamanla sâniye rütbesine kadar yükselmiştir. Bu sırada Ceride-i Havâdis gazetesinin yazı ekibine dâhil olmuştur (Çetin ve Alkan, 2011: 390). Mehmed Süreyyâ, II. Abdülhamit'in beğenilerine nail olmuş ve onun iradesiyle 7 Muharrem 1304 (1886)'te Maârif Meclisi azalığına atanmıştır (Yörür, 2017: 90). Süreyya, iki yıl mücadele ettiği ciddi rahatsızlığı sonucunda 19 Zilhicce 1326 (12 Ocak 1909)'da vefat etmiştir. Kabri Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'ndadır (Aktan, 1995: 11).

Mehmed Süreyyâ oldukça çalışkan ve gayretli bir insandı. Devlet görevleri dışında tüm vaktini Türk ve İslam tarih ve kültürünü incelemeye harcamıştır. Kendini Osmanlı dönemindeki ünlü kişilerin yaşam öykülerini ortaya çıkarmaya adanmış olan Süreyyâ, açıkça belirtmemesine rağmen başlıca kaynaklar olarak arşiv belgeleri, mezar kitabeleri ve yazma- matbu eserlerden faydalanmıştır. Biyografi türünde İbnü'l-Emin Mahmud Kemal tarafından *Tekmiletü's-Şakâ'ik* müellifi Fındıklılı İsmet Efendi ile Abdurrahmân Şeref tarafından *Kâmûsu'l-A'lâm* müellifi Şemseddîn Sâmî ile karşılaştırılan Mehmed Süreyyâ Bey, bunlardan ilkinin takdirine, ikincisinin biraz insafsız eleştirilerine uğramıştır (Özcan, 2003: 528).

Mehmed Süreyyâ'nın Eserleri

Nuhbetü'l-Vakâyi': H. 1245/M. 1829-1830 yılından itibaren devlet ileri gelenlerinin biyografilerini içeren bir eser olup iki ciltten oluşmaktadır (Yörür, 2017: 90). Mehmed Süreyyâ'nın ilk eseri olan ve 1831-1875 yılları arasında bazı Osmanlı devlet adamlarının tayin, görevden alınma ve ölüm tarihlerini aktaran iki ciltlik eserin birinci cildini 1853 yılı sonuna kadar gelen kısım oluşturmaktadır. Bahsi geçen tarihler arasında Osmanlı teşkilat ve kurumlarındaki değişiklikleri de belirtme amacı güden eserin başlıca kaynakları *Takvîm-i Vekâyi'* ve *Cerîde-i Havâdis* gibi dönemin ilk gazeteleridir (Arslan: 2020).

Târîh-i Mehmed Süreyyâ: II. Mahmut döneminden başlayıp Sultan Abdülaziz devrinin sonuna kadarki dönemi kapsayan bir Osmanlı tarihi olan eser toplam 9 cilttir (Çetin ve Alkan, 2011: 390).

Tekemmüle-i Sicill-i Osmânî: İki ciltten oluşan bir eserdir.

Zeylû'z-zeyl: Sicill-i Osmânî'ye zeyl olarak yazılan eser tek cilttir.

Mir'ât-i Târîh-i İslâm: İslam tarihine ait dört ciltlik bir eserdir.

Burhânü's-Şark veya Lugat-ı Hamse: Otuz cüz olarak yazılan sözlük Arapça, Farsça, Osmanlı Türkçesi, Çağatayca ve Tatar dili ile alakalı bir eserdir (Yörür, 2017: 390).

Bu eserlerin yanı sıra Süreyyâ'nın hadis ilmiyle ilgili olarak yazdığı El-Yakut ve'l-Lü'lü adlı bir eseri ve Secdât-ı Kur'ân adlı başka bir eseri bulunmaktadır. Roman olarak kaleme alınan *Hamîyet veyahut Merak, Sefihler, Çiftlik âlemi* ve *Gece Kuşu* isimli eserleri ve değişik konulara yer verdiği altı risalesi daha vardır. Fakat bu eserlerden sadece Sicill-i Osmânî ve Nuhbetü'l-Vekâyi'in birinci cildi basılmıştır. Diğer yapıtlarının tamamının Cihangir yangınında yandığı rivayet edilmektedir (Kurnaz ve Tatçı, 2001: 36).

Mehmed Süreyyâ'nın şüphesiz ki en bilinen ve mühim eseri "Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye adıyla da bilinen *Sicill-i Osmânî*'dir.

Toplamda 4 cilt olarak hazırlanan *Sicill-i Osmânî*'nin ilk 3 cildi İstanbul'da 1890-1893 yılları arasında, 4. cildi ise tarihsiz olarak yayımlanmıştır. Sadece 1. cildi Gültekin Oransoy tarafından "*Osmanlı Devleti'nde Kim Kimdir?*" başlığıyla 1969'da yeni harflerle yayınlanmıştır. Eserin tamamının sadeleştirilmiş basımları ise 1996'da İstanbul'da Tarih Vakfı ve Sebil yayınevleri tarafından ayrı ayrı yapılmıştır. Ayrıca eser 1965-1978 yılları arasında farklı zaman dilimleri içinde İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır (Özcan, 2003: 528).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1899 yılının sonuna kadar yaşamış olan çeşitli meslek gruplarından pek çok insanın biyografisine yer veren *Sicill-i Osmânî*, alan araştırmacılarının başvurduğu temel kitaplardan biri olmuştur. Resmi kayıtlar, hususi belgeler ve mezar kitabeleri aracılığıyla yazılmış olan bu eser haklarında sınırlı bilgiler olan kimseler hakkında açıklamalara yer vermesi münasebetiyle önem arz eden bir eserdir (Arslan: 2020).

Sicill-i Osmânî'de öncelikle Osmanlı hanedanının erkek ve kadın bütün bireylerinden bahsedilmiş, ardından özel isimlere ve ölüm tarihlerine göre alfabetik olarak bir sistem hazırlanmıştır. Yüksek rütbeli devlet görevlileri, tarikat şeyhleri, âlimler, tarihçiler, coğrafyacılar, hattatlar, mühendisler ve matematikçilerle diğer şahsiyetlere ait yirmi bin civarında kişinin biyografisine yer verilmiştir (Özcan, 2003: 528).

Mehmed Süreyyâ'nın eserinde yer verdiği kişilere dair ad, lakap, baba adı gibi biyografik bilgilerin yanında bu kişilerin doğum yerleri, doğum tarihleri, meslekleri, nerelerde hangi görevlerde bulundukları, şayet varsa eserleri hakkında bilgiler de yer

almış ve mezar yerleri dahi belirtilmiştir. Biyografisi yazılan bazı kişilerin çocuklarına ve diğer aile fertlerine değinildiği de olmuştur (Kara, 1998: 11).

Mehmed Süreyyâ'nın yaşamı boyunca topladığı notların yalnızca bir bölümünü ihtiva eden bu çalışmasını daha kusursuz hâle getirmek ve bazı hatalarını düzeltmek istediği, bu amaçla *Tekmile-i Sicill-i Osmânî ve Zeylû'z-Zeyl* adı altında eklemeler yaptığı, fakat bunları neşredemediği bilinmektedir. Mehmed Zeki Pakalın tarafından *Sicill-i Osmânî Zeyli (Son Osmanlı Büyükleri)* adıyla on dokuz ciltlik bir zeyl hazırlanmıştır (Özcan, 2003: 528).

Gülzâr Üzerine

Mehmed Süreyyâ'nın Gülzâr ismini verdiği şiir cönkü Milli Kütüphane'nin yazmalar Koleksiyonu'nda yer almaktadır. 06 Mil Yz Cönk 129 demirbaş numarası ile kayıtlıdır ve müellif hattıdır. Eserin istinsah tarihi 1312(1893)'tür. Cönk 285 x 145mm ölçülerine sahip olup toplam 17 yapraktan oluşmaktadır. Her bir yaprakta satır sayıları değişiklik arz etmektedir. Cedid kâğıt türünde olan eser ciltlessiz olup rik'a yazı çeşidi ile yazılmıştır. Eserin önceki adı için "Vâveylâ" notu düşülmüş ardından üstü çizilerek eser Gülzâr adını almıştır. Eser bir önsözle başlamakta ve içinde gazel, müstezat ve serbest türde şiirler yer almaktadır. Eserin basılmasında herhangi bir sakınca olmadığına dair iki ayrı kayıt bulunmaktadır. Her yaprakta yer alan şiirlerin altında mavi mürekkeple bir mühür basılı ise de oldukça soluk olduğu için okunamamaktadır. Cönkün ilk yaprağında "Nâzımı: Şûrâ-yı Bahriye Nizâm Dairesi Hey'et-i Tahririyesinden Mehmed Süreyyâ" yazılıdır. Alt kısımda ise bu mecmuanın basımında herhangi bir mahzur olmadığına dair notlar düşülmüştür.

Mehmed Süreyyâ cönkün ilk sayfasında kendi yazmış olduğu bir esere önemli bir zâtın yazdığı beyitten bahsetmiştir. Beyitte daha ahenkli ve güzel yazması nasihatinde bulunduğu ve bunun üzerine Süreyyâ'nın gece gündüz uğraşarak şiir yazmaya gayret ettiği belirtilmiştir. Şiirlerinin eksikleri ve hatalarının olduğunu belirten Süreyyâ, ilim erbaplarının şiirlerini eleştirel bir gözle incelemesinden memnun olacağını söylemiştir. Gülzâr adlı şiir mecmuasını Çamlıca'da yazdığını, Çamlıca'yı çok sevdiğini, adeta oradan ilham adlığını belirtmiştir. Eserin ikinci sayfasında Çamlıca'nın güzelliklerinden, doğasından, suyundan, havasından bahsetmiş ve "İşte bu Gülzâr oranın mahsulüdür." diyerek sonraki sayfada şiirlerine yer vermeye başlamıştır.

Süreyyâ'nın ilk şiiri bir gazeldir. Aruzun *Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün* kalıbıyla yazdığı 5 beyitlik gazel, sevgilinin ve güzellik unsurlarının anlatıldığı Klasik şiirin aşk konulu gazellerindendir. Şairin şiirlerinde birtakım aruz kusurları yer alsa da çok önemli hatalara rastlanmamıştır. Aynı sayfada "Gözleriñ" başlığı altında 4 beyitlik bir gazelin ilk iki beyti yer almaktadır. Bu gazelde mahlas beyte yer verilmediği görülmüştür. Gazelin kalıbı *Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün 'dür*. Bir

diğer gazel ise yine aynı kalıpla yazılan “olmaz” redifli 5 beyitlik gazeldir. Ardından şair “İnfi‘âl-i ‘Aşk” başlığı altında “ettin” redifli bir gazel yazmıştır. Klasik aşk konu bir gazel olan İnfi‘âl-i ‘Aşk, *Fe’ilâtün/ Fe’ilâtün/ Fe’ilâtün/ Fe’ilün(Fâ’lün)* kalıbıyla kaleme alınmıştır. *Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün* kalıbıyla “Gazel” başlığı altında 5 beyitlik bir gazel daha yazan şair bu şiirlerinde mahlas kullanmamıştır. Yalnızca ilk şiirinde Şüreyyâ mahlasını kullandığı tespit edilmiştir.

Şüreyyâ birkaç sayfa boyunca ortalama 5 beyitlik aşk gazelleri yazmaya devam etmiştir. Bu gazeller genel itibariyle âşık-mâşuk ilişkisi çerçevesinde oluşturulmuştur. Şair cönkün 9. sayfasında “Hiṭāb” başlığı altında *Mefâ’ilün/ Mefâ’ilün/ Fe’ülün* kalıbıyla bir dörtlük yazmıştır. Bu dörtlükten sonra 7 beyitlik müstezat yer almaktadır. Şiirin başlığı “Bir Müstezād” olup *Mef’ülü/ Mefâ’ilü/ Mefâ’ilü/ Fe’ülün* kalıbıyla yazılmıştır.

Müstezatın ardından mesnevi nazım şekli ve kafiye şemasıyla oluşturulmuş 11 beyitlik bir şiir yer almaktadır. Şair *Fe’ilâtün/ Fe’ilâtün/ Fe’ilün* kalıbıyla yazdığı kısa mesnevi diyebileceğimiz bu şiire “Bir Sefile Lisânından” başlığını vermiştir. Şiirde evvelde çok güzel olan, hayat dolu bir kızın sevdiği tarafından terk edilip perişan bir hale düşmesi anlatılmaktadır. Bu şiirin ardından başlıksız fakat aynı kızın ağzından anlatılmış 13 beyitlik bir kısa mesnevi daha yer almaktadır. Bu şiir ise *Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Cönte son olarak başlıksız bir dörtlük daha yer almaktadır. Bu şiir de tıpkı diğerleri gibi acı çeken bir âşığın dilindendir.

Toplamda 14 adet şiirin yer aldığı Gülzâr’da 9 gazel, 2 kıta, 2 kısa mesnevi ve 1 adet de müstezat yer almaktadır. Âşıkane tarzda oluşturulan bu şiirler sade bir üslupla yazılmış ve Arapça-Farsça terkipler anlaşılır bir lisanla kaleme alınmıştır.

Şiirler içinde ilgi çekici olan, konu ve söyleyiş bakımından farklılık arz eden ve doğrudan bir kızın ağzından anlatılan “Bir Sefile Lisânından” isimli şiirdir. Mecmuanın istinsah tarihinden yola çıkarak şairin, şiirleri Tanzimat döneminde kaleme aldığı tespit edilmiştir. Tanzimat şiiri her ne kadar şekil olarak divan şiirinin devamı niteliğinde olsa da konu ve muhteva yönünden bilhassa söyleyiş tarzı bakımından gelenekten ayrılır (Uçman, 2006: 479). Bahsi geçen “Bir Sefile Lisânından” başlıklı şiirde Tanzimat esintisi hissedilmektedir. Özellikle Tanzimat edebiyatının ikinci döneminde eser veren şairler şiirlerinde ölüm, karamsarlık, umutsuz aşk temalarına sıkça değinmişlerdir. Zihniyet, mizaç, yetişme şartları bakımından birbirinden farklılık arz eden Tanzimat sanatçıları, divan şiiri nazım şekillerine bağlı kalıp aruzla şiirler yazsalar da şiirlerinin temalarında tıpkı Mehmed Süreyyâ’nın bahsi geçen şiirindeki gibi klasik şiirden farklı olgulara yer vermişlerdir (Kacıroğlu, 2009: 2153). Bu şiirin ardından gelen şiir farklı bir kalıpla yazılsa da konu olarak diğerinin devamı niteliğindedir.

Şairin şiirlerinde genel olarak *Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün* aruz kalıbını tercih ettiği görülmüştür. Önemli bir biyografi yazarı olan Mehmed Süreyyâ’nın şiirlerinin genel olarak âşıkâne bir tarzda yazılması dikkat çekicidir. Süreyyâ’nın

dönemin yenilikçi edebiyatına kısa mesnevi türünde oluşturduğu iki şiiriyle uyduğu açıktır.

Bir sonraki başlıkta Gülzâr'ın tamamının transkripsiyonuna yer verilmiştir.

Gülzâr'ın Transkripsiyonu

[1]

Bir İki Söz

Muntelibîn-i edebden bir zât-ı Firdevs makâm "Mevlâ rahmet eyleye" bir eşerime lütfen yazmış olduğu manzûm bir takrîzde berây-ı naşihat şu beyti söylemişti:

Böyle bir 'aşr-ı ma'ârifî haşr-ı ni'met belleyip

Eyle taḥşîl-i 'ulûm sa'y it eşer tenmîkine

Evet şu beytin medlûlu fikrimde cây-gîr olduğu gibi ârzû ve iştîyâkım da munzam olarak sa'yimi arttırdım, gece, gündüz çalıştım, sa'yimiñ semeresi olarak meydana birkaç eşer koydum. Fakat tabî'î ḥaṭâ ve nevâkışdan sâlim degildir. Dânişmendân-ı erbâb-ı ma'ârif taraflarında âsârımda görülecek ḥaṭâ'iyât ve nevâkışânın nazar-ı müsâmaḥa ile görülerek lütfen taḥḥîhe¹ himmet buyurulur ise fevka'l-âde memnûn ve minnetdâr olurum² ve eserimi taḥḥîh³ iden zât-ı fezâ'il-simâta müteşekkir olurum.⁴ Ben her şey'i öğrenmegi severim, öğrendim, bilirim diye ṭaḫra-fürûşluğu hiç sevmem. İşte bu def'a da şu Gülzâr'ı⁵ yazdım. Enzâr-ı 'umûmiyeye 'arz ediyorum fakat bunu bana Çamlıca

[2]

yazdırdı, Çamlıca'yı da pek severim. Oranın fecrinde, şafağında, semâsında meh-tâbında başka bir leṭâfet başka bir rûḥ-nüvâzlık vardır. Evet, orası bir resssâmin fırçasına, bir şâ'irin muhayyilesine, bir 'âşıkın kâlbine, ḥissiyâtına başka bir tarz, başka bir ḥayâl başka bir rıkkat başka bir ihtisâs verir. Hangi tarafa nazarını tevciḥ etseñ yeñi bir 'âlem görüyorum zann edersin. Hele mayısta pek laṭîf olur.⁶ O kûh-ı leṭâ'if-nümûd zümür-rûd-âsâ çimenlerle örtülür. Rengârenk kır çiçekleri açılır, kelebekler uçuşur, bülbüller, o neva-kâr kuşlar, şabâḥleyin, seheri istiḳbâl için rûḥ-nevâz nefḥalar, akşâm üzeri gurûbuñ ḥüznüne karşı ḥazîn ḥazîn mersiyeleler okurlar. Bir çoban bir sürüyü önüne kıtar, ağıla doğru giderken oṭağıñ arka tarafındaki şahrâyı cınlatan kavalını ötdürür. Sonra koyunların südünü sağar. Bu süd pek lezizdir. Ḥayâta takvîyet verir. Çamlıca'nın şuyu, hevâsı pek mükemmeldir Ḥâşılı orası her vechle laṭîfdir. Âh ben orayı pek severim Hem de işte şu Gülzâr⁷ oranın mahşûlûdür.

Mehmed Süreyyâ

¹ taḥḥîh ü tenkîdine

² Çünkü ben ba'z ḥod-bîn-i nev-hevesân gibi eşerim tenkîd olundu diye ḥiddet etmeyip o

³ tenkîd ü taḥḥîh

⁴ kalırım

⁵ Vâveylâ'yı

⁶ Ḥadâ'ik-i behîştten biri zannedilir.

⁷ Vâveylâ

[3]

Gülzâr⁸

Ġazel

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1Güzel sen pek güzelsin mâhıñ eñ revnaklı hâinden

Güzelsin perîlerden melekler şâh-bâinden

2Perîşân-mû kabâ-ber-düş 'azm-i gülsitân etme

Girîbân-çâk olur gül hüsñünüñ ol reng-i âlinden

3Seni bülbül görüp de gonçe zannıyla figân eyler

Güzelsin 'andelibiñ nefha-i sevdâ-me'âlinden

4Sen ol meh-pâresin kim hüsñünüñ mahmûrudur 'âlem

Güzelsin âsümânda zühreniñ reh-i de inşî'âlinden

5Şüreyyâ başlıca meftûn-ı hüsñ-i dil-peziñdir

Güzelsin mübtelâñiñ farz u taḥmîn ü ḥayâinden

Gözleriñ

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

1Pertev-efzây-ı kulüb-ı 'âşıkândır gözleriñ

'Âşıka her demde biñ âşüb-ı cândır gözleriñ

2Tîr-i müjgâniñla zaḥm açdıñ dil-i bî-çâreye

Ol sebebden mücib-i âh u figândır gözleriñ

[4]

3Nâle-kârım bülbülâsâ gül gibi ruḥsârîña

Sen melek-ḥaşletsin ammâ bî-amândır gözleriñ

4Gözlerimden nûr-ı çeşmiñ bir zamân ayrılmıyor

Gördüğüm günden beri ḥâtır-nişândır gözleriñ

Ġazel

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün (Fa'îlün)

1Güzelim meh bile veçhiñ gibi tâbân olmaz

Seni kim var ki görüp 'âşık-ı ḥayrân olmaz

⁸ Vâveylâ

2Perçemiñ ebr-i şafağ dîdeleriñ necm-i seher

Şems dinmek bile ruhsârıña çesbân olmaz

3İnse hûrî vü melekler yere tanzîre seni

Kasem olsun saña anlar daği akrân olmaz

4Bu leṭâfetle cevânım seni ben ki sevdim

İltifâtıñ seniñ her 'âşıkâ âsân olmaz

5'Âşıkım 'aşkıımı sencîde-i tedkîk eyle

Bezm-i vuşlat gibi de 'âşıkâ mizân olmaz

[5]

İnfi'âl-i 'Aşk

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/Fe'îlün (Fa' lün)

1Dil-i sevdâ-zedemi hüzün ile meşhûn etdiñ

Sûz-ı 'aşkıñla benim dîdemi pür-hûn etdiñ

2Gösterip rûy-ı dil-ârâmıñı dün bâğda yine

Beni bülbül gibi gül rûyuña meftûn etdiñ

3Dağıdıp turre-i şeb-fâmıñı ruhsâr üzere

Beni bu hâl-i perîşân ile mecnûn etdiñ

4Gâh luṭfuña gehî hicrânıña dūçâr etdiñ

Melegim ey güzelim giryemi efzûn etdiñ

5Cân-güdâzı âhımı tâ 'arşa çıkartdıñ bu gice

Merhametsiz bana bilmem ki ne efsûn etdiñ

Gazel

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

1Ey şabâ git pîşgâh-ı lâne-i cânânıma

Zülf-i şeb-günündan al bûyı meşâm-ı cânıma

2Hayli demdir ḥasret-i dîdârıyım dil-dârımıñ

Bir haber ver çâre-sâz olsun benim hicrânıma

[6]

3Rüz u şeb fecr ü şafak eşkim revân olmağdadur

Bilse cânân rahm eder bu dīde-i giryânıma

4Şerha açdı firqati gül-rüyumuñ sīnemde āh

‘Andelīb ağlar fīgān u derd-i bī-dermānıma

5Mācerā-yı ‘aşkıımı tefhīm için ta‘cīl edip

Ey şabā git pīşgāh-ı lāne-i cânānıma

Taklīd

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1Göñlümüñ sūzānılgı ey gül ki hicrānıñdadır

Āteş-i āhım ki ey yār hecr-i sūzānıñdadır

2Firqatıñle pāre pāre oldı dil cânā seniñ

Mūcib-i qalb-i nizārım nevk-i müjgānıñdadır

3Haylī demdir nīm-nigāh-ı luṭfunuñ mehcūruyum

Girye vü feryād u nālem derd-i çeşmānıñdadır

4Vuşlatıñla kām-yāb etmez misin üftādeñi

Sevdiğim nā-şādı şād etmek seniñ şānıñdadır

[7]

5Haste-dil pejmürde-ḥāl etdi amān sevdā beni

Muhtażır bir ‘aşıkam derdim ki dermānıñdadır

Ġazel

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

1Olursa mihr-i rüyūñdan göñülde ‘aks eger peydā

Şeb-i deycūr-ı baḥtımda olur bi’llāh fer-peydā

2Eger seyr-i cemāliñden beni mehcūr ederseñ sen

Olur mānend-i şebnem dīdede biñ eşk-i ter peydā

3Beni jūlide-ḥāṭır eyledi zūlfūñle çeşmānıñ

Dil-i sevdā-zedem ‘aşkıñ ile āhlar eder peydā

4Güzelsin bir güzelsin ki güzeller hep saña ḥayrān

O ḥüsñüñçün neler bilseñ olur dilde neler peyda

Ġazel

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün (Fa' lün)

1Severim gördüğüm andan beri cânânemi ben
Severim hâlet-i 'aşkı ile peymânemi ben
2Nâle-kâr eyledi sevdâsı o yâriñ beni âh
'Arşa işâl ederim âh-ı hâzînânemi ben

[8]

3Beni bend eyledi gîsûsuna ol meh-pâre
Ya nasıl sevmeyeyim kâkül-i perşânemi ben
4Dilese cânıma kâsd etmegi hiç havf etmem
Ölürüm terk edemem sevgili dür-dânemi ben
5Ne cefâ-pîşe imiş hâlîme rahm eylemiyor
Kime ifhâm edeyim hâl-i garîbânemi ben

Ġazel

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

1Yine bir ruhları rahşân bana 'arz-ı cemâl etdi
Gönülde âteş-i sevdâ nev-â-nev işti'âl etdi
2Dağıtdı 'aql u tedbîrim perîşân eyledi fikrim
Ham-ı leylisine bend eyleyip Mecnûn-mişâl etdi
3'İzâr-i alı gonce-lebleri müjgân u ebrûsu
Nigâh-ı tîri deldi sînemi cismim hayâl etdi
4Temevvüc eyliyor reftâr-ı nâzından o gîsûlar
Nihâl-i gülbünü yâriñ bana bilmem ne hâl etdi

[9]

5Tutuldum dâm-ı 'aşka neylesem bilmem ne etsem âh
Bu bir sevdâ ki feryâd-ı dili sūziş-me'âl etdi
6Düşündükce hayâli dîde-i ğam-dîdeden gitmez
Amân Yâ Rab bu hâlet 'âşıkı pek bî-mecâl etdi

Hiṭāb

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

Güzelsiñ Yūsuf'a benzer cemāliñ

Beni işgāl eder her dem ḥayāliñ

Melek-ḥaşletsin ammā nūr-ı 'aynım

Nümāyāndır nigāhıñdan celāliñ

Bir Müstezād

Mef'ûlū/ Mefâ'îlū/ Mefâ'îlū/ Fe'ûlün

1Ey ḥüsrev-i ḥübān-ı cihān āfet-i devrān

Oldum saña ḥayrān

Ey gonçe-i gülzār-ı şafā neyyir-i raḥşān

Ḥāl oldı perişān

2Sevdim seni evvel bakışında a melek-rū

Ey zülfî semen-bū

[10]

3Yağmaya verir 'aqlımı müjgān ile ebrū

Ey gözleri āhū

Ḳaddiñ ki senüñ serv ü şanevber gibidir āh

Severim anı bi'llāh

4'Aşkın ile feryād ederim şām u şehergāh

Vāh ḥālîme vāh vāh

Baḳ ḥālîme şūrîde-mişāl oldum a dil-ber

Göñlüm seni ister

5Raḥm u kerem et 'aşıkıña luṭfuñu göster

Benden bunu bekler

Nā-şād bırakma dil-i ğam-ḥārımı ey yār

Layık degil āzār

6Yoḳdur saña yoḳ ben gibi bir yār-ı vefa-dār

Ey şūḥ-ı sitemkār

Her kārımı etdin benim ey nazlı perişān

Çeşmânımı giryân

7^c İndinde meleksin yine hūrî ve perî-şân

Meh-tâb gibi tâbân

[11]

Bir Sefîle Lisânından

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün

1Ne idim ben ki ne hâl oldu baña

Bir çiçek böyle şolar mı 'acebâ

2Tâze bir gonce idim ben evvel

Beni tağdîş ediyordu bir el

3Penbe ruhsârım idi bûy-efşân

Ne güzeldim ne güzeldim o zamân

4Şimdi eyvâh ki perîşân oldum

Gül idim sünbül idim lîk şoldum

5Görse o hâl-i ğarîbânemi âh

' Acebâ dir mi ki: Eyvâh eyvâh

6Nerede geçdi o demler heyhât

Baña bir bâr-ı şakîl oldu hayât

7Hâni eyyâm-ı şebâbet bitdi

Beni terk etdi o zâlim gitdi

8İşte oldum o zaman zâr u zelîl

Beni kim görse diyor "İşte sefîl"

[12]

9Ağlasam yaş yerine kan akıyor

Sînemi âteş-i zillet yakıyor

10Merhamet şefkate muhtâcım ben

Ben sefîlim yine 'âlîsîñ sen

11Şimdi ben zâr u nizâr u zârım

Ağlamak inlemek oldu kārım

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1Bir seher şevk ile doğmuşdu güneş

Hiç olur mı anıñ envārına eş

2^c Aks-i envārı ile meşcereler

Āb-ı zerrīn gibi çağlar dereler

3Kuşlarıñ nefhaları meşcerede

Şanki söyler idi: Yārim nerede?

4Bir çiçek üzre o jāle parlar

Hangi nā-kām oralarda ağlar

5Ufkı bir penbe bulut kaplar idi

Bir güzel kız şurada ağlar idi

[13]

6Pek perīşān idi aḥvālī anıñ

Nedir amma nedir āmālī anıñ

7Görünen ‘aşk ile mālī bir ḥāl

Bakışında var idi ḥūzn ü melāl

8Penbe ruḥsārı siyāh gīsusu

Çeşm-i maḥmūru kemān ebrūsu

9Muḫtarib fikri ile pek me’yūs

Pençe-i ‘aşka tutulmuş efsūs

10Gezinir kırdā faḫaṭ āheste

Revişinden şanılr pek ḥaste

11Şafaḫı fecri temāşāyı sever

Ḥaste ḥālī ile kırlarda gezer

12Şararıp benzi lebi pek şolmuş

Onu sevdā mı bu ḥāle koymuş

Belki!

13Ben idim işte o kız ki mağrur

Beni sen eyledin adıyla mehcūr

[14]

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

Gözlerimden dökülen kaçre-i eşkim ki benim

Rûhumu hissimi efkârımı ta' dîl ediyor

O zaman hüzn-i medîd farı-ı tee'sşür giderek

Gönlümüñ vefret-i hicrânını taklîl ediyor

SONUÇ

Osmanlı toplumunda biyografik eserler, tarihî belleğin korunması ve nesiller arası iletişimin sağlanması açısından büyük bir öneme sahipti. Bu eserler, imparatorluğun zengin kültürel mirasının aktarılmasına katkıda bulunmuş ve günümüze kadar uzanan Osmanlı tarihî ve edebi araştırmalar için önemli birer kaynak olmuşlardır. Bu çalışmada 19. yüzyılın önemli nâsirlerin olan, biyografik ve tarihi eserler konusunda eserler veren Mehmed Süreyyâ Bey'in, şiir alanına da katkı sağladığı görülmüştür. Osmanlı toplumunda, önemli edebi platformlardan biri olan şiir mecmuaları, edebiyatın yayılmasında, şairlerin eserlerinin tanıtılmasında ve okuyucularla buluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Süreyyâ'nın Gülzâr isimli eseri her ne kadar cönk olarak yazılmış olsa da içerik olarak bir şiir mecmuasıdır.

Bünyesinde çeşitli türleri barındıran ve içerisinde 14 şiirin yer aldığı bu eser, Süreyyâ'nın tarihçi kimliğinin dışındadır. Mecmuada yer alan şiirlerden "Bir Sefile Lisânından" başlıklı şiir oldukça dikkat çekicidir. Klasik şiirde sevgilinin güzellik unsurlarından sıkça bahsedilir. Bu güzellik unsurları her ne kadar bir kadının güzelliğini çağrıştırıyorsa da cinsiyet belli eden sözcüklere rastlanmaz. Fakat bu şiir doğrudan bir kızın ağzından yazılmıştır.

Süreyyâ'nın şiirlerini yazdığı dönem Tanzimat edebiyatının ikinci dönemine denk gelmektedir. Yukarıda beyitlerle örnek verdiğimiz bu şiir, konu ve söyleyiş bakımından divan şiiri geleneğinin dışındadır. Dolayısıyla şairin Tanzimat şairlerinden etkilenecek bu şiiri yazdığı tespit edilmiştir. Gülzâr'da yer alan şiirlerde konu ile alakalı başlıklar bulunması da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Nitekim divan edebiyatı şiirlerinde, başlık adı altında şiir hangi nazım şeklindeyse o yazılır (gazel, kaside, murabba vs.). Tanzimat şairleri, bireysel deneyimleri, duyguları ve içsel çatışmaları da şiirlerinde işlemişlerdir. Aşk, ayrılık, özlem gibi temalar, Tanzimat şairliğinin önemli unsurları arasında yer almıştır. Bu şiirde de umutsuz bir aşka düşen bir kızıdan bahsedilmektedir. Muhteva olarak klasik şiirden yer yer farklılık arz etmektedir. Tıpkıbasımda görüleceği üzere sayfa üzerinde rakamlar bulunmaktadır.

Bu çalışmada şairin yazdığı önsöz esas alınarak bir numaralandırma yapılmıştır. Şairin üzerini çizip yeniden yazdığı kısımlar dipnotta verilmiştir.

Divan şiirinde nazım ve nesir, edebiyatın farklı türlerini temsil ederken, her ikisi de dilin gücünü kullanarak duyguları, düşünceleri ve hikâyeleri ifade etme amacını taşırlar. Bu çalışmada nesir konusunda önemli eserler veren Süreyyâ'nın, Gülzâr isimli şiir mecmuasından yola çıkarak nazım alanında da çalışmalar yaptığı, şiirlerinin çoğunda divan şiiri esintilerinin bulunduğu, kısa mesnevi tarzında oluşturduğu şiirinde ise konu bakımından Tanzimat edebiyatından etkilendiği tespit edilmiştir. Çalışmamızın alan araştırmacılarına katkılar sağlamasını temenni etmekteyiz.

KAYNAKÇA

Aktan, Ali (1995). *Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*. İstanbul: Sebil Yayınları.

Akyıldız, Ali (2017). "İnsanı Yazmak: 19. Yüzyıl Osmanlı Biyografi Yazıcılığı ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. S. 50. s. 219-242.

Arıker, Samet (2015). "Osmanlı Tarih Yazıcılığı". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 8. s. 199-217.

Arslan, Mehmet (2020). *Mehmed Süreyyâ*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.

<https://tees.yesevi.edu.tr>: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sureyya-bey-mehmed-sureyya> [Erişim Tarihi: 25.11.2024].

Çetin, Kamile - Alkan, Sevim (2011). "Sicill-i Osmânî'de Yer Alan Ispartalı İlim Adamları, Devlet Adamları ve Şeyler". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 30. s. 387-407.

Kacıroğlu, Murat (2009). "Bir Bunalımın Anatomisi: Tanzimat Şiirinde İnanç Krizleri". *Turkish Studies*. S. 4. s. 2127-2156.

Kara, İsmail (1998). "Sicill-i Osmanî" *Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler TDEA*. C. 8. İstanbul:Dergah Yayınları.

Kırmızı, Abdülhamit (2013). *Otur Baştan Yaz Beni*. İstanbul: Küre Yayınları.

Kurnaz, Cemal-Mustafa Tatçı (2001). *Mehmet Nâil Tuman Tuhfe-i Nâilî-Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. İstanbul: Bizim Büro Yayınları.

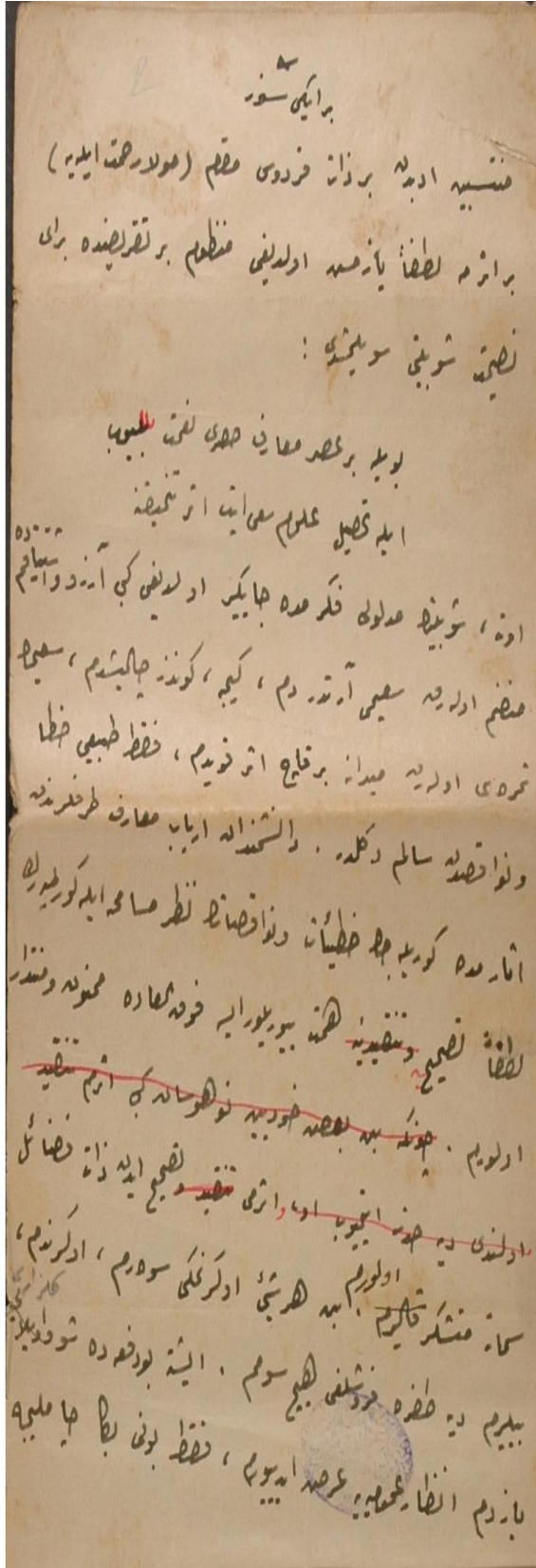
Özcan, Abdülkadir (2003). "Mehmed Süreyyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 527-529.

Uçman, Abdullah (2006). "Tanzimat'tan Sonra Türk Şiirinde Değişme ve Yenileşmeler Üzerine Bir Deneme". *Türklük Bilimi Araştırmaları*. S. 19. s. 477-488.

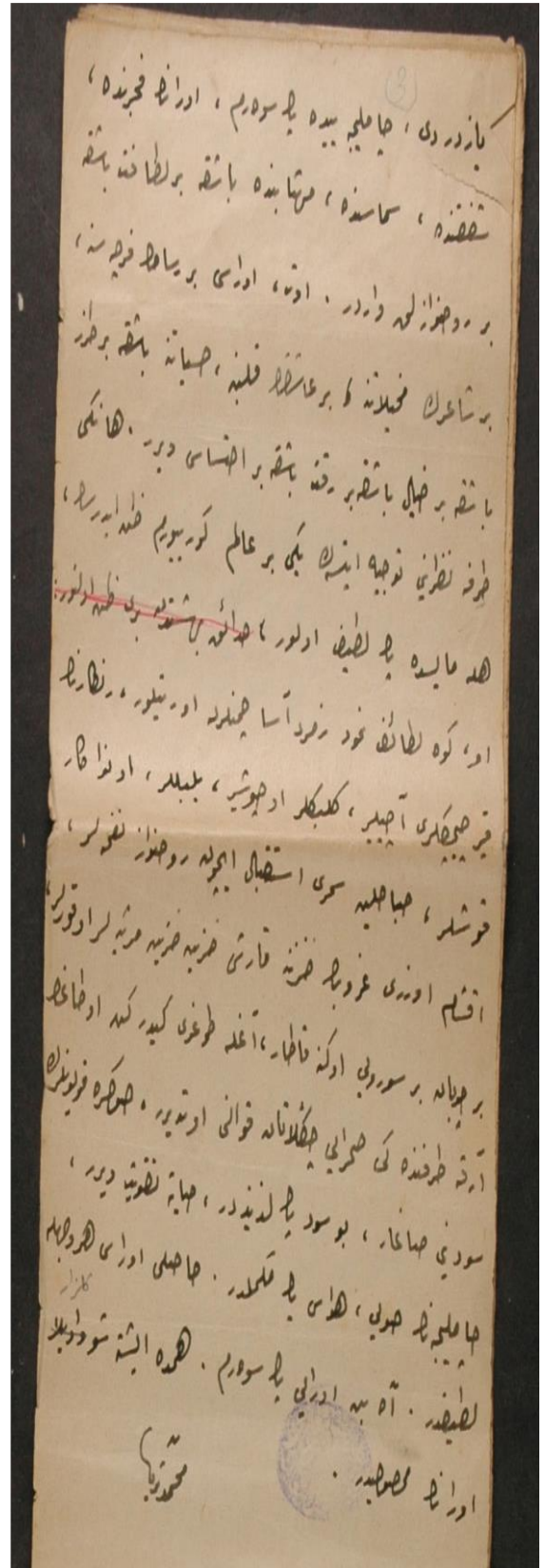
Yörür, Ali (2017). "Mehmed Süreyyâ'nın Kaleminden Bosna-hersekli Şairler". *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. S. 3. s. 89-99.

Gülzâr'ın Tıpkıbasımı

[1]



[2]



[3]

۱
 کز
 ۴
 ۶
 غزل
 کوزه! سه یه کوزه ماهه اک رونقی حالنه
 کوزه سه بربرده ، مظهر شاهانه
 برینه مو ، قبا بر درسه غم کلانه اتمه
 کربانه چاک ادور کل ، منقله اول زله آله
 نی بیل کوردیه غنیمتینه ققانه ابد
 کوزه غنیمتیه نفوسه سودا مالانه
 سه اول مرپاره سه کیم منقله معویه عالم
 کوزه آسمانه زهده نه ده انشالنه
 (ثبا) باشیم مقله سه دلبز برکه
 کوزه مبتلاک فرسه دغیمه دخیالنه
 کوزلک
 برنوا فرای قلوب عاشقانه کوزلک
 عاشقه هدرده یه آشوب جانده کوزلک
 یزدرما نکل زغم آهله دل بیماره
 اول سینه معصب آه و فغانده کوزلک

[4]

۵
 ۷
 ناله یم بیل آساکل کج رضایه
 سه مده فضاقله امانده کوزلک
 کوزلک نوره شوره بر زمانه اریطیه
 کوزلک دیکم کوزلک بی خاطر نشانده کوزلک
 غزل
 کوزهلم! سه بیل دجه کج تابانه ادلار
 نی کیم دار که کورجه عاشقه جیرانه ادلار
 برجه ابرشقه ، دیده لره غم سر
 شس دینه بیل رضایه جیرانه ادلار
 اینه هوی دملقه بره نظیره نی
 قسم ادیسه طمانده رفی اقرانه ادلار
 بولغانده جودنم نی به که سودم
 الفتاقه نه هر عاشقه آسانه ادلار
 عاشقم عشق سنجیه ندقیه امله
 بزم دصن کج ده عاشقم مینانه ادلار

[5]

۶
انفصل عاشقانه
دل سودا زده می خیزد ایده مشکونه اینده
سوز عشق کله بنم دیده می بر خیزد اینده
کو شرب روی دلدار مکی دونه باغچه ینہ
بی بیل کی کل رویک مضمونه اینده
طالعید طره شفا مکی رضاء اورہ
بی بومال پرشادہ اید مجنونہ اینده
ماه لطفہ کرہ ہجرانکہ ردہا ایند
ملکم، ای کوزہ لم کریم افزونہ ایند
جانکاز آہی تا عرشہ ہفتا رنگ بویک
مرحمتز بجا بیستم کہ نہ افسونہ ایند
غزل
ای صبا کینہ بیضا لایعہ جانانہ
زلف شکونندہ آل بویہ مشم جانم
خوبی دمہ حسنہ دیداریم دلدار یار
بر خیزد چہ ساز اوسونہ بنم ہجرانہ

[6]

۷
روز شب و فجر و شفقہ اشکم روانہ ارطقدہ در
بیم جانانہ ہم اید بد دیدہ کربانم
شرم آہی خرقی کل ردیہ سینہ مدہ آہ
عند لیب الخدر خفانہ و درر بیدر مانم
ماجرای تحقیقی تقریم امیوہ تعجیل اید
ای صبا کینہ بیضا لایعہ جانانہ
تقلید
کو کلمہ سوزانفی ای کل کہ ہجرانکہ در
آتش آہم کہ ای یا ہجر سوزانکہ در
فرقنکلو بارہ بارہ اولدی دل جانانہ سنہ
مہب نسب نزارم نون مہمانکہ در
خوبی دمہ نیم نفاہ لطفہ محبوبیم
کریم و فریاد دناہم درر ہشتانکہ در
دھشتکہ کامیاب انیم مہبہ افشارہ کی
سودیم ناشادی شاد انیم شہ شادکہ در

[7]

۵
 خفته دل بر مرده حال آینه اماده سودا بی
 گفتار بر عاشقم دردم کم در مانده در
 غزل
 اولور سه مهر در دیکله کوله عکس اگر پیدا
 شب دیمو بخنده اولور باه فریدا
 اگر بر حال کله بی مهر ایدر سکمه
 اولور مانند شبنم دیده ده بی اشته تریدا
 بی دولیده خاطر ابدی زلفه چشمان
 دل سودا زدهم غرق ایدر آه ایدر پیدا
 کونل سه بر کونل که کونلر هب سقا کبریا
 ادر صغیر ندر بیک اولور دله ندر پیدا
 غزل
 سویم کور دیکم آند بی جهان من به
 سوزم هکله عشق ایدر بجان من به
 ناله کار ابدی سودا اوبار بی آه
 عرش ابدی ایدر آه خزان من به

[8]

۶
 نه بند ایدر کیسونه اول مرپاره
 یا فصل سوزیم ماکلی بر شانه من به
 دیدم جانم قصه انجلی هیچ خور انجم
 اولورم توله ایدر مم سکلی درد من به
 نه جفا پیش ایسه عالم رسم ایوب
 کیم ادرام ایدر مم حال غریبان من به
 غزل
 نه بر خور خنده با عرصه حال آینه
 کوله آند سودا نونو استغای آینه
 ها غنچه طفل دندیریم ، پشانه ابدی قلم
 خم لبین بند ایوب مجنونه مثال آینه
 عذرا ای غنچه لیدی ، مرطبه و بر دی
 نگاه تری دله سینه من جسم خیال آینه
 قنوج ایوب قنار نازنه ادر کیوسر
 نهال کلبی بایک با بیکم نه حال آینه

[9]

۷
خوندم رام قفسه نعلیم بهیم نه ایتم آه
بوبر سودا که فریاد دی سوسه مال ایندی
دوشونکه خیالی دیده غمخیده ده کیندی
امانه بیاید برهان عشق بلبل مجالی ایندی
فطاب
کوزیل یوسف بکتر جمال
بنی اشقل ایدهر دم خیال
ملک فضله امانه عجم
غایانه زاهدده جلدن
برستد
ای صرد فربانه جهان آفت درانه
اولم طاهرانه
ای غنیم کز صفا نیر رخساره
مال اولدی پربانه
سودم نی اولد باغشیره آملارد
ای زلفی سنجو

[10]

۸
نغمه دیر عقیق مشکله ابد ابد
ای کوزری آهو
فدک که نه سرو دهنوبر کسید آه
سودم آخی با ۴
عقده اید فریاد ایدم شمع دسکراه
واه عالم داه داه
بانه عالم سوزیده مثل اولم آدر
کوکلم نی ایندی
رمح درم ایندی عشقه لطفی کوثر
بنده ک بونی بکدر
ناشار برافرو دل غمخوایی ای با-
لا بیکل آزار لایحه دکل
یوسف طاهر به کجی بریا دفاد-
ای شوخ ستقا
هوا بیتی ایندی نیم ای نازی پربانه
هیثمائی کرانه
غمخنده ملکه بنده صوری دیرم شانه
مرتاب کجی تابانه

[11]

۹
برخیه ساندن
نه ایدم به که نه هک اولدی بکا
برخیه بودیه صودیه عیبا
نایه برخیه ایدم به اول
بی تقدیر ایدیه دی برال
ینیه رضایم اید بوی افشانه
نه کوزلدم نه کوزلدم ادرمانه
شوی ایوا که پرشانه اولدم
کل ایدم سئل ایدم به صودیه
کویسه ادرمانه غریبانیه من آه
عجبا دیرمی که: ایوا ایوا
زده ده کجی ادرمانه لهرمانه
بکا بربا- تقیل اولدی صبا
لهانی ابامی شبانه بیتی
بی ترک ایدم ادرمانه کبک
ایته اولدم ادرمانه نه دریل
بنی کیم کویسه دیور- «ایته فصل»

[12]

۱۰
اغلام یاسه برینه قانه آقو-
سینه می آتسه زلته باقو-
مرصه شفقه منایم به
به فصلیم به قالیله
سوی به زار و زار دایم
اغلامه ایدم اولدی کایم
* *
برسر شوه ایل طوغتی کونیه
بهم اولدی می آله افلایه
عکس افلای ایل مشبه
آبه نه به کبی جانم دره
فوشور لغری مشبه
صانته سولیر ایدی: یارم زده
برخیه ادرمانه یارلا-
هانکی ناکام ادرمانه اغلام-
افقی برینه بطوط قایلده اید
برکوزل قیز شوره اغلام ایدی

[13]

۱۱
به پشانه اید احوای آنک
نده امانده آملای آنک
کدینسه عثوه ابله مالی بر حال
باقینده دار اید خرد و ملال
ینده رخساره سیاه کیوس
چشم مخموری کمانه ابروی
مضطرب فکری ابد به ما بوس
ینجه عثوه طونجه اخوس
کزینیر خیره فقط آهسته
رشدنه صابنیر به خسته
نقصه، فخری غماشی سده
خسته های اید خیر کرده کز
صدا به بگری بی به صولمه
آنی سوز می بود عالم فوجیه
بلکه !
به ایم ایسته ادبیز که مفدوره
نی سه ایله ادب مجبور

[14]

۱۲
کوز رنده دوکیبه فطره اشکم که نیم
ردعی، صمی، افکار می نقیل ایدید
اوز مانه قرنه مدید، خط تاثر کیده
کوکله دفتر هجرانی نقیل ایدید

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ
YAZMA BAĞIŞLAR 8471
NUMARADA KAYITLI
MUHAMMED BURHANEDDİN
KILIÇ EL-BELHÎ'YE AİT MECMUA

THE MACMUA BELONGING TO
MUHAMMED BURHANEDDİN
KILIÇ EL-BELHÎ, REGISTERED AT
SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ
YAZMA BAĞIŞLAR 8471

Prof. Dr. Fatma BÜYÜKKARCI
YILMAZ

Boğaziçi Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-posta: fbuyukkarci@gmail.com

Orcid: 0000-0002-4096-3990

Öz

Özkent hükümdarı Burhaneddin Kılıç'ın soyundan gelen ve Afgan Türkistanı göçmenlerinden olan Seyyid Muhammed Burhaneddin Kılıç el-Belhî (1849-1930) şiir ve hat sanatlarıyla meşgul olmuş, şiirlerinde "Burhân" mahlasını kullanmıştır. Farsça ve Türkçe divanı, tahmisleri, rubaileri, mesnevileri, tarih manzumeleri, çoğu kendisine ait olan mektup ve yazışmaları içeren *Defter-i Kuyûdât* adlı mecmuası vardır. Oğullarından Muhammed Musa (öl. 1930), babasının bazı şiirlerini tahmis etmiş, daha çok hat sanatıyla meşgul olmuştur. Sağ ve sol elle yazabildiği için "Yemîni" ve "Yesârî" lakabını kullanan Muhammed Musa, babası hayatıyken onun eser ve yazılarını toplamış, tertip etmiş ve çoğaltmıştır. Diğer oğlu Süleyman Celaleddin'in (öl. 1957) de hat sanatıyla uğraşmıştır. Bu makalede Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 8471 numarada kayıtlı 31 sayfalık mecmua incelenecektir. Mecmuanın önemi, hat sanatıyla meşhur oldukları bilinen Burhaneddin Kılıç el-Belhî ve oğulları Muhammed Musa ile Süleyman Celaleddin'in kendi el yazılarıyla yazıldığı düşünülen sayfaları içermesidir. Mecmuada Türkçe ve Farsça şiirler, mektuplar ile levha özelliğinde hat ve meşk çalışmaları bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Seyyid Muhammed Burhaneddin Kılıç el-Belhî, mecmua, hat, 20. yüzyıl.

Abstract

Seyyid Muhammed Burhaneddin Kılıç el-Belhî (1849-1930), a descendant of the ruler of Ozkent, Burhaneddin Kılıç, and an immigrant from Afghan Turkistan, was interested in poetry and calligraphy writing and used the pen name "Burhân" in his poems. He has Persian and Turkish *divans*, *rubais*, *mathnawis*, historical poems, and a *macmua* called *Defter-i Kuyûdât*, which includes letters and correspondence, most of which belong to him. One of his sons, Muhammed Musa (d. 1930), wrote *tahmises* some of his father's poems and was interested primarily in calligraphy. Muhammed Musa, who used the nicknames "Yemîni" and "Yesârî" because he could write with both his right and left hands, collected, arranged, and reproduced his father's works and writings while he was alive. It is supposed that his other son, Süleyman Celaleddin (d. 1957), was also interested in calligraphy. This article aims to examine a 31-page *macmua* registered at Süleymaniye Library, Yazma Bağışlar 8471. The importance of the *macmua* is that it contains pages written with the script of Burhaneddin Kılıç el-Belhî and his sons Muhammed Musa and Süleyman Celaleddin, who were known to be famous for their calligraphy. The *macmua* contains Turkish and Persian poems, letters, calligraphy, and meşk.

Keywords: Seyyid Muhammed Burhaneddin Kılıç el-Belhî, *macmua*, calligraphy, 20th century.

GİRİŞ

Muhammed Burhaneddin Kılıç el-Belhî'nin Hayatı

Seyyid Muhammed Burhaneddin Kılıç el-Belhî (1849-1930), Özkent hükümdarı Burhaneddin Kılıç'ın (öl. 593/1197) soyundan gelen ve Afgan Türkistanı göçmenlerinden Abdülkadir Belhî'nin (öl. 1294/1877) oğlu olan Seyyid Süleyman Belhî'nin (1839-1923) dördüncü oğludur. Seyyid Süleyman Belhî, 1853'te Afganistan'dan göç eden kabileye başkanlık etmiş ve 1861'de İstanbul'a yerleşmiştir (Öz, 2002: 158). Nakşibendî tarikatına bağlı Melâmî-Hamzavî kutbu olarak kabul edilen Abdülkadir Belhî, yüzyılın önemli mutasavvıflarındandır (Öz, 2002: 165). Süleyman Belhî ve Abdülkadir Belhî, Eyüp'te Şeyh Murad Buharî dergâhı meşihatında bulunmuşlardır. Her ikisinin de çeşitli eserleri vardır (Öz, 2002: 163, 165-167).

Mektup ve imzalarında adını "Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç", nisbesini genellikle "el-Hüseynî el-Belhî", aile fertlerine gönderdiği mektuplarda bazen "el-Hâşimî el-Alevî" olarak zikreden Burhaneddin Belhî (Öz, 2006: 204; 2002: 167) Afganistan'ın Kunduz şehrinde doğmuştur. On üç yaşlarında İstanbul'a gelmiş, eğitimini babasından almıştır (Kahraman, 2021: 11). Geçimini babasına bağlanan maaşla sürdürmüş, yalnızca şiir ve hat sanatıyla meşgul olmuştur. 4 Mart 1930'da Heybeliada'da vefat eden Burhaneddin Belhî'nin dört oğlu vardır.¹

Oğulları Yahya Kemaleddin, Muhammed Musa, Süleyman Celaleddin ve Ahmed İsa'dır. Yahya Kemaleddin hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır, babasının sağlığında erken yaşta vefat etmiştir. Muhammed Musa (öl. 1930) iyi bir eğitim görmüş, babasının bazı şiirlerini tahmis etmiş, daha çok hat sanatıyla meşgul olmuştur. Sağ ve sol elle yazabildiği için "Yemînî" ve "Yesârî" lakabını kullanmıştır. Babası hayatıyken onun eser ve yazılarını toplamış, tertip etmiş ve çoğaltmıştır. Süleyman Celaleddin (öl. 1957) de iyi bir eğitim görmüş, Fransızca öğretmenliği, kütüphane memurluğu, tasnif-i kütüp komisyonu üyeliği ve arşiv dairesi memurluğu gibi görevlerde bulunmuştur. Ahmed İsa ise Üsküdar Kuleli Lisesinde bir süre okuduktan sonra Bursa Birinci Lisesine geçmiş ve sonrasında Bursa'da ikamet etmiştir (Öz, 2002: 170-171). Burhaneddin Belhî'nin ailesine ait şecere de mevcuttur (Kahraman, 2021: 11).

Eserleri

Şiir ve hat sanatlarıyla meşgul olan Burhaneddin Belhî şiirlerinde "Burhân" mahlasını kullanır. Eserleri şunlardır: 157 gazel içeren Farsça divan; 183 gazel içeren

¹ Aile hakkında geniş bilgi için bk. (Azamat, 1988; Öz, 2002: 157-188; Öz, 2006: 203-224; Kahraman, 2009: 639-671).

Türkçe divan; Ahmet Yesevî, Ali Şir Nevaî, Fuzulî, Nef'î, Hâcû-yı Kirmanî, Hafız, Sa'dî, Camî gibi şairlerin bazı beyit ve gazellerine yazdığı 44 tahmisi içeren *Mecmû'a-i Tahmîsât*; Farsça ve Türkçe Târîh Manzûmeleri *Mecmû'ası*; Nakaratlı Manzûmât ve Şarkıyyât; 1635 civarında Farsça rubai içeren *Defter-i Rubâiyyât*; Farsça-Türkçe 11 mesnevinin yer aldığı *Defter-i Mesneviyyât*; çoğu kendisine ait olan mektup ve yazışmaları içeren ve bir aile mecmuası olan *Defter-i Kuyûdât*. Bu eserler, ikisi dışında Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar koleksiyonundadır. *Mecmû'a-i Tahmîsât* ve *Defter-i Kuyûdât* ise Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM) Uzluk Arşivi'ndedir (Öz, 2000: 168-170). Burhaneddin Belhî'nin Türkçe şiirlerinde tasavvufi konular ve gurbet motifinin öne çıktığı görülmektedir (Kahraman, 2021: 26-27; Qaderi, 2019: 8).

Burhaneddîn Belhî, Türkçe ve Farsça divanlarında, mesnevileri ve diğer eserlerinde manzumelerinin sonlarına düştüğü kayıtlarda, manzumeyi nerede ve ne zaman yazdığını ayrıntılı bir şekilde vermiş, eserlerini temize çeken oğlu Muhammed Musa da bu kayıtları korumuştur (Evli, 2014: 17-20; Qaderi, 2019: 10).

Şairliği kadar hattatlığı ile de kendi döneminde şöhret kazanan Burhaneddin Belhî, talik hattı Bursalı Abdülkadir Nesib Efendi'den meşk ederek 1874 yılında icazet almıştır (Kahraman, 2021: 646).² Bu konuda Hüseyin Vassâf (öl. 1929) onun için, "Hüsn-i hattı ta'likde zamânımızın İmâd-i sânisidir" ifadesini kullanmış, hat sanatındaki yeteneğini överek levhalarını hattın en büyük ustalarından biri olan, Mîr İmâd-i Hasanî'ye (öl. 1024/1615) benzetmiştir (Qaderi, 2019: 9).

Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yusuf Öz, "Afgan Türkistanı Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve 'Defter-i Kuyûdât' Fihristi" adlı makalesinde, Burhaneddin Belhî'nin Farsça ve Türkçe mektup suretlerini, resmî yazışmaları ve gönderilen mektup ve yazıların suretlerini içeren (90 adet) *Defter-i Kuyûdât*'ı incelemiştir. Defter, Burhaneddin Belhî'nin oğlu, şair ve hattat Muhammed Musa tarafından tertip edilmiş ve asıllarından istinsah edilmiştir. Öz, mecmuada yer alan mektup ve belgelerin dizinini verir. Dizinde belgelerin hangi dilde olduğu, kime ve ne zaman yazıldığı, kimden geldiği gibi bilgilere yer verilir. Makalede ayrıca Latin harfleriyle iki mektup sureti de yer alır (Öz, 2002: 172-178). Öz, "Burhaneddin Belhî ve Türkçe Mektupları" adlı makalesinde ise bu mektupların Türkçe olanlarını (14 adet) tarih sırasına göre Latin harflerine aktararak yayınlamıştır (2006: 206-223).

Bahattin Kahraman "Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri" adlı makalesinde, Burhaneddin Belhî'nin Çağatay Türkçesi ile yazdığı 19 adet manzumeyi yayınlamıştır (2009: 655-671). Faizullah Qaderi, "Burhâneddîn-i Belhî'nin Mesnevi ve

² Talik hatla yazdığı bir levhası yayınlanmıştır: (Günüç, 1999: 70).

Kasidelerinde Zaman ve Mekân” adlı makalesinde, Burhaneddin Belhî’nin edebi kişiliği hakkında verdiği bilgiden sonra bu şiirlerin yazıldığı yer ve tarihleri detaylı olarak ve liste hâlinde vermiştir (2020: 119-124).

Kahraman, Burhaneddin Belhî’nin eserlerini, nüshalarının hangi kütüphanelerde yer aldığını ve eserleri üzerine kimlerin çalıştığı bilgilerini detaylı olarak verir (2021: 16-21). Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 1368, 1379 ve 1378 numarada kayıtlı olan nüshalardaki Farsça şiirler Kasım Evli tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (2014). Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 1380 numarada kayıtlı olan ve Burhaneddin Belhî’nin divanı dışındaki şiirlerini içeren yazma da Faizullah Qaderi tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (2019). Her iki tezde de Burhaneddin Belhî’nin eserleri hakkında bilgi verilirken eserlerin hangi kütüphanede / koleksiyonda kayıtlı bulundukları ve müstensihleri de kaydedilmiştir (Evli, 2014: 24-29; Qaderi, 2019: 12-16). Bu eserlerin çoğu Muhammed Musa eliyle yazıldığından elimizde Muhammed Musa’nın el yazısının oldukça fazla örneği bulunmaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 8471 Numaralı Mecmua

İnceleyeceğimiz “Mecmû’a” adıyla kaydedilen yazmanın nüsha tavsifi yazma eserler resmi sitesinde şu şekilde yapılmıştır: “20 yaprak, muhtelif satır, 381x223-muhtelifxmuhtelif mm., ebru mahfaza, Arap harfli-talik.”

(bk. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/682876>)

Yazma, boyutları değişik 31 sayfadan oluşmaktadır (32 ve 33. resimler kapakların fotoğrafını içerir). Sayfa numaraları verilmemiştir. Bu nedenle sayfalar tarafımızca sayfa 1, sayfa 2 şeklinde numaralandırılmıştır. Sayfalar açık krem, krem ve koyu krem renklidir, bir kavuniçi-kırmızıya boyanmış, iki siyaha boyanmış sayfa vardır. Bazı sayfa kenarları kesiktir. Yazı cinsi genellikle taliktir. Sayfaların sıralamasında yanlışlıklar vardır, örneğin yazmada yer alan mesnevide gördüğümüz üzere mesnevi 15. sayfada başlayıp 1. sayfada bitmektedir.

Mecmuanın önemi, hat sanatıyla meşhur oldukları bilinen Burhaneddin Kılıç el-Belhî ve oğulları Muhammed Musa ile Süleyman Celaleddin'in kendi el yazılarıyla yazıldığı düşünülen sayfaları içermesidir.

1. Burhaneddin Kılıç el-Belhî hattıyla yazılı olanlar:

Sayfa 1 ve 15’te yer alan ve talik hatla yazılmış mesnevinin temmet kaydındaki “nazmuhu ve namakahu” ibarelerinden bu mesnevinin müellif hattıyla olduğu anlaşılmaktadır: “nazmuhu ve namakahu el-fakîr Pîr-zâde-i Türkistân Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Hüseynî el-Belhî.”

Sayfa 8'de yine talik hatla yazılmış Farsça mektubun sonunda "du'â-gûy-ı mihr-âyîn Seyyid Muhammed Burhâneddîn el-Hâşimî el-Alevî" kaydı ve "Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç bin es-Seyyid Süleymân Hüseyinî 36" yazılı mühür bulunur.

Sayfa 13'teki talik hatla yazılmış Farsça mektubun da müellif hattıyla olduğu görülmektedir: "namakahu el-fakîr ed-dâ'î Pîr-zâde Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç ibn es-Seyyid eş-Şeyh Süleymân Hâce ibn es-Seyyid Hâce-i Gilân el-Hüseyinî el-Kunduzî el-Çalî el-Hankâhî" kaydı ve Muhammed Burhâneddîn'e ait iki mühür vardır.

Sayfa 14'teki talik hatla yazılmış Farsça mektubun sonunda da "ed-dâ'î es-Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Hüseyinî el-Kunduzî el-Hankâhî" kaydı bulunur.

Sayfa 16 ve 17'deki talik hatla yazılmış Türkçe mektupta "du'â-gûy-ı mihr-âyîn Pîr-zâde Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Habeşî el-Alevî el-Hüseyinî el-Belhî" kaydı ve altında mührü vardır.

Sayfa 19'da talik hatla "Burhân el-fakîr el-müznib el-hasebî" yazılıdır, Muhammed Burhaneddîn'e veya oğlu Muhammed Musa'ya ait olabilir.

Sayfa 20'deki talik hattın altında "namakahu el-fakîr el-müznib Pîr-i Türkistân-ı Afgânî Seyyid Muhammed Burhâneddîn" kaydı vardır.

Sayfa 24'te talik hatlı Farsça dörtlüğün altında "el-fakîr ed-dâ'î Pîr-zâde-i akvâm-ı Kunduz ve Belh ve Bedahşân Seyyid Muhammed el-Hüseyinî Burhâneddîn" kaydı vardır.

Sayfa 25: Talik hatlı Farsça dörtlüğün altında "nazmuhu ve namakahu el-fakîr Pîr-zâde Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Hüseyinî el-Belhî gufire lehu" kaydı bulunur.

Sayfa 30: Talik hatlı Farsça mektubun sonlarında, "namakahu el-fakîr ed-dâ'î Pîr-i akvâm-ı Kataganiyye es-Seyyid eş-Şeyh Süleymân Hâcezâde Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Kunduzî el-Hankâhî gufire lehümâ" kaydı ve altında mührü bulunur.

2. Muhammed Musa hattıyla yazılı olanlar:

Sayfa 24'te sağ altta pembe-kırmızı zemine nesih hatla yazılı kısım ona aittir: "Pîr-zâde Muhammed Burhâneddîn el-Belhîzâde Muhammed Mûsâ el-Yemînî el-Yesârî el-Hüseyinî er-Rûmî gufire lehümâ (İstanbul-Heybeliada).

Sayfa 25'te talik hatla yazılı Farsça dörtlüğün altında sağda rika ile yazılı kısım ona aittir. "Pîr-zâde Muhammed Burhâneddîn el-Belhî"-zâdegân Muhammed Mûsâ, Süleymân Celâleddîn, Ahmed Îsâ 1348"

Sayfa 28'de talik hatla yazılmış, Musâ mahlaslı Farsça tahmisin son bendinde, müellif hattıyla olan yazmalarda görülebilen bir düzeltme vardır, 3. mısranın üstü çizilip düzeltilmiş mısra yanına yazılmıştır. Altta "nazmuhi ve namakahu Muhammed Mûsâ el-Yemînî el-Yesârî el-Hüseynî er-Rûmî ibn Muhammed Burhâneddîn Kılıç ibn eş-Şeyh es-Seyyid Süleymân Şâh el-Belhî el-Kunduzî et-Talkânî el-Çalî el-Hankâhî gufire lehu" kaydı vardır.

Sayfa 29'da talik hatla yazılmış Arapça bir ibare ve altında "el-abd el-fakîr Muhammed Mûsâ el-Yemînî el-Yesârî el-Hüseynî er-Rûmî fî leyleti'l-Berât gufire lehu" kaydı vardır.

3. Süleyman Celaleddin (Celal) hattıyla yazılı olanlar:

Sayfa 26 ve 27'de talik hatla yazılmış birer Farsça dörtlük ile "Burhan Belhî-zâde Celâl" 1373 [1956-1957] şeklinde ketebe kayıtları bulunur.

Mecmuanın İçeriği

Mecmuada 1 Türkçe mesnevi (Burhan mahlaslı), 2 Türkçe dörtlük -biri levha şeklinde (Seyyid Muhammed Burhaneddin), 1 Türkçe muhammes (Musa mahlaslı), dördü levha şeklinde 6 Farsça dörtlük (Seyyid Muhammed Burhaneddin ve Burhan Belhî-zâde Celâl), 1 Farsça gazel (Burhan mahlaslı), 1 Farsça tahmis (Musa mahlaslı), Belhî ailesi hakkında 1 Türkçe metin, 2 Farsça metin, 2 Arapça metin, 1 Türkçe mektup, 6 Farsça mektup, 1 Arapça levha, 1 isim içeren levha, 3 meşk çalışması bulunur.

Sayfa 1: Talik hatla 3 sütuna yazılmış, s. 15'te başlayan Türkçe mesnevinin devamı bulunur. 34 beyit vardır (mesnevinin tamamı Ekler kısmında verilmiştir).

Başı: Çok sene geçdi beşâret görmedim

Aña 'â'id bir 'alâmet görmedim

Sonu: Bezmgâhuñ mihr ola peymânesi

Mâh ola şem'-i ruhuñ pervânesi

Mesnevinin sonunda "Kad temmet bi-avnullâhi ve tevîkihi fî 25 şehr-i Zilkadeti mübârek sene 1331 – fî Teşrîni evvel sene 1329 [26 Ekim 1913] nazmuhi ve namakahu el-fakîr Pîr-zade-i Türkistân Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Hüseynî el-Belhî gufire lehu" kaydı vardır.

Sayfa 2: Talik hatla Farsça dörtlük vardır. 13x21 cm. levha özelliğindedir.

Sayfa 3: Talik hatla yazı çalışmaları, çoğu cim harfi ile başlayan bitişmeler bulunur: sırayla cim-sat, cim-tı, cim-ayın şeklinde devam eder.

Sayfa 4: Talik yazı çalışması, eliften başlayıp tüm alfabe ve “be” harfiyle başlayan bitişmeler bulunur.

Sayfa 5: Talik hatla yazılmış sekiz satırlık Arapça metin vardır.

Sayfa 6: Rika hatla yazılmış 6 beyitlik Türkçe kıta ve talik hatla yazılmış Arapça metin bulunur.

Sayfa 7: Sayfanın sağ kenarı kısmen kesiktir. Yazılar talik hatladır. Sol üstte “Hazret-i Şeyh Seyyid Süleymân Hâce ibn Seyyid Hâce-i Gilân el-Hüseynî el-Kunduzî el-Hankâhî el-Çalî” kaydı bulunur. Sağ üstte besmele, altında Farsça metin vardır, sayfa kısmen kesik olduğundan metnin eksik olduğu anlaşılmaktadır.

Sayfa 8: Sayfa sağdan kısmen kesilmiştir. Üstte rika hatla “İşbu mektûb Eyüp Sultân civârında Nişâncı mahallesinde Şeyh Murâd el-Buhârî Dergâh-ı şerîfinde yazılmışdır ve Yakacık karyesine gönderilmişdir” notu bulunur. Diğer hatlarıyla karşılaştırıldığında bu yazının Muhammed Musa’ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazının altında, sayfaya yapıştırılmış farklı bir kâğıtta, talik hatla yazılmış Farsça bir mektup bulunur. Mektubun sonunda “du’â-gûy-ı mihr-âyîn Seyyid Muhammed Burhâneddîn el-Hâşimî el-Alevî” kaydı, altında “Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç bin es-Seyyid Süleymân Hüseynî 36” yazılı mühür, mührün altında rika ile “Mektûb sâhibinin mührüdür sonradan basılmışdır” notu bulunur. Ayrıca dört oğluna ait yedi mühür daha vardır. Bütün mühürlerin altındaki yazılar rika iledir. Mühürler:

İlk olarak, biri yıldızlı ve “Yahyâ Kemâleddîn el-Hüseynî” yazılı, diğeri net okunamayan, kısa bir çizgi ile birleştirilmiş iki mühür ile altlarında “Mektûb sâhibinin mahdûm-ı merhûmunun iki mührüdür” kaydı,

“Seyyid Muhammed Mûsâ 1338” [1910-1911] yazılı mühür, altında “Mektûb sâhibinin nâmına yazdığı mahdûmunun mührüdür” kaydı;

Yıldızlı “Süleymân Celâleddîn es-Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç” ve “es-Seyyid Süleymân Celâleddîn 1338” yazılı, kısa bir çizgi ile birleştirilmiş iki mühür ile altında “Mektûb sâhibinin mahdûmunun iki mührüdür” kaydı;

“es-Seyyid Îsâ 1338” yazılı mühür ve altında “Mektûb sâhibinin beş sene sonra dünyâya gelen mahdûmunun mührüdür” kaydı;

En sonda “Hacı Muhammed [...]” yazılı mühür ile altında “Mektûb sâhibinin hâdim-ı sâdıkı merhûm Hâcî Gül Muhammed [...]in mührüdür” kaydı bulunur.

Sayfa 9: Resim 8'deki sayfanın arka yüzüdür. Sol tarafı kesik, ortada az bir kısmı kalmış, Farsça talik yazı vardır.

Sayfa 10: Farsça mektup sureti ile altta "el-fakîr ed-dâ'î Seyyid Abdülkâdir" ve Cemaziyelahir 1320 [5 Eylül-3 Ekim 1902] tarihi vardır.

Sayfa 11: Üstte muhtemelen Muhammed Musa tarafından yazılmış "Kunduz hükümdâr-ı âlîtebârı el-yevm Buhârâ'da müsâferetle ikâmet eden Sultân Murâd nâmına yazılmışdır." cümlesi vardır. Bu iki satırdan başka yazı yoktur.

Sayfa 12: Talik hatla yazılmış, "Hazret-i Şeyh Seyyid Süleymân bin Seyyid Hâce-i Gilân el-Hüseynî el-Belhî el-Hankâhî" şeklinde başlayan ve aile hakkında bilgi içeren Farsça metin bulunur.

Sayfa 13: Talik hatla, sayfanın sağında ters yazılmış olarak biten Farsça mektup vardır. Sonunda "Pîr-zâde Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç ibn es-Seyyid eş-Şeyh Süleymân Hâce ibn es-Seyyid Hâce-i Gilân el-Hüseynî el-Kunduzî el-Çalî el-Hankâhî, 9 Muharrem 1334 [17 Kasım 1915] kaydı", altında Muhammed Burhaneddin'e ait iki mühür bulunur.

Sayfa 14: Sayfanın sol alt köşesinde Farsça mektup, sonda 1336 [1917-1918] tarihi, ayrıca yan kısmında "ed-dâ'î es-Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Hüseynî el-Kunduzî el-Hankâhî, 28 Zilhicce 1336 [4 Ekim 1918] gufire lehu" kaydı bulunur.

Sayfa 15: Talik hatla 3 sütunluk Türkçe mesnevi bulunur. Bu sayfada 44 beyit vardır. Devamı sayfa 1'dedir.

Başı: Ey sa'âdet burcunuñ sa'd ahteri

Vey necâbet dürcünüñ hoş gevheri

Sonu: Çok çalışdım anı ben kitmâna

Beñzer idi rü'yâ-yı meh-i Ken'ân'a

Sayfa 16 ve 17: Sayfa 16'da üstte kırmızı mürekkeple yazılmış Besmele ve Farsça dörtlük, altında oğluna yazılmış Türkçe mektup bulunur. Mektup sayfa 17'de biter, 9 Safer 1334 ve 3 Kânun-ı evvel 1331 [17 Aralık 1915] yevmü'l-hamîs [Perşembe], "du'â-gûy-ı mihr-âyîn Pîr-zâde Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Habeşî el-Alevî el-Hüseynî el-Belhî" kaydı ve altında mührü vardır. Sağda kırmızı mürekkeple yazılmış yedi bendlik Burhân mahlaslı Türkçe muhammes bulunur (tam metin Ekler kısmında verilmiştir).

Sayfa 18: Rika ile "Belhî âilesi" başlıklı açıklamalı liste bulunur. Kişi isimleri, doğduğu yerler, doğum ve ölüm tarihleri, gömüldükleri yerler, varsa müddet-i meşihatı yer alır (metnin tamamı Ekler kısmında verilmiştir).

Sayfa 19: Talikle “Burhân el-fakîr el-müznib el-hasebî” hattı yazılı, üstünde silikçe kalemle yazılmış “doğduğu tarih Miladî 1838, 5 Şevval 1314, 9 Mart 1897” kısmı okunabilen yazı, tersten silikçe kalemle yazılmış Farsça bir gazel, Seyyid Burhaneddin’e rika ile yazılmış Farsça mektup sureti vardır.

Sayfa 20: Talik hatla levha özelliğinde iki Türkçe beyit vardır (25x40 cm.). Altında “namakahu el-fakîr el-müznib Pîr-i Türkistân-ı Afgânî Seyyid Muhammed Burhâneddîn 1340 [1921-1922]” kaydı bulunur. Beyitler:

Olan ma'nâsına sâhib hukûk-ı gayrı gasb etmez

Olur fârig her a'zâ-yı vücûdu her habâsetden

Derûnun pâk eder cümle zemâyimle zehârifden

Lisânın hıfz eyler her fezâhatle fezâzetden

Sayfa 21: Talik hatla noktasız olarak *Olan manâsına sâhib gayrı gasb etmez* yazılıdır.

Sayfa 22: Talik ile meşk çalışması vardır.

Sayfa 23: Üst kısımda talik hatla noktasız olarak sadece “Bulup zevk ü safâdır [...] âsârım u” yazılıdır.

Sayfa 24: Turuncu-kırmızı zemine talik hatla Farsça dörtlük yazılıdır. 24x37 cm. levha özelliğindedir. Altta solda yeşil zemine her satırı sarı ile çevrelenmiş Arapça dua cümlecîği yazılıdır, altında talik hatla “1314 [1896-1897] el-fakîr ed-dâ'î Pîr-zâde-i akvâm-ı Kunduz ve Belh ve Bedahşân Seyyid Muhammed el-Hüseynî Burhâneddîn” kaydı vardır. Alt sağda ise pembe-kırmızı zemine nesih hatla “Pîr-zâde Muhammed Burhâneddîn el-Belhîzâde Muhammed Mûsâ el-Yemînî el-Yesârî el-Hüseynî er-Rûmî gufire lehümâ (İstanbul-Heybeliada) 1348” kaydı ile Farsça beyit bulunur.

Sayfa 25: Talik hatla levha özelliğinde Farsça dörtlük (23.5x35.5 cm.) vardır. Altta ortada talik ile “nazmuhu ve namakahu el-fakîr Pîr-zâde Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Hüseynî el-Belhî gufire lehu 1338” [1919-1920] şeklindeki ketebe kaydı yer alır. Altta sağda rika ile *Zîver-i hatt-ı hazretet be-cihân / Zînet-ârâ-yı her mekân bâşed*, “Pîr-zâde Muhammed Burhâneddîn el-Belhî-zâdegân Muhammed Mûsâ, Süleymân Celâleddîn, Ahmed Îsâ 1348 (Heybeliada)” kaydı, solda ise “Târîh-i inşâd 28 Zilhicce 1328, 18 Kânûn-ı evvel 1909 Perşembe [31 Aralık 1910] Üsküdar Bağlarbaşı” kaydı bulunur.

Sayfa 26: Koyu krem-siyahî kâğıda (muhtemelen) yapıştırılmış, siyah zemine (yer yer bordo renkli) açık krem talik hatla yazılmış, 30x24 cm. levha özelliğinde Farsça dörtlük ile “Burhan Belhî-zâde Celâl 1373” [1956-1957] kaydı vardır.

Sayfa 27: Bir önceki sayfa gibi koyu krem-siyahî kâğıda (muhtemelen) yapıştırılmış, siyah zemine (yer yer bordo renkli) açık krem talik hatla yazılmış, 16x25 cm. levha özelliğinde Farsça dörtlük ile “Burhan Belhî-zâde Celâl 1373” [1956-1957] kaydı vardır.

Sayfa 28: Talik hatla yazılmış “Hüve’l-feyz Tahmîs-i gazel-i bî-bedel-i Feyzî-i Hindî aleyhi’r-rahme” başlıklı Musa mahlaslı 8 bendlik Farsça tahmis, son bendde 3. mısranın üstü çizilip yana tekrar yazılmış mısra, sol tarafa yan yazılmış “ez-karâr-ı İstanbul der karye-i Pendik nazm u nüvişte şod, fî gurrei şehri Zilhicce sene 1338 [16 Ağustos 1920], yanında “nazmuhu ve namakahu Muhammed Mûsâ el-Yemînî el-Yesârî el-Hüseynî er-Rûmî ibn Muhammed Burhâneddîn Kılıç ibn eş-Şeyh es-Seyyid Süleymân Şâh el-Belhî el-Kunduzî et-Talkânî el-Çalî el-Hankâhî gufire lehüm” kaydı vardır.

Sayfa 29: Talik hatla Arapça bir ibare ve altında “el-abd el-fakîr Muhammed Mûsâ el-Yemînî el-Yesârî el-Hüseynî er-Rûmî fî leyleti’l-Berât gufire lehu 1321” [1903-1904] kaydı vardır. 30x21 cm. levha özelliğindedir.

Sayfa 30: Talik hatla “İnnahu min Süleymân” şeklinde başlayan Farsça mektup vardır, mektup tersten solda devam etmiştir. “namakahu el-fakîr ed-dâ’î Pîr-i akvâm-ı Kataganiyye es-Seyyid eş-Şeyh Süleymân Hâcezâde Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Kunduzî el-Hankâhî gufire lehümâ fi 9 Muharremülhırâm sene 1334” [17 Kasım 1915] kaydı ve Muhammed Burhaneddin’in mührü, altında “Seyyid Süleymân Celâleddin” kaydı, altta yine Farsça bir kısım ile “namakahu ed-dâ’î Seyyid Muhammed Burhâneddîn Kılıç el-Kunduzî el-Hankâhî” ve “28 Zilhicce 1336” [4 Ekim 1918] kaydı bulunur.

Sayfa 31: Süleymaniye Kütüphanesinin mührü basılıdır.

Resim 32 ve 33: oldukça yıpranmış cilt kapağının resmi vardır. Cildin sırtı ve kenarları kahverengi deri, kapak yüzleri yıpranmış ebrulu kâğıtlıdır. Kenarlarda silik altın yaldızlı cetvel görünmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak bu makalede Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 8471 numaralı mecmua tanıtılmıştır. Mecmuada yer alan ve genellikle talik hatla yazılmış mektup, şiir ve levhalar, Seyyid Muhammed Burhaneddin Kılıç el-Belhî ile oğulları Muhammed Musa ve Süleyman Celaledin’in dest-i hatları iledir. Mecmuada Seyyid Muhammed Burhaneddin’e ait “Burhân” mahlasıyla yazdığı mesnevi, gazel ile dörtlük ve mektuplar, Muhammed Musa’ya ait “Mûsâ” mahlası ile yazdığı tahmis, ayrıca çoğunluğu Farsça, biri Türkçe olan ve aileye ait mektuplar ile ketebe kayıtları

olan levha özelliğinde ve sanat değeri bakımında da kıymetli hat örnekleri bulunmaktadır. Üçü de hattat olan Belhî ailesine mensup baba ve iki oğlunun el yazılarının ve levha özelliğindeki hatlarının yer alması, mecmuanın önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Alkan, Mehmet Hilmi (2005). *Abdülkadir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevisi ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın Manzum Türkçe Çevirisi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı.

Azamat, Nihat (1988). "Abdülkâdir-i Belhî". *Türkiye Diyanet Vakfı islâm Ansiklopedisi* C. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 231-232.

Bağcı, Nurgül (2019). "Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyid Abdülkadir-i Belhî". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. C. 6. S. 1. s. 164-202.

Evli, Kasım (2014). *Muhammed Burhâneddîn-i Belhî ve Farsça Divan'ı (Tenkitli Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günüç, Fevzi (1999). *Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Levhalar Kataloğu*. Konya: Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Qaderi, Faizullah (2019). *Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 1380 Numaralı Mecmua'da Burhâneddîn-i Belhî'ye Ait Mesnevi ve Kasideler*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Qaderi, Faizullah (2000). "Burhâneddîn-i Belhî'nin Mesnevi ve Kasidelerinde Zaman ve Mekân". *Kültür Araştırmaları Dergisi*. S. 5. s. 112-127.

Kahraman, Bahattin (2009). "Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri". *Turkish Studies*. C. 4. S. 2. s. 639-671.

Kahraman, Bahattin (2012). *Burhân-ı Belhî ve Türkçe Divân'ı*. Konya: Kömen Yayınları.

Mecmua. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 8471. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/682876>

Öz, Yusuf (2002a). "Afgan Türkistanı Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve 'Defter-i Kuyûdât' Fihristi". *Bilgi*. S. 23. s. 157-188.

Öz, Yusuf (2002b). "Süleymân Belhî Ailesi ve Son Mevlevî Postnişinleri ile Mektuplaşmaları". *X. Milli Mevlâna Kongresi Tebliğler*. C. 1. Konya: SÜ Basımevi. s. 149-161.

Öz, Yusuf (2006). "Burhaneddin Belhî ve Türkçe Mektupları". *Edebiyat Dergisi*. S. 15. s. 203-224.

Özkan, Mehmet Ali (2016). *Muhammed Burhâneddîn-i Belhî'nin Farsça Rubaileri (İnceleme Metin-Çeviri)*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Mecmuada Yer Alan Türkçe Şiirler ve Belhî Ailesi Hakkındaki Metin

Sayfa 15, 1, Türkçe mesnevi

Mecmuada Yer Alan Türkçe Şiirler ve Belhî Ailesi Hakkındaki Metin

Sayfa 15, 1, Türkçe mesnevi

Bu mesnevi Bahattin Kahraman tarafından yayınlanan *Burhân-ı Belhî ve Türkçe Divân'ı* adlı kitapta (2012) 39-45. sayfalar arasındadır. İki metin karşılaştırılarak nüsha farkları belirtilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 8471 numaralı yazma "SK" ile, kitaptaki metin "K" ile gösterilmiştir.

[s. 15] Hüve'llâhu'l-veliyyi't-tevfîk

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün³

- 1 Ey sa'âdet burcunuñ sa'd-ahteri
Vey necâbet dürcünüñ hoş gevheri
- 2 Şân ile olmuşdu cedd-i emcediñ
Hâfız u hâmîsi dîn-i Ahmed'iñ
- 3 Hüsn-i icrâ'âtile meşhûr idi
Bir hidivv-i âdil ü mansûr idi
- 4 Dehrde hayrâtınıñ pâyânı yok
Haydar-ı Kerrâr-veş ihsânı çok
- 5 Vâlid-i pâkiñ kerem deryâsıdır
Zâtıñ anıñ gevher-i yektâsıdır
- 6 Öyle ata babayı Rabb-i mücîb⁴
Az kuluna etdi âlemde nasîb
- 7 Sen sipihr-i devletiñsin ahteri
Sen hidivv-i ekremiñsin duhteri

³ Bazı mısra veya beyitler Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün ve Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün veznindedir. Ayrıca vezin bozuklukları bulunmaktadır, bu bozukluklara tek tek değinilmeyecektir. Transkripsiyon sırasında uzunluklar şapka ile yazılmış, ayın, nazal n ve kelime içindeki hemzeler gösterilmiştir.

⁴ mücib: mecîd K

- 8 Eb ü ceddîndir hidîvv-i Mısır hep
Hasebiñ vâlâdır ey âlî-neseb
- 9 Cevher-i cândan sözüñ kıymetlidir
Gevher-i kândan özüñ⁵ kıymetlidir
- 10 Hayli hûbânıñ bugün sultânısın
Âlem-i câhın meh-i tâbânısın
- 11 Eylemiş Mevlâ seni gözden azîz
Lü'lü'-i lâlâ gibi sözden azîz
- 12 Ben ki erbâb-ı diliñ mergûbuyam
Yûsuf-âsâ babamıñ mahbûbuyam
- 13 Cedd-i pâkimdir ki⁶ şâh-ı ser-bülend
Pây-i tahtı idi şehr-i Özkend
- 14 Mülk-i Tûrân'da ki ol sâhib-serîr
Burhâneddîn Kılıç ismiyle şehîr
- 15 Gün gibi feyz ü fûrûgu var idi
Hüsrev-i dâdâr u hoş-reftâr idi
- 16 Mülkü dolmuşdu kerâmâtı ile
Hem de hayrât u müberrâtı ile
- 17 Pâdişâh-ı mülk-i Türkistân idi
Âfitâb-ı adli nûr-efşân idi
- 18 Hem babam da Edhem-i devrân idi
Merd-i Mevlâ sâhib-i burhân idi
- 19 Âlim-i esrâr-ı Rabbânî idi
Mürşid-i kâmil kerem kânı idi

⁵ özüñ: sözüñ SK

⁶ pâkimdir ki: pâkim dürr-i K

- 20 El-hak oldur azm-i kûy-ı yâr idi⁷
Terk-i dârât u diyâr u dâr idi⁸
- 21 Âzim oldu Ka'be'ye âdâb ile
Üç yüz etbâ'ın da istishâb ile
- 22 Âl ü evlâdı idi on dört nüfûs
Her biri idi fakat tâcü'r-rü'ûs⁹
- 23 Vârid oldukda peder İstanbul'a
Verdi bir feyz-i diger İstanbul'a
- 24 Oldu bâ-fermân-ı Han Abdülazîz
İhtirâmât ile mihmân-ı azîz
- 25 İhtirâmında ricâl-i devleti
Hâdim etdi ol azîziñ himmeti
- 26 Yok iken dergâha meyli pâdişâh
Bâ-irâde etdi şeyh-i Hânkâh
- 27 Anda etmişken sa'âdetle nüzûl
Hayf ol şems-i kemâl etdi üfûl
- 28 İrtihâlinde o sultânü't-tarîk
Câlis oldu yerine uhhu'ş-şefîk
- 29 Kardeşim bir şeyh-i dil-âgâhdır
Merd-i hakdır ârif-i billâhdır
- 30 Ol birâderdir ne hoş hayrû'l-halef
Hem odur dâna-yı râz-ı *men aref*
- 31 Ey ser-i kûyuñ hevâsı serde var
Hem dil-i mihr ü vefâ-perverde var

⁷ idi: eden K

⁸ idi: eden K

⁹ tâcü'r-rü'ûs: tâc-ı rü'ûs K

- 32 Kûyuña oldu delîlim iki zât
Her ikisi de dahı âlâ-sıfât
- 33 Her ikisi de müşârün bi'l-benân
İlm ü irfân ile ma'rûf-ı cihân
- 34 Hâme-i mu'ciz-beyânımdır biri
Dâder-i dâniş-verimdir dîgeri
- 35 Seyyid Abdülkâdir-i meşhûrdur
Kalbi Beytullâh gibi pür nûrdur¹⁰
- 36 Şeyh-i Dergâh-ı Murâd ol pîrdir
Hâk-pâyı lâyıık-ı tevkîrdir
- 37 Hânkâhı kal'a hâricindedir
Hazret-i Hâlid Nişâncısındadır
- 38 Ey melâhat kânı ey reşk-i melek
Gördü az emsâliñi çeşm-i felek
- 39 Bir zamân görmüş idim rü'yâ ben
Tab'ım-âsâ şen idi hem rûşen¹¹
- 40 Seyr etmiş idim o âlem-i ma'nâyı
Görmüşdüm o şeb ki bir kamer-sîmâyı
- 41 Ta'bîri de togmuşdu göñül âlemine
Anı *Burhân* demedi hem-demine
- 42 Söylemişdim vâlid-i âzâdeye
Ol Süleymân-ı peyember-zâdeye
- 43 Pek sevinmişidi tuyunca anı
Emr etmiş idi baña ne hoş kitmânı

¹⁰ pür nûrdur: ma'mûrdur K

¹¹ Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün veznindedir.

- 44 Çok çalışdım anı ben kitmâna¹²
Beñzer idi rü'yâ-yı meh-i Ken'ân'a
[Sayfa 1]
- 45 Çok sene geçdi beşâret görmedim
Aña âid bir alâmet görmedim
- 46 Bu sene ba'zı alâyim gördüm
Anı da pîr-i hıredde sordum
- 47 Dedi rü'yâlar alâyimle çıkar
Hep perîler de azâyimle çıkar
- 48 Didi az lafzda çok ma'nâyı¹³
Hall etdi bütün mes'ele-i rü'yâyı
- 49 Hüsn-i ta'bîr ile ol lutf-ı cevâb
Gönlümü eyledi şâd u şâdâb¹⁴
- 50 Nâme tanzîmine oldu bu sebeb
Arz u takdîmine oldu bu sebeb
- 51 Serbeser sıdkile meşhûr[dur] sözüm
Subh-ı sâdık gibi pür nûr[dur] sözüm
- 52 Arz edip mâ fi'z-zamîri zâtıña
Ben mukâbil olmuşam mir'âtıña
- 53 Mir'ât-ı ferr ü safâ diliñdir
Hem câm-ı cihannümâ diliñdir¹⁵
- 54 Sen ki sâni-i Züleyhâ'sın bugün
Zübde-i hûbân-ı dünyâsın bugün

¹² Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün veznindedir.

¹³ Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün veznindedir.

¹⁴ Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün veznindedir.

¹⁵ Beyit Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün veznindedir.

- 55 Ben de etdim mâh-sîmâ intihâb
Yûsuf-âsâ bir Züleyhâ intihâb
- 56 Tanıram kıymet-i bâlâ-teriñi
Bilirem kadri girân-gevheriñi¹⁶
- 57 Seni tab'ım gibi üstâd bilirem
Kıymet-i cevheri nakkâd bilirem¹⁷
- 58 Sen ki nahl-i riyâz-ı ismetsin
Gül-i handân-ı bâg-ı iffetsin¹⁸
- 59 Göñlümün hoş o bâgda lânesi var
Anda bu bülbülün terânesi var¹⁹
- 60 Gül yüzün andelîbi göñlümdür
Andelîb-i garîbi göñlümdür²⁰
- 61 Var gül ü bülbülde hüsn-i imtizâc
Bülbül ü gül etse şâyân izdivâc
- 62 Âşık u ma'sûka düşmendir rakîb
Hâr cevrin gül çeker hem andelîb
- 63 Âşıkıñ maksûdu bir ma'sûkadır
Göñlü râz-ı aşkına sandûkadır
- 64 Tâlib-i²¹ matlûba lâzım ketm-i râz
Gayrdan etmek gerekdir ihtirâz
- 65 Âşık olan vaz geçer agyârdan
Eylemez illâ ferâgat yârdan

¹⁶ Beyit Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün veznindedir.

¹⁷ Beyit Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün veznindedir.

¹⁸ İffetsin: behcetsin SK

Beyit Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün veznindedir.

¹⁹ Beyit Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün veznindedir.

²⁰ Beyit Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün veznindedir.

²¹ Tâlib-i: Tâlib ü SK

- 66 Sebt-i da'vâma hoş vesîkam var
Derdli göñlüme de hadîkam var²²
- 67 Tâze vü terdir hadîkam kış u yaz
Gel hırâm et anda sen ey serv-i nâz
- 68 Nâzenînsin anı seyrângâh kıl
Anda sen arz-ı cemâl ü câh kıl
- 69 Baña kim cevri kesîr etdi felek
Mîr-i hür idim esîr etdi felek
- 70 Dâr-ı gurbetde benim mihnet-keş
Hânümân düşkünüyem Yûsuf-veş²³
- 71 Dîde-i dehriñ egerçi nûruyam
Yûsuf-âsâ bir vatan mehcûruyam
- 72 Kıymetim sen Zühre-sîmâdır bilen
Yûsufuñ kadrin Züleyhâ'dır bilen
- 73 Sen Züleyhâ-veş emîri satun al
Yûsuf-âsâ bir esîri satun al
- 74 Her kişi mâ'il olur cinsine bil
Şâhid (*el-cinsü ile'l-cinsi yemîl*)²⁴
- 75 Var ümîdim ki rehber-i tevîk²⁵
Reh-i vaslînda olur baña refîk²⁶
- 76 Var ümîdim maksadım hâsıl olur
Mazhar-ı hüsn-i kabûluñ dil olur

²² Beyit Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün veznindedir.

²³ Beyit Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün veznindedir.

²⁴ Cins cinse meyleder.

²⁵ Mısra Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün veznindedir.

²⁶ Reh kelimesini râh okursak vezin düzelir ya da mısra Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün veznindedir diyebiliriz.

- 77 Yûsuf-âsâ eyledim arz-ı merâm
Sen Züleyhâ-yı zamâna vesselâm
- 78 Bezmgâhıñ mihr ola peymânesi
Mâh ola şem'-i ruhuñ pervânesi

S 17. Muhammes (Fuzulî'yi tahmis)

Bu muhammes Bahattin Kahraman tarafından yayınlanan *Burhân-ı Bellî ve Türkçe Divân'ı* adlı kitapta (2012) 234-236. sayfalar arasındadır. İki metin karşılaştırılarak nüsha farkları belirtilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Başışlar 8471 numaralı yazma "SK" ile, kitaptaki metin "K" ile gösterilmiştir.

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Derdiñ çekip lebiñ gibi Lokmân'a yetmişem
Yâhûd çü Hızr²⁷ çeşme-i hayvâna yetmişem
Cânâ harîm-i vaslîña merdâne yetmişem
Cânlar verip seniñ gibi cânâne yetmişem
Rahm eyle kim yetince saña cânâ yetmişem
- 2 Kâşâne-i dilimde gamıñ olalı mukîm
Giryân gözümden akmadadır eşk misl-i sîm
Yokdur marîz-i hicriñe la'liñ gibi hakîm
Şükrâne-i visâliñe cân verdiğim bu kim
Çok derd çekmişem ki bu dermâne yetmişem
- 3 Şeydâ dilim ki gün gibi bî-tâb u teb degil
Sâye-nişîn de sâlik-i râh-ı taleb degil
Ben gibi kimse dîde-ter ü huşk-leb degil

²⁷ Yâhûd çü Hızr: Yâ Hızr gibi K

Hâlim deyip murâdına irsem²⁸ aceb degil
Bir bendeyim ki dergeh-i sultâna yetmişem

4 Bir merd-i reh-revem ki gamım dehrden azıp²⁹
Düşdüm yoluna aşkı yükiyle teni ezip
Geldim derine hürmen-i in'âmını sezip
Mûr-ı muhakkaram ki serâsîme çok gezip
Nâgâh bârgâh-ı Süleymân'a yetmişem

5 Bir kumrîyem ki serv-i sehî kaddi me'menim
Olmuş ki tavk-ı aşkı dahı zîb-i gerdenim
Rûyu gülüm durur vatanım kûyudur benim
Bir bülbülem ki gülşen olupdur neşîmenim
Yâ tûtîyem ki bir şekeristâna yetmişem

6 Yazsın kalemle levha Utârid sevâdımı
Hem Zühre raks edip³⁰ okusun tab'-ı zâdımı
Ehl-i sühan kıyâmete dek aîsun adımı
Devr-i felek müyesser edipdir murâdımı
Gûyâ ki tâlib-i güherem kâne yetmişem

7 Rûşen yüzüñden olalı göñlüm ile gözüm
Burhân gibi ki oldu serâser³¹ güher sözüm
Sen gibi şemse zerre-veş iletmişem özüm

²⁸ İrsem: yetsem SK

²⁹ gamım dehrden azıp: gam-ı dehrden bezüp K

³⁰ Hem Zühre raks edip: Raks ile Zühre'yem SK

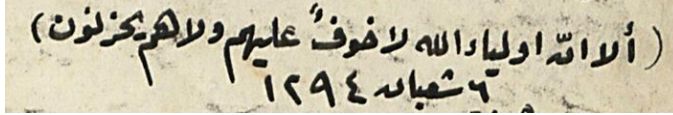
³¹ Burhân gibi ki oldu serâser: Burhân-ı bî-nevâ gibi olmuş K

Miskîn *Fuzûlî*'yem ki saña tutmuşam yüzüm

Yâ bir kemîne katre ki ummâna yetmişem

Sayfa 18. Belhî ailesi

(Süleymân ibni Hâce Kelâm) maskat-ı re'si: Belh şehrine tâbi Hankâh-ı Çal karyesi. Târîh-i vilâdeti: 1220 [1805-1806] Târîh-i vefâtı cıfriyyûn hasebiyle



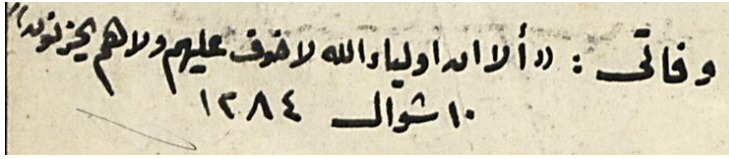
6 Şaban 1294 [16 Ağustos 1877]

Medfeni: Eyüp Sultân Nişâncasında post-nişîni bulunduğu Hankâh-ı Murâdiye. Müddet-i meşîhati: 10 sene.

Zevceleri:

1. (Sa'îde Bîbî) maskat-ı re'si: Hankâh karyesi. Vilâdeti: 1238 [1822-1823]. Vefâtı: 1311 [1893-94]. Medfeni: Murâd el-Buhârî Hankâhında.

2. (Ay Kuzu Bîbî) maskat-ı re'si: Kunduz şehri Vilâdeti: 1248 [1832-1833]. Vefâtı: 10 Şevval 1284 [4 Şubat 1868]. Medfeni: Hankâh-ı Murâdiye.



3. (Ay Cân Bîbî) maskat-ı re'si: Hankâh-ı Çal. Vilâdeti: 1251 [1835-1836]. Vefâtı 1273 [1856-1857]. Medfeni Haleb şehri

Süleymân Hâce'nin Sa'îde Bîbî'den tevellüd eden oğulları:

1. (Gulâm Kâdir) maskat-ı re'si: Bedahşan'da Feyz-âbâd karyesi. Vilâdeti 1255 [1839-1840]. Vefâtı 28 Receb 1341-5 Mart 1923 [3 Temmuz 1923] yevmilhamîs [Perşembe] sabâhu alafranga saat 9. Medfeni: postnişîni bulunduğu Şeyh Murâd el-Buhârî tekyesi hazîresinde. Müddet-i meşîhati: 47 sene. Bir fazlasıyla bu mısra târîh-i vefâtıdır: Göçdü Hakka Seyyid Abdülkâdir-i Belhî bu yıl

2. (Ahmed Sa'îd): maskat-ı re'si: Hankâh-ı Çal. Vilâdeti (çerâğ-ı cân 1258) [1842-1843]. Vefâtı 1283 [1866-1867]. Medfeni Eyüp Sultân'da Özbekler Kalenderhânesi civârında Afife Zâviyesi kabristânında, aynı senede kendisinden evvel vefât eden büyük vâlidesi Mestûre Bîbî'nin yanındadır.

3. (el-Hâc Muhammed Burhâneddîn elhak) maskat-ı re'si: Hankâh-ı Çal. Vilâdeti 1262 [1845-1846]. Vefâtı 8 şehr-i Rebiülevvel 1329 – 25 Şubat-ı Rûmî 1326 [9 Mart 1911] Cuma günü sabâh vakti sâat üç buçukda. Medfeni: Murâd el-Buhârî tekyesi hazîresinde. Vâlidesinin yanında.

4. (Muhammed Alî) maskat-ı re'si: İrân'da Hankıye şehri. Vilâdeti 1270 [1853-1854]. Vefâtı 1289 [1872-1873]. Medfeni: Murâd el-Buhârî hazîresi

Süleymân Hoca'nın Sa'îde Bîbî'den tevellüd eden kızı

1. (Ay Cân) maskat-ı re'si: Hankâh-ı Çal. Vilâdeti 1266 [1849-1850]. Vefâtı 1283 [1866-1867] Medfeni: İstanbul – Topkapı

Süleymân Hoca'nın Ay Kuzu Bîbî'den tevellüd eden oğlu:

1. (Muhammed Burhâneddîn Kılıç) maskat-ı re'si: Hankâh-ı Çal. Vilâdeti (Şeyhüttarîka – 1265) [1848-1849]. (Bu Burhâneddîn Kılıç bende-i pâdişâh-ı Özkend) 1265 [1848-1849]

Süleymân Hâce'nin Ay Kuzu Bîbî'den tevellüd eden kızları

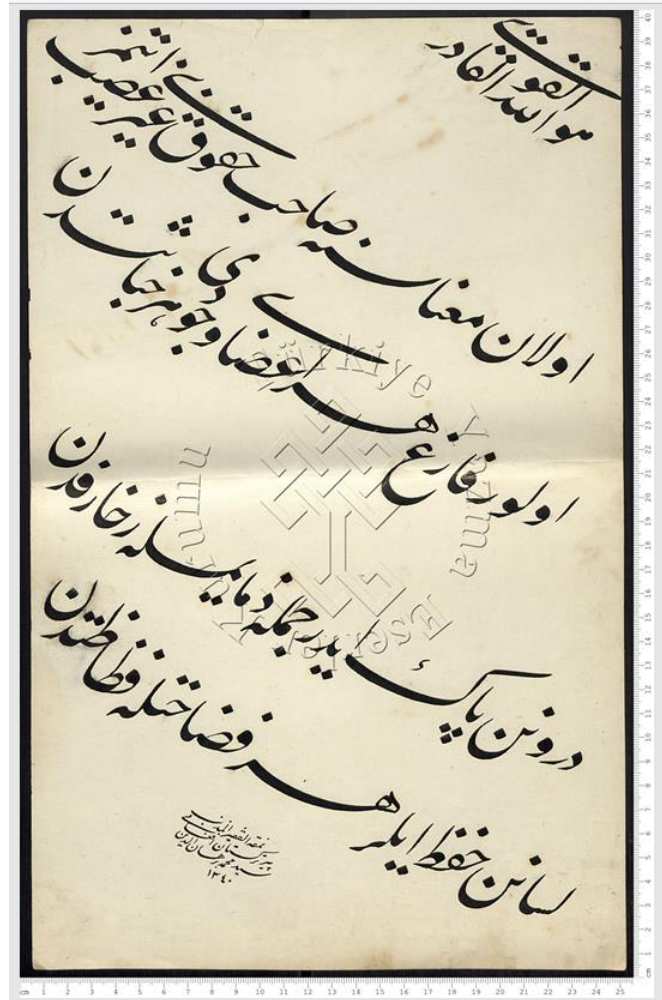
1. (Sâcide) maskat-ı re'si: Hankâh-ı Çal. Vilâdeti 1267 [1850-1851]. Vefâtı 1273 [1856-1857]. Medfeni Urfa şehri

2. (Fâtımatüzzehrâ) maskat-ı re'si: Haleb. Vilâdeti 1273 [1856-1857]. Vefâtı 1307 [1889-1890]. Medfeni Murâd el-Buhârî tekyesinde babasının sol tarafında

ÖRNEKLER



Sayfa 8, mühürler: Muhammed Burhâneddîn Kılıç, Yahyâ Kemâleddîn el-Hüseynî, Muhammed Mûsâ, Süleymân Celâleddîn, es-Seyyid Îsâ, Hâcî Gül Muhammed [...]

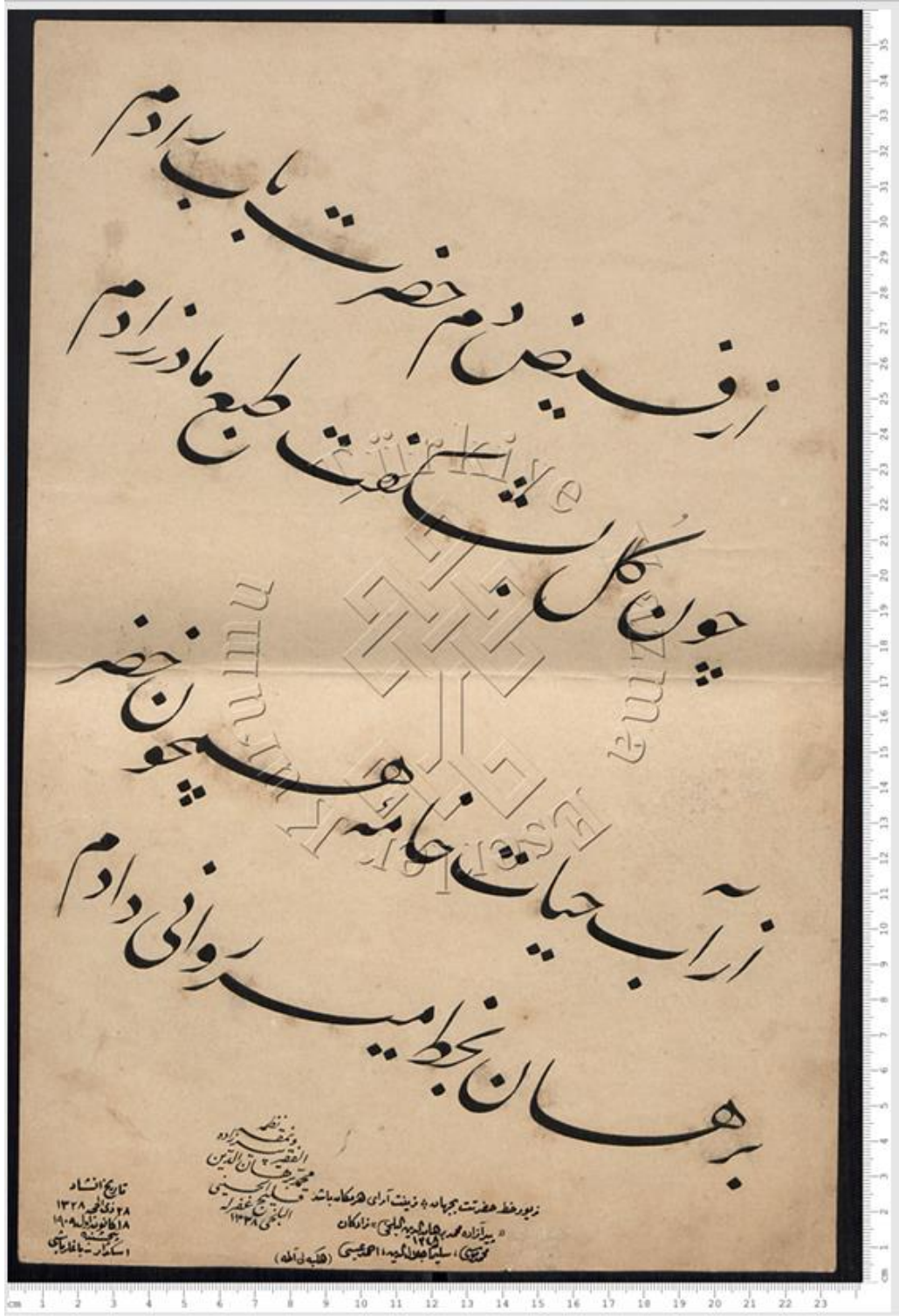


Sayfa 20, Muhammed Burhâneddîn hattı, 1340 [1921-1922]

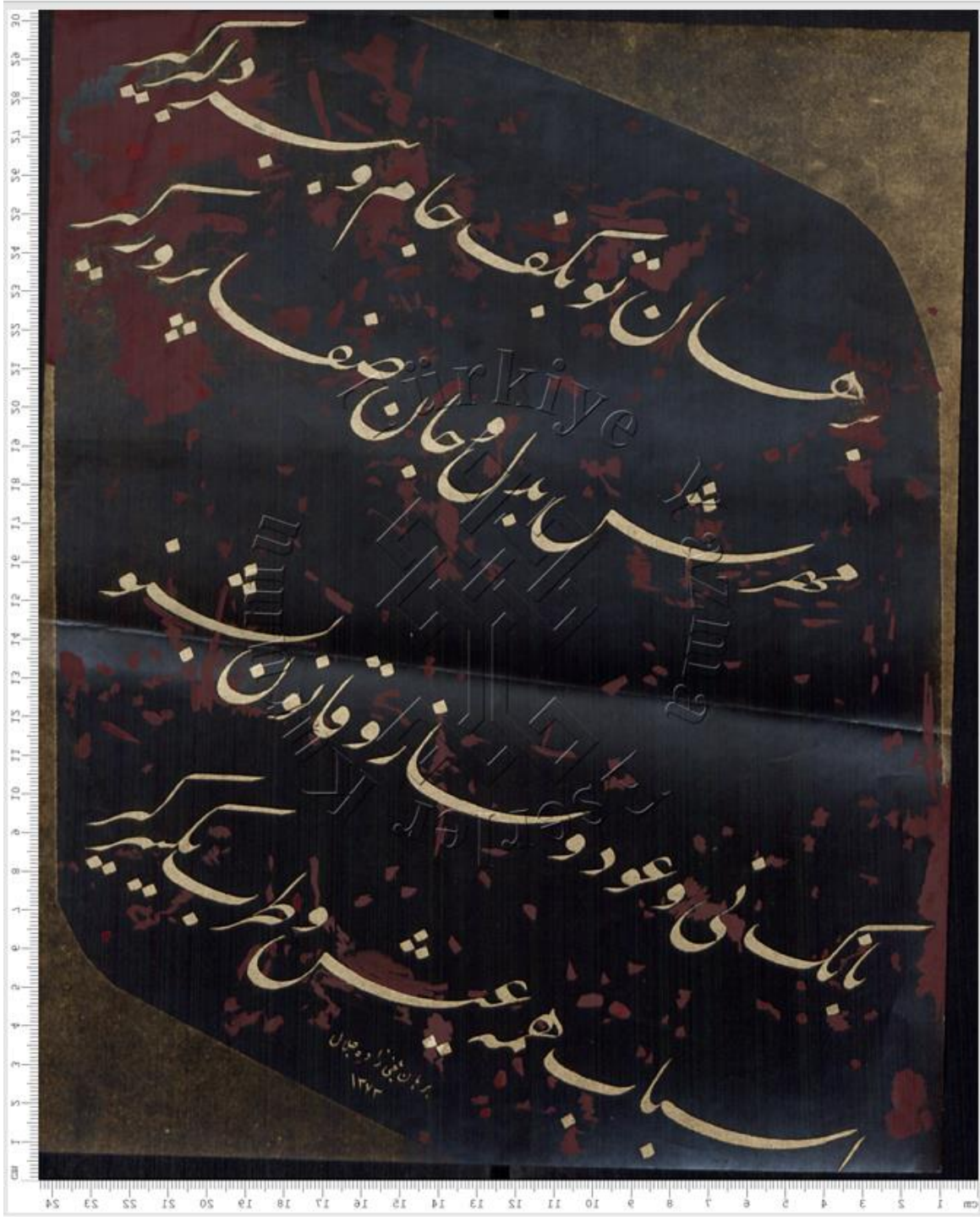


Sayfa 24, Seyyid Muhammed el-Hüseynî Burhâneddîn hattı, 1314 [1896-1897]

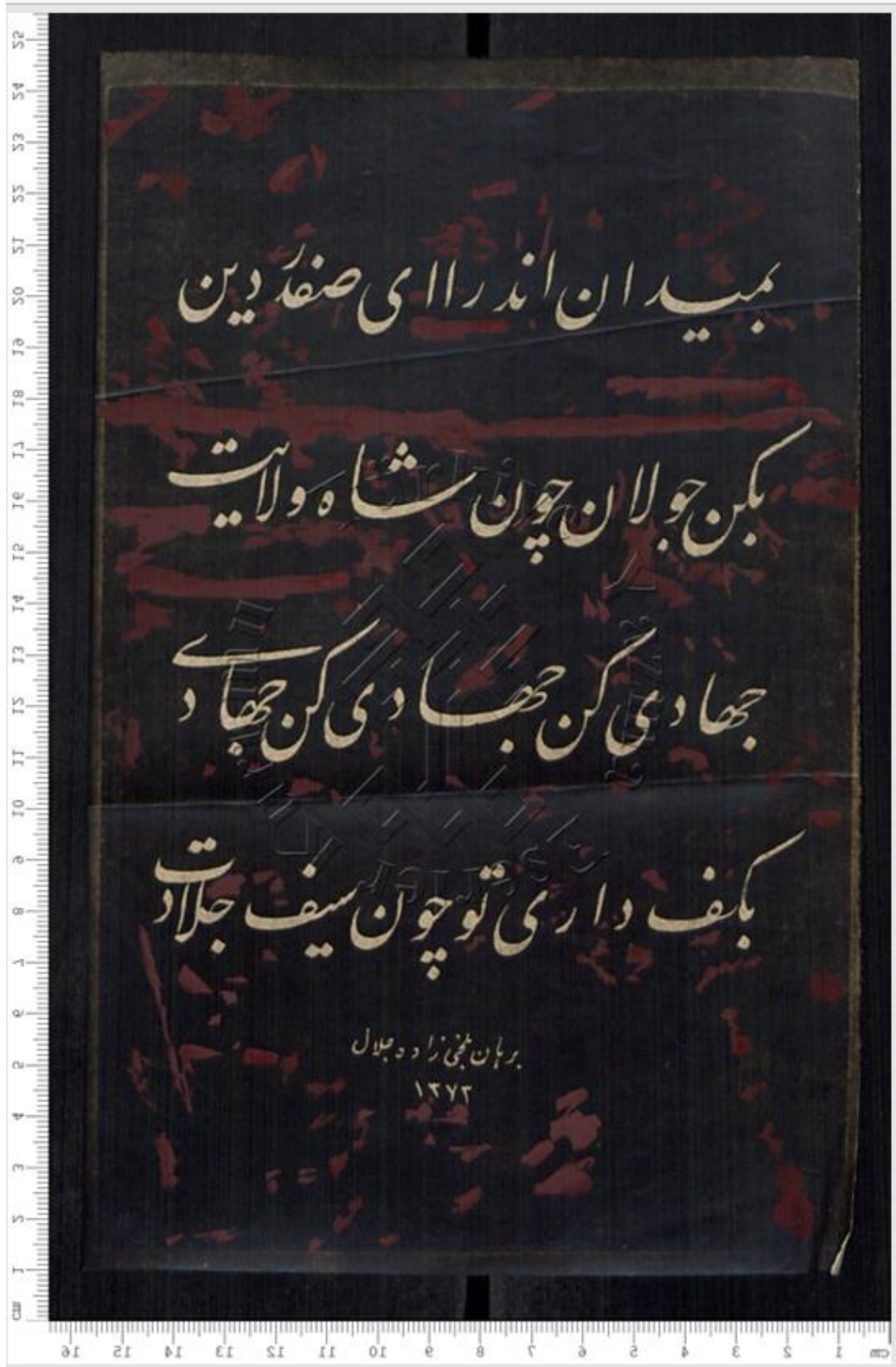
Alta sağda: Pîrzâde Muhammed Burhâneddîn el-Belhîzâde Muhammed Mûsâ
el-Yemînî el-Yesârî el-Hüseynî er-Rûmî gufire lehümâ (İstanbul-Heybeliada) 1348



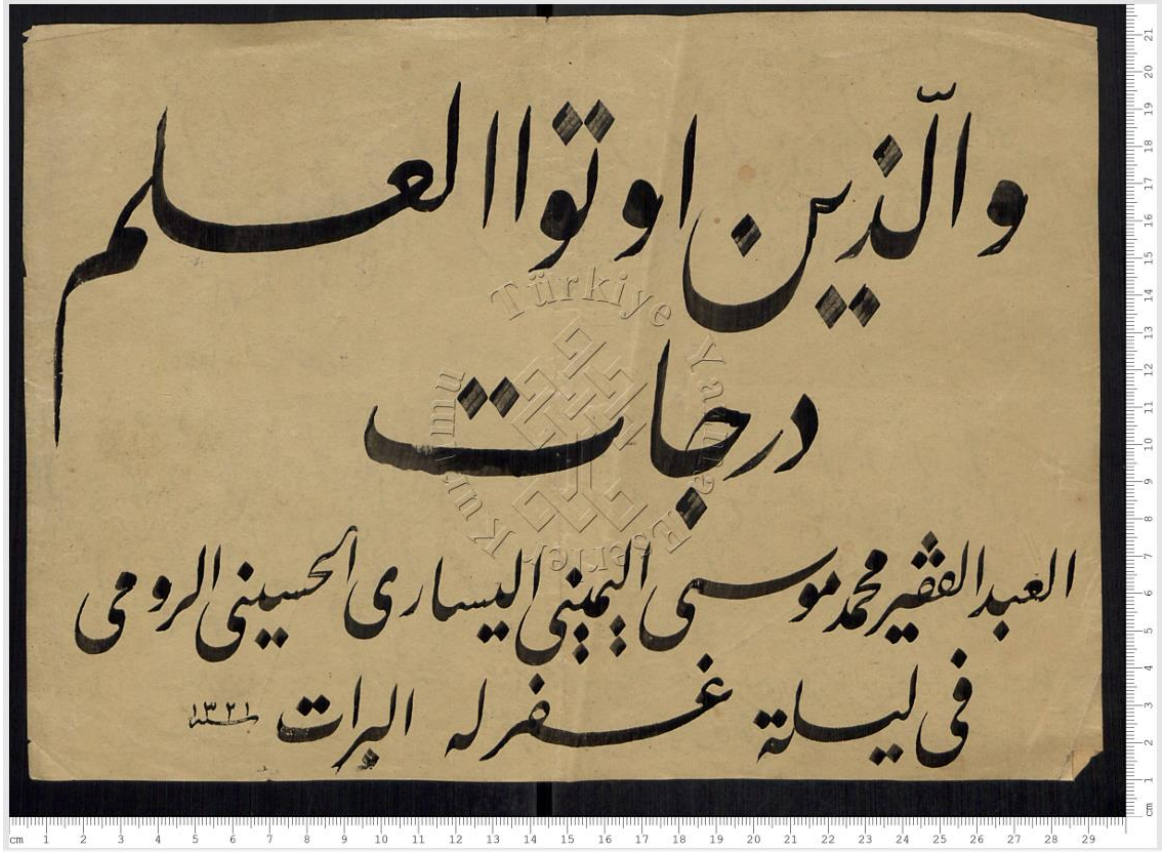
Sayfa 25, Burhâneddîn Kılıç el-Hüseynî el-Belhî hattı, târîh-i inşâd 28 Zilhicce 1328, 18 Kânûn-ı evvel 1909 Perşembe [31 Aralık 1910], Üsküdar Bağlarbaşı



Sayfa 26, Burhan Belhî-zâde Celâl hattı, 1373 [1956-1957]



Sayfa 27, Burhan Belhî-zâde Celâl hattı, 1373 [1956-1957]



Sayfa 29, Muhammed Mûsâ el-Yemîni el-Yesârî hattı, 1321 [1903-1904]

**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA
BİLİNMEYEN BAHR-I TAVİLLER-3:
FEHMÎ, ŞEHRÎ VE İHSÂN'IN
BAHR-I TAVİLLERİ**

UNKNOWN BAHR-I TAVİLS IN
CLASSICAL TURKISH LITERATURE-
3: FEHMÎ, ŞEHRÎ AND İHSÂN'S
BAHR-I TAVİLS

Prof. Dr. Yunus KAPLAN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-posta: yunuskaplan80@gmail.com

Orcid: 0000-0002-2421-253X

Öz

Klasik Türk edebiyatında sözlerin kalıplara dökülmesine vesile olan birçok nazım şekli bulunmaktadır. Bunlardan biri de kendine has birtakım özelliklere sahip olan ve sınırlı sayıda örneği bulunan bahr-ı tavîllerdir. Genellikle âşık ile maşuk arasındaki ilişkilerin ele alındığı bu nazım şeklinin en bariz özellikleri mensur metinlere benzemesi, secili anlatımın ağır basması, diğer nazım şekillerine göre daha sade bir dille ve genellikle aruz veznindeki fe'îlâtün tef'îlesinin art arda tekrarıyla yazılmasıdır. Edebiyatımızda 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki her dönemde bahr-ı tavîl örneklerine rastlanmaktadır. Şimdiye kadar yapılan bazı akademik çalışmalarda kırk civarında bahr-ı tavîlin varlığı ortaya konmuş olsa da çeşitli vesilelerle yapılan eser taramaları neticesinde yeni örnekler tespit edilerek toplam sayı yetmişin üzerine çıkarılmıştır.

Bu çalışmada yeni tespit edilen örneklerle birlikte bahr-ı tavîllerin toplu bir listesi oluşturularak edebî kaynaklarda hakkında çok az bilgi verilen bu nazım şeklinin sahip olduğu şekil ve muhteva özellikleri hakkında birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur. Akabinde şimdiye kadar yapılan çalışmalarda haberdar olunmayan Fehmî, Şehrî ve İhsân'ın üç yeni bahr-ı tavîli şekil ve muhteva bakımından tahlile tabi tutulmuş ve bunların çeviri yazılı metinlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, bahr-ı tavîl, Fehmî, Şehrî, İhsân.

Abstract

In classical Turkish literature, there are numerous verse forms that have enabled the structuring of words into fixed patterns. One of these is bahr-ı tavîl, which possesses unique characteristics and is represented by a limited number of examples. This verse form, which generally addresses the relationship between the lover and the beloved, is most notably characterized by its resemblance to prose texts, its use of rhymed prose (seci), a comparatively simpler language than other verse forms, and its composition predominantly through the repeated use of the fe'îlâtün foot of the aruz meter. Examples of bahr-ı tavîl can be found in every period of our literature from the 15th to the 20th century. Although some academic studies to date have identified around forty bahr-ı tavîl texts, recent surveys of literary

works conducted for various purposes have uncovered new examples, increasing the total number to over seventy.

In this study, a comprehensive list of bahr-ı tavîls has been compiled, including newly identified examples, and certain inferences have been made about the formal and thematic features of this verse form, which has received limited attention in literary sources. Subsequently, three previously unknown bahr-ı tavîl texts by Fehmî, Şehrî and İhsân have been analyzed in terms of form and content, and their transliterated versions have been included.

Keywords: Classical Turkish literature, bahr-ı tavîl, Fehmî, Şehrî, İhsân.

GİRİŞ

Oldukça zengin ve renkli bir müktesebata sahip olan klasik Türk edebiyatı geleneğinde şairlerin duygu ve düşüncelerini belli kalıplar dâhilinde ifade etmelerine imkân sunan beyit, bent ve dörtlüklerden oluşan birçok nazım şekli bulunmaktadır. Kendine has birtakım özelliklere sahip olan ve diğer nazım şekillerine nazaran çok daha az tercih edilen bahr-ı tavîller de bunlar arasında yer alır. Mevcut örnekleri sınırlı sayıda olan ve nazım ile nesir arasında bir yerde bulunan bu nazım şeklinin divan şairlerinin hem farklılık arayışlarının hem de sahip oldukları sanat kabiliyetlerini sergileme gayretlerinin bir neticesi olarak vücut bulduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmanın amacını teşkil eden yeni tespit edilen örnekler geçmeden önce bahr-ı tavîllerin hem yapısal özellikleri hem de klasik edebiyat geleneğindeki tarihî seyri hakkında genel bir değerlendirmede bulunmak yerinde olacaktır.

1. Klasik Türk Edebiyatında Bahr-ı Tavîller

1.1. Bahr-ı Tavîller Hakkında

Terim olarak bahr-ı tavîl, iki kavramı karşılamak için kullanılmıştır. Birincisi daha çok Arap edebiyatında kullanılan ancak Fars ve Türk edebiyatlarında hemen hemen hiç tercih edilmeyen ve “*fe’ûlün mefâ’ilün fe’ûlün mefâ’ilün*” tef’ilelerinden oluşan bir aruz bahrinin adıdır (İpekten, 2010: 134). İkincisi ise daha çok “*fe’ilâtün*” olmak üzere aruz veznindeki bazı tef’ilelerin arka arkaya tekrarlanmasıyla nesir tarzında yazılan bir nazım şeklinin adıdır.

Bir nazım şekli olarak bahr-ı tavîl hakkında edebî kaynaklarda verilen bilgiler yok denecek kadar azdır. Müstakîmzâde Süleyman Sa’deddîn Efendi’nin (ö. 1202/1788) şiir terimleriyle ilgili bilgi verdiği *Istîlâhat-ı Şi’riyye* eseri, bu nazım şekli hakkında ilk değerlendirmenin yapıldığı kaynaktır. Ancak burada verilen bilgi “Bu isim ile ma’rûf bir nev’î şi’r dahi vardır ki devâvîn-i eslâfda Zâtî ve Vahyî efendiler gibi görülür. Lâkin vaktimizde metrûkdur.” (Tolasa, 1986: 372) ifadelerinden ibaret olup verilen bilgiler ise bu nazım şeklinin varlığının tespitinden öteye gitmez. Yani Müstakîmzâde, bahr-ı tavîllerin sahip olduğu

hem yapısal özellikler hem de muhtevası hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.

Bahr-ı tavîller hakkında güncel kaynaklarda verilen bilgiler de sınırlı olup bunlar “aruzun belli kalıplarıyla yazılan, nesir cümleleri niteliğinde latife havasının ve secili söyleyişin hâkim olduğu mısralardan oluştuğu, daha çok âşıkane tarzda tanzim edildiği” ve “mısralardaki tef‘ile sayısında şairi bağlayan bir durumun olmadığı” şeklinde birbirinin tekrarı mahiyetindedir (Dilçin, 2005: 277; Pala, 1995: 74; Saraç, 2007: 220; Çeltik ve Kurnaz, 2011: 531; Mermer ve Koç Keskin, 2011: 15).

Her ne kadar kaynaklarda bahr-ı tavîller hakkında verilen bilgiler son derece sınırlı ve birbirinin tekrarı mahiyetinde olsa da tespit edilen mevcut örnekler üzerinden bu nazım şeklinin sahip olduğu şekil ve muhteva özellikleri hakkında genel bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Bu amaca matuf olmak üzere aşağıda bahr-ı tavîllerin sahip olduğu şekil ve muhteva özellikleri üzerine birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Şimdiye kadar yapılan bazı akademik çalışmalarda bahr-ı tavîllere ait çeşitli örnekler ortaya konmuştur (bk. Parlatır, 1992; Erkul, 1993; Aksoyak, 1999; Mermer, 2002; Aksoyak, 2007). Bu çalışmalar içerisinde İ. Hakkı Aksoyak, iki ayrı çalışmasında bahr-ı tavîllerin genel özellikleri üzerinde durarak bu nazım şeklini tercih eden şairlerin listesini vermiştir. Aksoyak (1999), ilk önce “*Bahr-ı Tavîl*” başlıklı makalesinde çeşitli divanları ve mecmuaları tarayarak 21 şairin bu nazım şekliyle şiirler yazdığını tespit etmiştir. “*Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa’nın mıdır?*” (Aksoyak, 2007) adlı ikinci çalışmasında ise sonradan yapmış olduğu taramalar neticesinde yeni tespit ettikleriyle birlikte bahr-ı tavîl sayısını 39’a, şair sayısını ise 28’e çıkarmıştır.

Aksoyak’ın tespit ettiği bahr-ı tavîl örneklerine müteakip zamanlarda yapılan bazı çalışmalar vesilesiyle yenileri eklenerek (Kesik, 2015; Kaplan, 2016; Babaarslan, 2020; Baka Telli, 2022) hem şair hem de şiir sayısında kısmi bir artış sağlanarak toplam rakam 40’in üzerine çıkarılmıştır. Ancak bu nazım şekliyle kaleme alınan manzumeler bunlarla sınırlı değildir. Farklı eserlerin taranması neticesinde bilinmeyen yeni örneklerle tesadüf edilmektedir.

Çeşitli vesilelerle yapmış olduğumuz tarama ve incelemeler neticesinde bilinmeyen bazı bahr-ı tavîllerin varlığı tespit edilmiştir. Söz konusu bu yeni örneklerle birlikte bahr-ı tavîl şeklinde tanzim edilen manzume toplam sayısı 73’e çıkmıştır. Yeni tespit edilen örneklerle birlikte bu nazım şeklini tercih eden

şairler ve şiir sayıları güncellenerek aşağıdaki tabloda toplu bir hâlde gösterilmiştir.¹

Tablo: Klasik Türk edebiyatında yüzyıllara göre kaleme alınan bahr-ı tavîller

	Şair	Adet	Mısra/beyit sayısı	Tef'ilesi	Kafiye Şeması	Türü
15. Yüzyıl						
1.	Ahmet Paşa (öl. 1497)	1	9 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne / rindâne
2.	Seyfî (1512'de sağ)	1	4 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne / rindâne
3.	Belâyî (öl. ?)	1	8 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne / rindâne
4.	Şeyhî (öl. ?)	1	?	?	?	?
5.	Fezâyî (öl. ?)	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
6.	Resmî (öl. ?)	1	7 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
16. Yüzyıl						
7.	Fedâyî (öl. 1562)	2	19 beyit / 19 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	medhiyye
8.	Gelibolulu Âlî (öl. 1600)	2	6 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
9.	Kadrî (öl. ?)	1	4 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
10.	Zuhûrî (öl. ?)	1	6 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
11.	Bezmî (öl. ?)	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
12.	Yahyâ (öl. ?)	1	5 beyit	mefâ'ilün	aa xa xa...	âşıkâne
13.	Murâdî (öl. ?)	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa aa aa...	âşıkâne
17. Yüzyıl						
14.	Arşî (öl. 1620)	1	7 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	sufiyâne
15.	Fehîm-i Kadîm (öl. 1648)	1	11 mısra	fe'ilâtün	aaaaaaaaa	mizahî
16.	Mu'in (öl. 1652)	1	8 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
17.	Nî'metî (öl. 1659)	1	9 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
18.	İffetî (öl. 1711-12)	1	8 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
19.	Beyânî (öl. ?)	1	6 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	Sufiyâne / tevhid?
20.	Muhîbbî (öl. ?)	1	6 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
21.	Zâhirî (öl. ?)	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
22.	Coşkun (öl. ?)	1	4 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
23.	Şehrî (öl. ?)	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
24.	Kâşif Es'ad (öl. ?)	2	14 beyit / 5 beyit	fe'ilâtün / fe'ülün	aa xa xa... / aa xa xa...	sufiyane
25.	Fehmî (öl. ?)	1	8 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
26.	Fehîm (öl. ?)	1	8 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
27.	Abbâsî (öl. ?)	1	3 beyit	fe'ilâtün	aa aa aa	âşıkâne
28.	Hulûsî (öl. ?)	1	2 beyit	fe'ilâtün	ab cd	âşıkâne

¹ Tespit edilen bütün bahr-ı tavîlleri ihtiva eden "Klasik Türk Edebiyatında Bahr-ı Tavîller" adlı kitap çalışmamız bitme aşamasındadır.

*KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA BİLİNMEYEN BAHR-I TAVİLLER-3:
FEHMÎ, ŞEHRÎ VE İHSÂN'IN BAHR-I TAVİLLERİ*

29.	Sa'dî (öl. ?)	1	4 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
18. Yüzyıl						
30.	Birri (öl. 1716)	1	10 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	sufiyane
31.	Zâtî (?)	1	?	?	?	?
32.	Vahyî (1718)	2	5 beyit / 5 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
33.	Azbî Baba (öl. 1736)	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	mersiyye
34.	Nüzhet (öl. 1746)	1	6 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
35.	Dâniş (öl. 1774)	2	12 beyit / 6 beyit	fe'ilâtün	aa aa aa... / aa aa aa...	miraciyye / âşıkâne
36.	Nazîr (öl. 1774)	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	esma-i hüsnâ
37.	Şeyh Gâlib (öl. 1799)	1	2 beyit	fe'ilâtün	aa aa	âşıkâne
38.	Şâkir (1770-71'de sağ)	1	6 beyit	fe'ilâtün	aa aa aa...	âşıkâne
39.	İhsân/Şermî (1785-86'da sağ)	1	7 beyit	müfte'ilün	aa xa xa...	âşıkâne
19. Yüzyıl						
40.	Müştak Baba (öl. 1831)	2	2 beyit	fe'ilâtün	aa aa	sufiyane
41.	Antepli Aynî (öl. 1836)	1	7 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
42.	Mehmed Şâkir Efendi Çukadarzade (öl. 1836)	2	4 beyit / 11 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa... / aa xa xa...	kâr-ı nâtık / âşıkâne
43.	Nebâtî (öl. 1846)	2	3 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa	âşıkâne
44.	Keçecizâde İzzet Molla (öl. 1829)	1	2 beyit	fe'ilâtün	aa xa	âşıkâne
45.	Lebîb (öl. 1867)	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
46.	Bayburtlu Zihnî (öl. 1879)	2	5 beyit	müfte'ilün, fâ'ilâtün		naat / âşıkâne
47.	Necmî (öl. 1899)	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa ba ca aa aa	âşıkâne
48.	Senîh (öl. 1900)	1	2 beyit	fe'ilâtün	aa xa	âşıkâne
49.	Nâkâm (öl. 1906)	1	9 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
50.	Sâbir (öl. 1911)	3	3 mısra	fe'ilâtün	-	âşıkâne
51.	Mehmed İzzet Paşa (öl. 1914)	1	3 beyit 1 mısra	fe'ilâtün	aa aa aa x	mektup
52.	Fevzî (öl. 1917)	1	4 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne
53.	Ârif (öl. ?)	1	1 mısra	fe'ilâtün	-	âşıkâne
20. Yüzyıl						
54.	Halil Nihat Boztepe (1949)	2	1 beyit / 1 mısra	fe'ilâtün	aa	mizahî
55.	Abdülbaki Fevzî (öl. 1954)	5	4 beyit / 1 mısra	fe'ilâtün	aa / aa / aa / aa	mizahî
56.	Asrî (öl. 1971)	1	2 beyit	fe'ilâtün	aa xa	âşıkâne
57.	Dervîş/Rüstem	1	5 beyit	fe'ilâtün	aa xa xa...	âşıkâne

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere ilk örnekleri 15. yüzyılda kaleme alınan bahr-ı tavîller, 20. yüzyıla kadar her dönemde rağbet görmüş olsa da en fazla tercih edildiği dönem 19. yüzyıldır. Toplam 57 şair tarafından 73 adet örneği

ortaya konan bu nazım şeklini en fazla tercih eden şair, 5 manzumeyle Abdalbâkî Fevzî'dir. Fevzî'yi 3 manzumeyle Sâbir; ikişer manzumeyle de Fedâyî, Gelibolulu Âlî, Kâşif Es'ad, Vahyî, Dâniş, Müştak, Çukadarzâde Mehmed Şâkir, Bayburtlu Zihnî ve Nebâtî takip etmektedir.

1.1.1. Şekil Özellikleri

Diğer nazım şekillerine nazaran edebiyatımızda sınırlı sayıda şair tarafından tercih edilen ve örneklerine sık rastlanmayan bahr-ı tavîller için diğer nazım şekillerinde olduğu gibi mısra, beyit, bent, kafiye veya vezin kalıbı gibi belli unsurlar üzerinden temayüz eden düzenli bir kural silsilesinden bahsetmek mümkün değildir. Ancak eldeki örnekler üzerinden birtakım çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

Bahr-ı tavîlin diğer nazım şekillerine göre dikkatleri çeken en bariz vasfı, aruz veznindeki *fe'ilâtün*, *fâ'ilâtün*, *mefâ'ilün* ve *müfte'ilün* gibi bazı tef'ilelerin peş peşe sıralanması şeklinde tanzim edilmiş olmasıdır. Bu tef'ileler içinde en çok tercih edilen "*fe'ilâtün*" olup şimdilik varlığı tespit edilen 73 bahr-ı tavîlin beşi hariç hepsi bu tef'ileyle nazmedilmiştir. Yaygın olarak tercih edilen bu tef'ileden farklı olarak Yahyâ, İhsân, Kâşif Es'ad ve Bayburtlu Zihnî bahr-ı tavîllerinde *fâ'ilâtün*, *mefâ'ilün*, *müfte'ilün* ve *fe'ülün* tef'ilelerini tercih etmiştir.

Mısralarda tekrarlanan tef'ile sayıları şairlerin tercihlerine göre farklılık arz etmektedir. Mısra esasına göre tanzim edilenlerdeki tef'ile sayısı, beyit esasına göre tanzim edilenlerden oldukça fazladır. Örneğin Halil Nihat Boztepe'nin mısra şeklindeki bahr-ı tavîlindeki tef'ile sayısı 292'yi bulmaktadır.

Mısralardaki tef'ile sayılarındaki farklılık, beyit esaslı bahr-ı tavîllerde de kendini göstermektedir. Bu anlamda mısralarındaki tef'ile sayısı en az olan manzume, sayısı 7 ile 8 arasında değişkenlik gösteren *fe'ilâtün* tef'ilesinden oluşan Arşî'ye ait 4 beyitlik bahr-ı tavîldir. Tef'ile sayısı en fazla olanlar ise mısraları 97 ile 112 tef'ileye sahip olan ve tek beyitten oluşan Halil Nihat Boztepe'nin bahr-ı tavîli ile mısraları 82 ile 97 arasında değişen tef'ileye sahip iki beyitten oluşan Keçecizâde İzzet Molla'nın bahr-ı tavîlidir.

Sayıcı az olmakla birlikte mısralarındaki tef'ile sayıları birbirine eşit olan bahr-ı tavîller de mevcuttur. Şehrî'nin mısraları 23'er tef'ileye, Resmî'nin mısraları 11'er tef'ileye ve Antepli Aynî'nin mısraları 8'er tef'ileye sahip olan manzumeleri bu şekilde tanzim edilenlere verilebilecek örnekler arasında yer alır.

Bahr-ı tavîller, mısra ve beyit esasına dayanan nazım şeklidir. Mevcut örneklerden yedisi mısra, diğerleri ise beyitlerden müteşekkildir. Mısra şekline sahip olan yedi örnek, daha çok son dönem şairleri tarafından kaleme alınmış

olup bunlar Fehîm-i Kadîm, Mehmed İzzet Paşa, Ârif, Sâbir, Abdalbaki Fevzî ve Halil Nihat Boztepe'ye aittir. Bunlardan Fehîm-i Kadîm'in 11 mısralık, Mehmed İzzet Paşa'nın ise 7 mısralık bahr-ı tavîli dışındaki manzumelerin hepsi sadece bir mısradan müteşekkildir.

İki beyit veya dört mısra şeklindeki bazı bahr-ı tavîller, şekil itibarıyla beyit esaslı tanzim edilmiş intibai verseler de şairlerin mısra başlarında kullanmış oldukları “mısra-ı evvel, mısra-ı sâni, mısra-ı sâlis” ve “mısra-ı râbi” ibareleri, mısra esasına dayalı bir kurgulamanın varlığına işaret etmektedir. Senîh-i Mevlevî, Keçecizâde İzzet Molla ve Şeyh Gâlib'in dört mısradan oluşan manzumelerinde her mısradan önce bu ibareler kullanılmıştır. Söz konusu bu bahr-ı tavîllerin aynı zamanda hem kafiye şeması hem de şekil itibarıyla rubailerle benzerlik gösterdiğini söylemek gerekir.

Bahr-ı tavîllerin tanziminde mısra esasının gözetilmiş olduğunun en somut örneklerinden biri de Fehîm-i Kadîm'e ait olan bahr-ı tavîldir. Kendi içinde kafiye 11 mısradan müteşekkil olan ve kafiye şeması itibarıyla herhangi bir nazım şekliyle örtüşmeyen bu manzume, mevcut hâliyle bahr-ı tavîller arasında farklılık arz etmektedir. Yine üç beyit ve bir mısra veya toplam yedi mısradan müteşekkil olan Mehmed İzzet Paşa'nın bahr-ı tavîli de Fehîm-i Kadîm'in bahr-ı tavîliyle benzerlik göstermektedir.

Coşkun, Bayburtlu Zihnî ve Lebîb gibi şairlerin beyit esaslı tanzim ettikleri bahr-ı tavîllerde ise beyitlerden önce yer verilen “beyt-i evvel, beyt-i sâni” ve “beyt-i sâlis” gibi ibareler bu nazım şeklindeki beyit esaslı kurgulamaya işaret etmesi bakımından önemlidir.

Bahr-ı tavîllerde dikkatleri çeken en önemli özelliklerden biri de güçlü bir ahenk yapısına sahip olmalarıdır. Bu nazım şeklinde şairler, ahengin temininde iç kafiye olarak da tanımlanan secili anlatımdan sıkça istifade etmişlerdir. Bu yönüyle bahr-ı tavîller mensur şiirlerle benzerlik gösterirler. Ahengin temininde mısraların aynı tef'ilenin art arda tekrar edilmek suretiyle yazılmış olmasının önemli olduğunu da göz ardı etmemek gerekir.

Bu nazım şeklindeki bir diğer ahenk unsuru da mısra sonlarındaki ses tekrarlarından oluşan kafiye'dir. Eldeki örneklerin hemen hemen hepsi beyit esaslı olan ve şekil itibarıyla daha çok gazel, kaside, kıt'a ve mesnevi nazım şekillerine benzer bir şekilde tanzim edilen bahr-ı tavîllerdeki mısralar, zikredilen bu nazım şekillerinde olduğu gibi kafiyeleştirilmiştir. Yani ya gazel ve kaside gibi ilk beyitleri kendi içinde, diğer beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle aynı kafiye 11 ya kıt'alarda olduğu gibi ilk mısraları serbest, ikinci mısraları birbiriyle kafiye 11 ya da mesneviler gibi beyitlerdeki mısralar kendi içinde aynı kafiye 11 sahiptir. Kafiye, bahr-ı tavîllerde hem bir ahenk unsuru olması hem de

bu tarzdaki manzumelerin şekilce (mısra veya beyit esaslı tanzim edilmiş olmaları bakımından) birbirleriyle olan farklılıklarının ortaya konmasına yardımcı olması bakımından ayrıca önemlidir.

Şekil bakımından bahr-ı tavîllerin sahip olduğu özelliklerden bir diğeri de klasik edebiyattaki hemen hemen bütün nazım şekillerinde olduğu gibi şairlerin manzume sonlarında mahlaslarını zikretmiş olmalarıdır.

Bazı şairlerin bilhassa son mısralarda kaleme aldıkları nazım şeklinin bahr-ı tavîl olduğunu ifade etmeleri hatta bazılarının tercih ettikleri aruz tef'ilesini de söylemeleri bu nazım şeklinde dikkat çeken özellikler arasında yer alır. Bu meyanda Muhibbî, Mu'în, İffetî, İzzet Mola, Şehrî ve Beyânî yazdıkları manzumelerin birer bahr-ı tavîl olduğu bilgisini okurlarıyla paylaşmış; Fehmî ve Halil Nihad Boztepe ise manzumelerinde tercih ettikleri tef'ilenin ismini zikretmiştir.

1.1.2. Muhteva Özellikleri

Muhteva itibarıyla bahr-ı tavîllerde en fazla işlenen konu; tıpkı gazelerde olduğu gibi sevgili, sevgilinin güzellik unsurları, âşık-maşuk arasındaki münasebetler ile rakip ve kaba sofunun hâlleridir. Bu anlamda muhtevaya hâkim olan ana unsur, aşk ve aşkın hâllerinin baskın olarak ön planda tutulduğu âşıkane tarzıdır. Bu anlamda Kadrî, Gelibolulu Âlî, Zuhûrî, Zâhirî, Muhibbî, Mu'în, Ni'metî, Vahyî, Coşkun, Nüzhet, Dâniş, Şeyh Gâlib ve Keçecizâde İzzet Molla'nın bahr-ı tavîlleri âşıkane tarzı temsil eden önemli örnekler arasında yer alır. Âşıkane türdeki manzumeler içinde Vahyî'nin "Bahr-ı Tavîl der-Beyân-ı Evsâf-ı Ser-â-pâ-yı A'zâ-yı Cânân" başlığını taşıyan ve mısraları 50 fe'îlâtün tef'ilesinden oluşan beş beyitlik bahr-ı tavîli, sevgilinin sahip olduğu bütün güzellik unsurlarını ayrıntılı bir şekilde tavsif etmesi bakımından emsalleri arasında ayrı bir yere sahiptir.

Her ne kadar bahr-ı tavîller muhteva itibarıyla daha çok sevgilinin güzellik unsurları, aşkın hâlleri ve âşık-maşuk arasındaki münasebetlerin ele alındığı âşıkane tarzda tanzim edilmiş olsalar da farklı konulara hasredilmiş örnekler de yok değildir.

Arşî, Beyânî, Kâşif Es'ad, Birrî ve Müştak Baba'nın bahr-ı tavîlleri tasavvufî terimlerle süslenmiş, tasavvuf neşvesinin hâkim olduğu sûfiyane tarzda kaleme alınmıştır. Kâşif Es'ad'ın 14 beyitlik ilk bahr-ı tavîli, tasavvufî olmasının yanında mısralarının ilk harflerinin Arap alfabesindeki 28 harfle başlaması yönüyle elifnâme türüne örnektir. Bunlar içinde özellikle Beyânî'nin ayet ve hadislerle süslenmiş olan bahr-ı tavîlinin ayrı bir yeri vardır. Bu manzumenin onlarca mecmuaya kaydedilmiş olması hem geniş bir okur kitlesi nezdinde iltifata

mazhar olduğuna hem de bahr-ı tavîl türünün yaygın dolaşımına işaret etmesi cihetiyle önemlidir.

Fedâyî'nin kaleme aldığı iki bahr-ı tavîl medhiyye türünde olup biri Kanuni Sultan Süleyman, diğeri ise Mısır sultanı övgülerindedir. Azbî Baba'nın bahr-ı tavîli, Ehl-i Beyt hakkında bir mersiyye olmasıyla farklılık arz ederken; Dâniş'in bir bahr-ı tavîli ise Hz. Peygamber'in miraç hadisesinin ele alındığı mirâciyye türündedir. Bayburtlu Zihnî'nin kaleme aldığı iki bahr-ı tavîlinden biri, Hz. Peygamber'in methinin yapıldığı naat türündedir. Nazîr'in bahr-ı tavîli, Allah'ın isimlerinin zikredildiği bir esmâ-i hüsnâ olup bu türde tek olma hüviyetini haizdir. Çukadarzâde Mehmed Şâkir'in iki bahr-ı tavîlinden biri, musiki terimlerini ihtiva etmekte olup tür olarak bir kâr-ı nâtıktır. Mehmed İzzet Paşa'nın bahr-ı tavîli ise Recep Vahyî adında birine yazılmış mektuptur. Mektup türüne sahip olan bahr-ı tavîllerden bir diğeri de Abdalbâkî Fevzî tarafından Ali Emîrî'ye yazılmıştır.

Fehm-i Kadîm'in bahr-ı tavîliyle Çukadarzâde Mehmed Şâkir'in ikinci bahr-ı tavîli, muhteva itibarıyla emsalleri arasında farklılık arz etmektedir. Fehm, oldukça müstehcen olan bahr-ı tavîlinde Arap, Arnavut, Ermeni, Rum, Yahudi, Tatar, Türk, Acem ve kendi ağzından olmak üzere dokuz farklı dil ve lehçeyi taklit etmiştir. Şâkir de Fehm gibi 11 beyitlik bahr-ı tavîlinin yedi beytini Arap, Acem, Tatar, Türk, Arnavut, Ermeni ve Rum olmak üzere yedi farklı milletin dilini taklit etmek suretiyle tanzim etmiştir.

2. Fehmî, Şehrî ve İhsân'ın Bahr-ı Tavîlleri

2. 1. Fehmî ve Bahr-ı Tavîli

Fehmî'nin hayatı hakkında elde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak şairin bahr-ı tavîlinin kayıtlı olduğu yazma eserlerden hareketle birtakım çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

Şairin bahr-ı tavîlinin tespit edilen iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ilki, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmalar Bölümü 321 numarada *Beng ve Bade* ismiyle kayıtlı olan ancak muhtevası itibarıyla bir mecmua olan ve içindeki bazı eserlerin sonunda 1104/1692-93 ile Ramazan 1113/Ocak-Şubat 1702 istinsah/tertip tarihleri bulunan yazmanın 18a-19b sayfalarında "Bahr-ı Tavîl-i Fehmî Efendi" başlığıyla kayıtlıdır. İkinci nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Bölümünde 853M arşiv numarasıyla kayıtlı olan ve Dânişî Ali Dede'nin (öl. 1095/1683-84) tertip ettiği şiir mecmuasının 123b-124a sayfalarında kayıtlıdır. Özellikle ikinci mecmuanın 1095/1683-84 yılında ölen Dânişî Ali Dede tarafından tertip edildiği göz önünde

bulundurulduğunda Fehmî'nin de 1095/1683-84 hayatta olan veya bu tarihten önce yaşamış bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Biyografik kaynaklarda söz konusu zaman aralığında yaşadığı bilgisi verilen 10 civarında Fehmî mahlaslı şair hakkında bilgi verilmiştir. Ancak hem bu şairler hakkında verilen bilgiler arasında bahr-ı tavîl yazdıklarına dair bilginin olmaması hem de bu şairlere ait şiirlerin bir araya getirildiği divanların elde olmamasından dolayı eldeki bahr-ı tavîlin Fehmî mahlasını kullanan hangi şaire ait olduğunu tayin etmek şimdilik mümkün görünmemektedir. Ayrıca bu bahr-ı tavîlin aynı mahlası kullanan ancak tezkirelerde kendisine yer bulamamış bilinmeyen bir şaire ait olma ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir.

Toplam sekiz beyitten müteşekkil olan Fehmî'nin bahr-ı tavîlindeki mısraların hepsi, 24'er *fe'ilâtün* tef'ilesiyle tanzim edilmiştir. Beyitlerin kafiye şeması gazel veya kaside ile benzerlik göstermektedir. Yani ilk beyit kendi içinde, diğer beyitlerin ikinci mısraları ise ilk beyitle kafiyelidir. Mürdef kafiyeyle sahip olan manzumenin yedinci beytinin ilk mısraında şair mahlasına yer verdiği gibi, kaleme aldığı manzumenin bir bahr-ı tavîl olduğunu ve takti edildiğinde her mısraın 24'er *fe'ilâtün* tef'ilesine sahip olduğunu dile getirmiştir. Şairin bu ifadeleri hem tanzim edilen manzumenin bir bahr-ı tavîl olduğunu ortaya koyması hem de tanzim şekli hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir.

Âşıkane bir muhtevaya sahip olan Fehmî'nin bahr-ı tavîlinde, tevhid ve naatla başlayan klasik divan tertibinde olduğu gibi ilk beytin ilk mısraında Allah'ın varlığı ve birliğinden dem vurulmuş, ikinci mısraında ise Hz. Peygamber'in methi yapılmıştır. Manzumenin seyri, ikinci beyitten itibaren âşık-maşuk arasındaki yaygın ilişki üzerinden devam eder. Gönül alan sevgilinin dile gelip perişan hâlini sorup derdine derman olarak kendisini mutlu etmeye söz vermesini hayal eden şair, sevgilinin bu hayalî hitabına sevinçle mukabelede bulunur. Sevgiliye övgülerde bulunduktan sonra, sevgilinin önce hicran ateşine atarak gönlünü yağmalayıp aklını aldığını ancak bu güzel sözlerle kendisini mutlu ettiğini söyler. Sevgilinin kavuşma vaadinin mutluluğu karşısında kendisine gösterdiği bu cömertlikten dolayı ona hayır duada bulunan şair, ona birlikte bahçede gezintiye çıkma niyetini dile getirir. Sevgilinin padişah, kendisinin ise onun emrine amade bir köle olduğunu sözlerine ekler. Daha sonra kaba sofuya çatan şair, ahmak olan bu kişinin dünya lezzetlerinden habersiz olduğunu ve aşkın tadını bilmediğini söyler. Zahide hitaben aşk olmasa bu dünyanın bir anlamının olmayacağını ve insanın gül yüzlü sevgilinin aşkının ateşiyle olgunlaşabileceğini iddia eder. Eğer adam olmak istiyorsa aşk ateşiyle yanması gerektiğini çünkü bir kişide aşk ateşi yoksa ona insan denilemeyeceğini söyledikten sonra, taç ve hırka giyip doğuya ve batıya gidip kendini görmesini, basiret ve ibret gözüyle Allah'ın yarattıklarına bakmasını, gönül ehlinin yolunun

toprağı olup sabır ve tahammülle irfan sahibi olabileceğini söyler. Yedinci beyitte sözü hatmetmek gerektiğini ve bahr-ı tavîlin her mısraın 24'er *fe'ilâtün* tef'ilesine sahip olduğunu dile getirdikten sonra, hata ve kusurlarının örtülmesini talep ederek Allah'a hamd eder. Son beyitte ise duada bulunarak kaleme aldığı şiirle övünüp sözlerini sonlandırır.

2.1.1. Baħr-ı Tavîl-i Fehmî Efendi²

1. Berü gel ħamd-i firāvān idelüm Ĥazret-i Ĥallāk-ı cihāna kim odur pādişeh-i kevn ü mekân fâ'il ü muĥtār k'anuñ vaşfı durur sûre-i ihlâş eĥad u hem şamed ü lem yelid ü daĥı velem yûled odur her ne dilerse yaradur şāĥibi mülküñ çün odur hep dükeli kullara ĥ'āce daĥı sultān

Ki ĥabîbidür anuñ seyyid-i 'ālem ü şefî'ü'l-ümem oldur ki semālarda anuñ nām-ı şerîfi durur Aĥmed ü benî Ādem içindedür anuñ ismi³ Muĥammed anı bilgil ki odur bâ'is-i icād-ı cihān ĥin ü zamān kevn ü mekân ĥür ile ĥilmān u behişt itdi şal'atı aña ol Ĥazret-i Raĥmān

2. Ki bu bāzār-ı cihāna sebep oldur ki yaradıldı anuñ-çün bu gül ü lāle vü sünbül daĥı gülzār ile bülbül göñüli 'ışķ ile zinde iden oldur nice dil olmaya mā'il o siyeh-çeşm-i ĥazāla o hilāl-ebrü ile ĥonçe-feme ĥāl-i Süreyyāya vü şirîn-süĥana hem daĥı sîmîn-beden ola

Daĥı reftār ile güftāra gelüp dil-ber-i ra'nā dise ey 'āşık-ı bî-çāre vü āvāre vü üftāde vü dil-dāde nice ĥaste misin ĥasret ile 'ışķuma dem-beste misin söyle nedür ĥāl-i perişānuñı bilmek dilerem kim saña vaşlum ile tîmār ideyin girye-dih olma olasın şād ile ĥandān

3. Didüm ey dīde-i ĥam-dīdemi ĥandān idici ĥātırı şādān idici ĥamları vîrān idici 'āşıkā iĥsān idici derdüme dermān idici luţf-ı firāvān⁴ idici tāt-ı serüm sîm-berüm ĥonçe-dehen sîb-zeķan ķaşr-ı dili seng-i cefālarla yıķan āteş-i hicr ile yaķan serv-i revānum

Dil-i bî-çāre-i pür-yāreye ey luţfı ile çāre iden göñlümi āvāre iden gözlerüñ āhū-yı Ĥuten bende ĥatā var ise öldür ki gözüm gözüñe ol demde muķābil ki olupdur o zamānda ki metā'-ı dilümi ĥāret idüp 'aķlumu alduñ beni ferdālara şalduñ yine ķıldıñ beni şādān

² Nüsha farkları gösterilirken İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü 321 için "İ.", Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Bölümü 853M için "S." kısaltması kullanılmıştır.

³ ismi: adı İ.

⁴ ĥātırı şādān idici ĥamları vîrān idici 'āşıkā iĥsān idici derdüme dermān idici luţf-ı firāvān: luţf-ı firāvān ĥātırı şādān idici ĥamları vîrān idici 'āşıkā iĥsān idici derdüme dermān İ.

4. Baña çün va'de-i vaşluñ yine 'ahd eyleyüben ƙalb-i ƙazınüm ele alduñ keremüñ ola ziyāde 'izzet ü devlet ile şād olasin ƙuşşadan āzād olasin 'ömrüñi efzün ide Mevlā benüm ey rūḥ-ı revānum bu durur añladuğum kim saña beñzer güzel olmaz u naẓırüñ daḥı yokdur bilişim bu

Gel e ey mäh-cebīn ben ƙuluñı ƙılma ƙazın cānib-i bāğa gidelüm seyr ü teferrüc idelüm ben ki senüñ kemterīn ednā ƙuluñam bende-i muḥliş benem ü çāker-i bī-minnet ü bī-illet ü daḥı müteḥaşşış ki gümān itme ki⁵ ben bende ƙuluñ olduğuma pādīşehüm emr senüñdür daḥı fermān

5. Ne 'acebdür bu senüñ ḥālün eyā zāhid-i ḥod-bīn ki özüñi görüben ʔa'ne ʔaşın dā'im atarsın 'aceb efsāneyi perdāz idici ebleh-i kevdensin eyā şūfī-i aḥmak ki bu şūfī olan el-ḥaḥ dükeli bī-mezelerdür ki olar bilmedi lezzāt-ı cihānı daḥı hem 'aşıḳ olup 'ışḳ-ı cevānı

Eger 'ışḳ olmasa ey zāhid-i şūfī ne şafā ḥāşıl olurdu ki bu gülzār-ı cihāndan ne ʔemettu' olunurdu daḥı gül yüzlü cevāndan ki budur ehl-i dilün güfte-i pür-ḥikmet ü bā-nüzhet-i lafz-ı dürer-senc-i laṭīfi ki eger 'ışḳa yanardı be-cemāleş ki resīdī ki olur 'ışḳ ile insān

6. Eger isterseñ eyā şūfī ki sen olasin ādem saña lāzım durur imdi gel e ol 'aşıḳa maḥrem daḥı ol ƙuşşa vü ƙamlar ile hem-dem yaḳuban āteş-i 'ışḳa özüñi hem-çü ki pervāne yanup çıkmaya senden daḥı bir dem eger 'ışḳ olmasa insānda aña mezzeb-i merdümde dimezler aña⁶ ādem

Giyüben tāk ile ḥırḳa gidesin ƙarba vü şarka göresin kendüñi maḳşūd ele girmez ki gerekdür naẓar-ı 'ayn-ı başıret ile hem dīde-i 'ibret ile bu şun'-ı Ḥudāvende nigāh eylesin maḳdem-i aşḫāb-ı dile özüñi ḥāk-i reh idüp şabr u taḥammül saña kār ola tā kesb ola 'irfān

7. Āḥiren ḥatm idelüm tevbe ile ƙıl ile ƙālī umaram ol Müte'ālī ide faẓl ile işlāḥ bu ḥāl ki bu durur **Fehmī**-i 'ālī-naẓaruñ baḥr-ı ʔavīli çü bu baḥr içre durur cevher-i bāzār-ı me'ānī eger itseñ bunu taḳṭī' ki her mışra'ınun cüz'i yigirmi ile dördüdür fe'ilātün

Hele aşḫāb-ı dilān ehl-i kerem şāḥib-i 'irfān⁷ u kemāl olana men bende ƙulam anı recā idiserüm 'ayb u ḥaṭāmı ideler 'afv u ḥaṭā-puş u 'atā-pāş olalar dāmen-i setr ile bu 'özrüm ola maḳbül kerem kānı olan 'ayba nigāh eylemez anlar ƙılalum Tañrıya gel ḥamd-i firāvān

8. Dilerem senden eyā yār-i Ḥudā 'avn-i 'ināyetle baña tevbe-i tevfiḳüñi luṭfuña refiḳ eyle daḥı şem'-i hidāyet ile rāḥ-ı zulümātı baña sen eyle

⁵ itme ki: eyleme S.

⁶ aña: hele S.

⁷ 'irfān: elṭāf İ.

münevver hağ-ı ferdātuñ için kerem ü rahmet ile kıl beni merhûm meded
ü mağfîret eyle ki habîbüñ yüzi nûrî için olsun

Nazar iden bu dürer-bâr [u] güher-sence bu bir rişte-i manzûm dür ü lû'lü'
ü la'l ü dağı mercân ile peyveste vü ârâste olmuş velî aşhâb-ı nazar ehl-i
hîred mecma'ına varsa budur seng-i hazef-pâre-i minâ 'alima'llâhü te'âlâ
olaruñ 'aklı dürüst olur ise görmeye nokşân

2.2. Şehrî ve Bahr-ı Tavîl'i

Fehmî gibi Şehrî'nin hayatı hakkında da elde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şairin bahr-ı tavîli, Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Koleksiyonu 448 numarada kayıtlıdır. Bu mecmuanın Ş. Yahya, Cevrî, Veysî, Nef'î, İsmetî, Haylî, Fennî ve Nev'îzâde Atâyî gibi en geç 17. yüzyıl şairlerinin manzumelerini ihtiva etmesinden hareketle Şehrî'nin de bu yüzyıl veya öncesinde yaşamış olan şairlerden biri olduğuna hükmetmek mümkündür.

Şehrî'nin bahr-ı tavîli, mısraları 23'er *fe'ilâtün* tef'ilesine sahip olan beş beyitten müteşekkildir. Bu manzumenin kafiye şeması da gazelle benzerlik göstermekte ve tek harf benzerliğinden oluşan mücerred kafiye türüne sahiptir. Son mısradaki şairin mahlası geçmektedir. Âşıkane duyguların terennümde bulunulduğu bu şiirde anlatılanların özeti şöyledir:

Şair, bir bahr-ı tavîl ile içinde bulunduğu perişanlığı anlatması hâlinde sevgilinin kendisine karşı merhamete geleceği hayaliyle manzumesine başlar. Hayalî olarak sevgiliden "Ey sadık âşık! Bu dertle seni gece gündüz hicranda bırakıp gönlünü talan edip göğsünü yaralayıp kebab ederek seher vakti bülbül gibi figan edip başını ve canını yoluma kurban edersin. Gel seni güldürüp vasil ile şadan edeyim." cümlelerini duymak ister. Hayal kurmaya devam eder ve bu sözleri duymuş gibi düşünüp ağlayarak inleyerek sevgiliye hitaben dile gelir ve "Ey yüzü güneş ve aya benzeyen sevgili! Senin aşkın ve fikrinle bunca zaman gam köşesinde şöyle derdim: Medet Allah'ım! Beni bu taş kalpli güzele esir ve köle ettin. Gece-gündüz sabrım gibi aklım da gitti." der. Bunun üzerine halk sitem ve kınamayla ona "Ey çılgın âşık! Senin bu talebin olur ama olmayacak bir derde düşüp başını bin türlü belalarla cefalara salıp nice hicranlar nice hasretlerle feryatlar ederek onun visaline talip olursun." diyerek mukabelede bulunur. Daha bu sözler tamamlanmadan bir seher vakti selvi boylu sevgili kapıdan güneş gibi doğup naz içinde âşığa "Ey çılgın âşık! Nasıl dillere düştün ki cihan halkı seni kınamaktadır. Bundan sonra sana ihsanda bulunayım, derdine derman olayım. Şad ve mutlu olasın. Bütün dertler sona erdi. Sana artık eziyet etmeyeceğim, üzülme." der. Sevgilinin bu sözleri karşısında hayrete düşen âşık, duyduklarının rüya mı yoksa sevgilinin yeni tarz işvesi mi olduğunu sorgular ve

bu kavuşmanın ayrılığa dönmesinden korkarak ona yalvarıp “Ey ay yüzlü, Allah’ı seversen bundan sonra gel bana cevri eyleme. Beni lütuf ve merhametinle azat edip kapıda hizmetçi et ki; o güzellik padişahı Şehrî’yi uzaklaştırdı demesinler. Allah da sana her ne muradın varsa versin, seni her iki âlemde mutlu ve aziz etsin.” diyerek manzumesini sonlandırır.

2.2.1. Baħr-ı Tavîl-i Şehrî Çelebi

1. Yine bir baħr-ı tavîl ile hikâyet ideyüm hâl-i diger-günümü sen taze şeh-i merhamet-endişeñe güş eyleyicek ağlayasın inleyesin diñleyesin añlayasın ‘aşık-ı mecnûn u ciger-hûn u dil-haste zebûn u yaşı Ceyhûn ne dimekdür ki şehâ lutf idüben eyleyesin rahm u vefâ

Diyetin kim ne ‘aceb hey seni bu derd ile hicrân gice gündüz dil[i] talan idüben dâğ ile büryân sîne ‘uryân seherî bülbül-i nālân u figân itdürüben cân u seri yoluma kurbân idetin gel seni handân ideyüm vaşl ile şādân ideyüm gel berü ey ‘aşık-ı şādık berü gel hâ

2. Ben dahı ağlayuban inleyüben hâlümü bir bir diyeyüm ‘arza girüp âh iderek nâle vü cân-gâh iderek ey yüzi hürşid ü kamer-‘at u hoş-lehçe vü hûb-çihre senüñ derdüñ ile hicrüñ ile ‘ışkuñ ile fikrüñ ile bunca zamân güşe-i gamda dir idüm hey meded Allâh

Beni bu seng-dile kul u esr ü bende vü efgende vü şermende vü üftâde vü âmâde vü âlûde vü âşüfte vü âlüfte idüp leyl ü nehâr şabr u qarârum gibi ‘aqlum dahı püyende kılup halk-ı cihân ta’n u sitemle didiler kim bu senüñ maṭlabuñ ey ‘aşık-ı mecnûn olur ammâ

3. Hele bir olmayacak derde giriftâr oluban başuñı gavğâlara sevdâlara ferdâlara biñ dürlü belâlarla cefâlarla ‘aceb kayda şalupsın niçe hicrân u firâk u niçe hasretler ile âh u enîn eyleyerek kufl-ı vişâline anuñ el komağa talib ü râğib olasın hâ

Bu sözi dahı tamâm eylemeden ol kad-i bālâ vü boyı serv-i bülendüm ki benüm ya’nî efendim kapudan şems-i dirahşân gibi bu vaqt-i şehir sâ‘at-i firûzede teşrîf idüp itdi kılını kavı-i kuzah gibi hemân gerdenüme bend ü kemend ü didi nâz ile gel ey ‘aşık-ı şeydâ

4. Ne ‘aceb dillere düşdüñ ki cihân halkı saña ta’n u sitemler niçe bir eyleye şimdengirü ihsân ideyüm derdine dermân ideyüm lutf-ı firāvân ideyüm şād u ferahnâk olasın zevk ile bî-bâk olasın cümle gumüm irdi ser-encâma yiter cevri ü cefâ itmeyeyüm olma melûl

Allâh Allâh bu benüm hâb-ı hayâlüm mi melâlüm mi kelâlüm mi ‘aceb yohsa cünûn vâdîsi bu tarz ile bu tavr ile bir güne dahı şîve midür işve

midür neş'e midür şimdiki a'lâ ne güzel korkarum ammâ bu vişâlûñ döne
fürkatlere hasretlere âteşler ile yandıra şâhâ

5. Gel e Mevlâyı severseñ baña cevır eyleme şimdengirü mâhum ki bilürsin
benem âvâre vü şad-pâre vü pür-yâre vü bî-çâre vü bir 'âciz ü fermân-ber ü
kemter beni fazluñ ile luţfuñ ile rahmuñ ile âzâde kılop eyle kapuñda beni
çâker-i dînâr-ı harîde gibi derbân

Dimesünler ki meded Şehrîyi dūr eyledi ol pâdişeh-i mülk-i hüs[ü]n mihr
ü meh burc-ı melâhat saña da cümle murâduñ vire ol Kâdir ü Hayy ü Ebed
ü Hâfız u Mu'î vü Hudâ ola mu'înüñ iki 'âlemde seni eyleye mesrûr u
mu'azzez diye âmîn işiden cümle ehibbâ

2.3. İhsân ve Bahr-ı Tavîl'i

İhsân'ın hayatı hakkında biyografik kaynaklarda verilen bilgiler oldukça sınırlıdır. Tekfurdağı'nda (Tekirdağ) doğan şairin doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı, Mehmed Emîn'dir. Mehmed Emin Şermî Efendi diye şöhret buldu. Şeyhüslâm İbrahim Beyzâde Mustafa Bey'e⁸ intisap eden şair, Sultan III. Selim devrinin (1789-1807) ortalarında vefat etti (Kılıç, 2017: 170; Öztürk, 2018: 162).

İhsân'ın kendi hatt-ı destiyle kaleme aldığı ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3499 numarada kayıtlı olan bir *Dîvân*'ı bulunmaktadır.⁹ Bu *Dîvân*'da çeşitli hadiselerle düşürmüş olduğu tarih manzumeleri de mevcuttur. Söz konusu bu manzumelerden Tekirdağ Müftüsü Yahya Efendi'nin 1200/1785-86 tarihinde doğan Şâkir adındaki oğlunun doğumu için tanzim edilendir. Bu manzume, hem şairin bu tarihte hayatta olduğunu göstermekte hem de tezkirelerdeki III. Selim devrinin ortalarında vefat ettiği yönündeki bilgiyi teyit etmektedir. Şair, eldeki *Dîvân* nüshasında yer alan manzumelerde "Şermî, İhsân" ve "Emîn" olmak üzere üç farklı mahlas kullanmıştır. *Dîvân*'ı dışında herhangi bir eseri olup olmadığı bilinmemektedir.

İhsân'ın bahr-ı tavîli, *Dîvân*'ının 33b-34a sayfalarında yer almaktadır. Manzumenin ilk mısraı 22, diğerleri ise 23'er müfte'ilün tef'ilesinden oluşsa da mısra sonlarındaki son tef'ile müfte'ilâtün şekline dönüşmektedir. Beş beyitten müteşekkil olan bu manzumenin kafiye şeması da gazelle benzerlik göstermektedir. Revî ve ridf harflerinden oluşan mürdef kafiye türüne sahip olan

⁸ Osmanlı'da meşihat makamına oturanlar listesinde İbrahim Beyzâde Mustafa Bey adında birine rastlanmamaktadır. Bahsedilen şeyhüslâm, III. Selim döneminde 27 Muharrem 1204 (17 Ekim 1789) ile 8 Receb 1205 (13 Mart 1791) tarihleri arasında şeyhüslâmlık yapan Hamîdîzâde Mustafa Efendi (öl. 1793) olmalıdır.

⁹ Söz konusu *Dîvân*'ın neşrine yönelik çalışmalarımız tamamlanmak üzeredir.

manzumenin son mısraında şairin mahlası geçmektedir. Âşıkane duyguların terennüm edildiği bu şiirde anlatılanların özeti şöyledir:

Kalemine hitap ederek manzumesine başlayan şair, ondan perişan hâline nazar etmesini, kendisine dost olmasını ve derdine ortak olmasını ister. Devrin afeti olan sevgili onun akıl, izan ve sabrını elinden almış; ayrılığıyla kederlendirerek gamlandırmış ve onu dünyaya rezil edip zamanın oyuncağı yapmaya kastetmiştir. Sevgili nazlanarak şairi aşka düşürmüş, gaddar gamzesiyle ona cevri eylemektedir. Dua babında sevgiliye ricada bulunarak ona “Ey cömertlik ülkesinin şahı! Bir lütuf bakışıyla kalbimi abat et, gönlümü şad et, beni hicrana ve ayrılık gamına düşürme.” diye hitapta bulunup “Ey padişah! Ben köleni inletme, rakipleri bana güldürme. Koç başın için bana kıyma, sana kurban olayım, fermanlı kölen olayım. Padişahın kullarına lütuf ve inayet gerekir. Elim visaline erse ne olur? Âşıklarını hicrana düşürme.” diyerek ondan istimdatta bulunmaya devam eder. Her ne kadar âşık ondan istimdatta bulunsun da sevgili merhamette bulunmayıp kan dökücü gözleri ve kirpikleriyle âşığın göğsünü parçalayarak onu yaralar içinde bırakır. Hatta ona “Ey irfan sahibi olmayan köle! Bu endişe nedir? Âşığa hâlini bilmesi ve ayrılığın her anına şükretmesi gerekir.” şeklinde mukabelede bulunur. Mecazî sevgiliye yapılan ricaların bir karşılığının olmadığını, boş yere feryat ve figan ettiğini anlayan âşık sonunda yüzünü Mevlâ’ya çevirir. Sayısız lütuf ve kerem, sınırsız af ve mağfiret sahibi Allah’a yalvararak günahkâr, hor ve asi olduğunu dile getirip onun affına muhtaç olduğunu ifade eder. Aslında onun utanmaktan ne mağfiret talebine ne de ihsan ümidine mecali yoktur. Yine de Hz. Peygamber’in hürmetine Allah’ın merhametine sığınıp ondan kendisini kulluğa kabul etmesi için niyazda bulunarak şiirine son verir.

2.3.1. Baḥr-ı Tāvīl-i İḥsān

1. Ey kalem-i mu‘cize-dem v’ey ney-i ferḥunde-naḡam ḥāl-i ḡarībe nazar it şevḳ-i dili mā-ḡazar it ḥāl-i perīşānıma hem-dem dil-i pür-zārıma ekrem ne var ‘ālemde baña yār u vefādār olasıñ derd-i derūnum ile ḡam-ḡār olasıñ böyle gerekdir saña her laḡza vü her bār

Aldı elimden yine bir āfet-i devrān şeh-i iḡlīm-i cinān şabr ile sāmānımı hem ‘aql ile iz‘ānımı hicriyle kedernāk u ḡamıyla heme ḡamnāk ideyim dir beni rüsvā-yı cihān mel‘abe-i ibn-i zamān itmeye ḡaşd eyledi lāyık mı saña olmayasın vaşfına āḡāze ḡafādār

2. Nāz ile reftār iderek ‘ışḡa giriftār iderek ḡönlümü şayd eyledi izḡānımı şeydā’yledi bir ṭavr-ı dil-āşūbı ḡarīb cevri cihān-kūbı ‘acīb ‘āşıḡa bir ‘ayn-ı ‘ināyet idemez nuḡre-i vaşl ile kerīmāne semāḡat idemez ḡamze-i ḡaddārına maḡlūb olup eyler baña cevri

Hâk-i süm-i esbine rahsûde olup leyl ü nehâr u dem-i eşâr idüp ol şâha bu vech üzre du‘â böylece âğâz-ı recâ ey şeh-i iklîm-i sehâ bir nigh-i luţf ile kıl kalbimi âbâd u dilim hüsni-nevâziş ile şâd eyleme hicrânıña şâyân u ğam-ı fûrkate çesbân beni ey yâr

3. Didim eyâ pâdişeh-i bende-nüvâz mâlik-i mülk heme nâz eyleme ben bendeñi zâr bâ‘iş-i handîden-i âgyâr a kuzum қоç başıñ içün baña kıyma saña kurbân olayım bende-i fermân olayım şâha ‘adâlet gerekir kullarına luţf u ‘inâyet gerekir rahmıña bi’llâhi sezâyam

Güş-e-i dâmân-ı vişâliñe elim irse n’olur dest-i faķîrâneme bir pârece iksîr-i ğubâr-ı reh-i vaşl u keremiñ girse n’olur şân-ı veliyyü’n-ni‘am-ı ‘âleme şâyeste budur tab‘-ı niyâzâne-i bî-kîne-i dergâhıña vâbeste budur eyleme ‘uşşâkıñı hicrâna giriftâr

4. Güş-ı niyâz eyleyicek ğamze-i ğammâzı fiten fitneyi âğâz iderek cevre tîr-endâz iderek dîde-i hûn-rîzine ruşşat müje-i tîzine fırsat virüp itdi hedef sînemi pür-şerha vü pür-yâre o ebrûsı kemân ol çilesiz merd-i jiyân hâlîme rahm eylemeyüp kılmadı dermân

Didi eyâ bende-i nâ-ķâbil-i ‘irfân ne bu endîşe-i bî-câya şitâbân ne bu da‘vâ-yı mücerred ne bu evhâm-ı müberred kişiye hâlini bilmek gerekir tüşe-i ‘aşık naķam u rûzî-i şâdık elem olduğunu fikr eylese ki her dem-i hicrânıña şükr eylese ki böyledir esrâr

5. Gördi gönül geçmedi maķbûb-ı mecâziye recâ olmadığın bildi bu efgân-ı şebân-rûzı becâ eylediği âh ile zârı telef ü işledigin vâh ile kârı hâzef olmaz birisinden aña bir fâ‘idecik yok dü-cihân içre aña ‘â‘idecik tutdı yüzüñ dergeh-i Mevlâya hemân-dem

Ey kerem ü luţfına ‘add ‘afv ile ğufrânına hadd mümteni‘ ey Hâlık-ı kevn ile mekân Râzık-ı zerrât -ı cihân itdigimi itmedi bir fâsık u fâcir menem ol müznib ü hâsir ki günâhım yine benden heme ân olmada bîzâr idüp âhir der-i vâlâña şikâyet kuluñı itmege bîdâr

6. H̃âr menem zâr menem ‘âşî-i bed-kâr menem kalbe sitemkâr menem rahmıña âgyâr menem bende-i nâ-çâr menem ‘ışķa giriftâr menem t̃alib-i dîdâr menem hicr ile ğam-h̃âr menem mücib-i inkâr menem bâ‘iş-i ikrâr menem ‘ayn-ı günehkâr menem ‘afvıña muhtâc

Mağfiretiñ istemege şerm ile hâl mi var ihsânıñı ümmîde mecâl mi var ammâ ki sen ol erham-ı ‘işyân iken ‘âlemde emân ‘afv ile bir kez nigh it cümle-i ‘işyânımı rahmıñla hebâ vü tebeh it zât u şifâtiñ daķı sultân-ı Rûsûl hâdî vü mehdî-i sübül hürmeti ğaffâr

7. Ey şeh-i dîhîm-i ekālîm-i şefâ'at 'alem-efrâz-ı semâhat u zemîn-hâ-yı risâlet saña kul olmadan özge baña hîç melce' ü menhâ mı olur hâk-i der-i 'izzetiñ-âsâ kula bir merci' ü me'vâ mı olur zerre kadar hayr u sevâb işlemedim bir kerecik re'y-i şavâb işlemedim âh

Mihr-i pür-envârîñ için haqq-ı çehâr-yârîñ için bendeligim eyle kabûl kulluğuña eyle vuşûl bende-i **İhsâna** hemân kullarımıñ esfeli di ümmetimiñ 'âciz ü hem erzeli di iki cihân devleti va'llâhi baña hâk-i rehiñ kulluğıdır böyle niyâz itmedeyim her dem-i eşhâr

SONUÇ

Bahr-ı tavîller, klasik Türk edebiyatında örneklerine az rastlanan nazım şekillerinden biridir. Kendine has birtakım özelliklere sahip olan bu nazım şekliyle ilgili kaynaklarda verilen bilgiler oldukça sınırlı olup bunlar da birbirinin tekrarı mahiyetindedir. Bu çalışma vesilesiyle şimdiye kadar varlığı tespit edilen bahr-ı tavîllere yenileri eklenerek mevcut bütün örneklerden hareketle bu nazım şeklinin sahip olduğu şekil ve muhteva özellikleri üzerine birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu meyanda elde edilen çıkarımlar maddeler hâlinde aşağıda sıralanmıştır.

1. Bahr-ı tavîller, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar aralarında Ahmed Paşa, Gelibolulu Âlî, Fehîm-i Kadîm ve Şeyh Gâlib gibi büyük şairler de olmak üzere her dönemde şairler tarafından rağbet görmüştür.

2. Şimdiye kadar 40 civarında örneği tespit edilen bahr-ı tavîl sayısı, bu çalışma vesilesiyle yapılan taramalar neticesinde 73'e çıkarılmıştır. Bu 73 manzumenin 57 farklı şair tarafından tanzim edildiği tespit edilmiştir.

3. Bahr-ı tavîl nazım şeklini en fazla tercih eden şairler 5 manzumeyle Abdalbâkî Fevzî ve 3 manzumeyle Sâbir'dir. Bu şairleri ikişer manzumeyle Fedâyî, Gelibolulu Âlî, Kâşif Es'ad, Vahyî, Dâniş, Müştak, Çukadarzâde Mehmed Şâkir, Bayburtlu Zihnî ve Nebâtî takip etmektedir.

4. Bahr-ı tavîller, aruzun belli tef'ilelerinin tekrarlanması suretiyle şekil bulan manzumelerdir. Bu manzumelerde daha çok *fe'ilâtün*, tef'ilesi tercih edilmiş olsa da *fâ'ilâtün*, *mefâ'ilün*, *müfte'ilün* ve *fe'ülün* gibi tef'ilelerin tercih edildiği de olmuştur. Bu nazım şeklini teşkil eden mısralarda tekrar edilen tef'ile sayısı şairlerin tercihlerine göre farklılık arz etmektedir.

5. Mısra ve beyit esasına dayanan nazım şekli olan bahr-ı tavîllerin bu çalışma vesilesiyle ortaya konan yeni örnekler de dahil olmak üzere yedisi mısra, diğerleri ise beyitlerden müteşekkildir.

6. Güçlü bir ahenk yapısına sahip olmaları bahr-ı tavîllerde dikkatleri çeken en bariz özelliklerden biridir. Ahengin temininde iç kafiye olarak da tanımlanan

secili anlatımın önemli bir rolünün olduğu bahr-ı tavîller, bu yönüyle mensur şiirlerle benzerlik gösterirler.

7. Kafiye, bahr-ı tavîllerdeki ahengin tesisinde etkili olan bir başka unsurdur. Bu meyanda eldeki örneklerin hemen hemen hepsi gazel, kaside, kıt'a veya mesnevi nazım şekillerine benzer bir şekilde kafiyeleştirilmiştir.

8. Muhteva itibarıyla bahr-ı tavîllerde daha çok sevgili, sevgilinin güzellik unsurları, âşık-maşuk arasındaki münasebetler, rakip ve kaba sofunun hâlleri ele alınmıştır. Bu anlamda klasik Türk edebiyatındaki diğer nazım şekillerinden en çok gazelle benzerlik gösterir.

9. Bahr-ı tavîllerde daha çok sevgilinin güzellik unsurları, aşkın hâlleri ve âşık-maşuk arasındaki münasebetler ele alınmış olsa da medhiyye, mersiyye, mirâciyye, naat, esmâ-i hüsnâ, kâr-ı nâtık ve mektup türlerinde tanzim edilmiş örnekleri de mevcuttur.

10. Bu makalenin mihverini teşkil eden Fehmî, Şehrî ve İhsân'ın manzumeleri gerek şekil gerekse de muhteva itibarıyla bahr-ı tavîllerin sahip olduğu genel özellikleri bünyelerinde barındırmaktadır.

11. Fehmî'nin bahr-ı tavîli, sekiz beyitten müteşekkil olup mısraları 24'er fe'îlâtün tef'ilesine sahiptir. Beyitlerin kafiye şeması gazel veya kasideyle benzerlik gösteren ve mürdef kafiyeyle olan manzume, âşıkane tarzda kaleme alınmıştır.

12. Şehrî'nin mısraları 23'er fe'îlâtün tef'ilesinden oluşan bahr-ı tavîli, beş beyte sahiptir. Kafiye şeması da gazel ve kasideyle benzerlik gösteren ve mücerred kafiye türüne sahip olan bu manzumede, âşıkane duygular terennüm edilmiştir.

13. İhsân'ın bahr-ı tavîli de beş beyitlidir. İlk mısraı 22, diğerleri ise 23'er müfte'ilün tef'ilesinden oluşan manzumede, mısra sonlarındaki son tef'ile müfte'ilâtün şekline dönüşmektedir. Fehmî ve Şehrî'nin bahr-ı tavîlleri gibi kafiye şeması gazel ve kasideyle benzerlik gösteren ve mürdef kafiye türüne sahip olan bu manzumede de âşıkane duygular işlenmiştir.

14. Her üç şairin bahr-ı tavîli de sahip oldukları gerek şekil gerekse de muhteva özellikleri bakımından bu türün başarılı örnekleri arasında yer alır.

KAYNAKÇA

Aksoyak, İsmail Hakkı (2016a). "Bahr-i Tavîl". 14. yy'dan 19. yy'a Anadolu ve Rumeli'de Yazılmış Türkçe Edebî Metinler Üzerine Söylenmemiş Sözler. İstanbul: Kesit Yayınları. s. 109-114.

Aksoyak, İsmail Hakkı (2016b). "Anadolu Sahasında İlk Bahr-i Tavîl Ahmed Paşa'nın mıdır?". 14. yy'dan 19. yy'a Anadolu ve Rumeli'de Yazılmış Türkçe Edebî Metinler Üzerine Söylenmemiş Sözler. İstanbul: Kesit Yayınları. s. 115-134.

Aksoyak, İsmail Hakkı (2018). "Beyanî'nin Bahr-i Tavîl'i". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. C. 2. S. 3. s. 230-242.

Babaarslan, Giyasi (2021). "Bahr-i Tavîl Literatürüne Ekler: Fehîm, Yahyâ ve Zâhirî'nin Bahr-i Tavîlleri". *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)*. C. 7. S. 1. s. 1-14.

Baka Telli, Ş. (2022), "İsmetî'nin Bahr-i Tavîli". *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*. C. 8. S. 4. s. 1124-1136.

Beng ve Bâde. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar. Nu: TY 321.

Dilçin, Cem (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Erkul, Rasih (1993). "Bir Bahr-i Tavîl Örneği ve Birri Mehmed Dede". *Yedi İklim*. S. 39. s. 43-45.

Kaplan, Yunus (2016). "Fehîm-i Kadîm'in Bahr-i Tavîl'i". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 16. s. 167-176.

Kaplan, Yunus (2018). "Klasik Türk Edebiyatında Bilinmeyen Bahr-ı Tavîller-1: Kadîrî ve Zuhûrî'nin Bahr-i Tavîlleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 63. s. 103-116.

Kaplan, Yunus (2020). "Klasik Türk Edebiyatında Bilinmeyen Bahr-i Tavîller-2: Zâhirî, Coşkun ve Bezmî'nin Bahr-ı Tavîlleri". *Batman Akademi Dergisi*. C. 4. S. 1. s. 1-10.

Kesik, Beyhan (2015). "Muhibbî'nin Bahr-i Tavîl'i". *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)*. C. 1. S. 2. s. 55-60.

Kılıç, Filiz (2017). *Şefkât Tezkiresi (Tezkîre-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Koç Keskin, Neslihan-Ahmet Mermer (2011). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kurnaz, Cemal-Halil Çeltik (2010). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: H Yayınları.

Mecmû'a-i Eş'âr (Cönk). Süleymaniye Kütüphanesi. Tercüman 448.

Mecmû'a-i Eş'âr. Süleymaniye Kütüphanesi. Reşid Efendi 853M.

Mermer, Ahmet (2002). "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayi ve İki Bahr-ı Tavîli". *İlmî Araştırmalar*. S. 14. s. 121-129.

Öztürk, Furkan (2018). *Silâhdâr-zâde Mehmed Emîn Tezkire-i Silâhdâr-zâde*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Pala, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Parlatır, İsmail (1992). "Fuat Bayramoğlu ile Anılarda". *Türk Dili Dergisi*. S. 487. s. 24-26.

Saraç, M. A. Yekta (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: 3F Yayınları.

Şermî/İhsân (yz.). *Dîvân*. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi 3499.

Tolasa, Harun (1986). "18. yy.'da Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü -Müstakimzade'nin İstılahatü's-Şi'riye'si-II". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 24. S. 25. s. 363-380.

**İSTANBUL'DA 19. YÜZYILDA
ÖZBEKÇEYE TERCÜME EDİLEN BİR
MESNEVÎ: HATÂYÎ'NİN RA'NÂ VÜ
ZÎBÂ'SI**

A TRANSLATION OF THE MESNEVI
WRITTEN IN UZBEK TURKISH IN
ISTANBUL IN THE 19TH CENTURY:
HATÂYÎ'S RA'NÂ VÜ ZÎBÂ

Arş. Gör. Muhammad Yaqob QARASH

Belh Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türkçe-Özbekçe Bölümü

E-posta: yaqob.hamrah@gmail.com

Orcid: 0000-0001-5446-0190

Öz

Çağatay Türkçesinin devamı olan Özbek edebiyatının her devrinde farklı konularda türlü eserler verilmiş olup özellikle Fars edebiyatında kaleme alınmış olan mesnevilerin tercümeleri bu edebiyatta önemli bir gelenek oluşturmuştur. Özbek edebiyatının bazı eserleri de Osmanlı döneminde yaşayan Özbek şairler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, 19. yüzyılda Osmanlıda Özbek Türkçesiyle kaleme alınmış tercüme bir eser olan *Ra'nâ vü Zîbâ* mesnevisi ele alınmıştır. Bu mesnevi aslında Türkmen kökenli münşi Berhurdâr bin Mahmûd Türkmen Ferâhî tarafından 17. yüzyılda meclislerde anlatılmak üzere kaleme alınan hikâyelerden birisine dayanmaktadır. Ferâhî, aşk hikâyelerini bir mecmuada toplamış ve zamanla kıssaları da buna ekleyerek *Mahfil-Ârâ* adını vermiş, sonradan yeni hikâyeler ekleyip eserini *Mahbûbü'l- kulûb* adıyla tamamlamıştır. Çalışmamızda ele alacağımız mesnevi, Ferâhî'nin *Mahfil-Ârâ* isimli mecmuasındaki Farsça hikâyelerden biri olan *Ra'nâ vü Zîbâ*'nın Özbekçeye yapılan tercümesidir. Şimdiye kadar herhangi bir bilimsel çalışmaya konu edilmemiş olan bu mesnevinin mütercimi hakkında eserin sebab-i telif ve padişah-ı asr duası bölümlerindeki bilgilerden başka hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Kendisinin mahlasını Hatâyî olarak sunan mütercim, Osmanlı topraklarına geldiğini ve Sultan II. Abdülhamid Han (1876-1918) döneminde yazdığını ifade etmektedir. Bu çalışmada söz konusu eserin tespit edilen 2 nüshası mukayese edilmiş ve muhtevası üzerinde tetkikler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl, *Mahfil-Ârâ*, *Ra'nâ vü Zîbâ*, Hatâyî, tercüme, Özbek Türkçesi

Abstract

In every period of Uzbek literature, which is the continuation of Chagatai Turkish, various works on different subjects were produced, and especially the translations of mesnevis written in Persian literature have formed an important tradition in this literature. Some of these works were also performed by Uzbek poets living in the Ottoman Empire. In this study, the *Ra'nâ vü Zîbâ* mesnevi, a translated work written in Uzbek Turkish in the Ottoman Empire in the 19th century, is discussed. This mesnevi is actually based on one of the stories written by Berhurdâr bin Mahmûd Türkmen Ferâhî, a Turkmen origin munshi, to be told in gatherings in the 17th century. Ferâhî collected the love stories in a

collection and over time added the stories to it, calling it Mahfil-Ârâ, and later added new stories and completed his work with the name Mahbûbü'l-kulûb. The mesnevi that we will examine in our study is the Uzbek Turkish translation of Ra'nâ vü Zîbâ, one of the Persian stories in Ferâhî's collection Mahfil-Ârâ. There is no information about the translator of this mesnevi, which has not been the subject of any scientific study to date, other than the information in the section on the reason for writing and the supplication of the sultan of the century. The translator, who presented his pen name as Hatayî, stated that he came to the Ottoman territory and wrote during the reign of Sultan II. Abdulhamid Khan (1842-1918). In our study, we tried to present information about the two copies of the work that we have and its content to the attention of researchers.

Keywords: 19th Century, Mahfil-Ârâ, Ra'nâ vü Zîbâ, Hatayî, translation, Uzbek Turkish

GİRİŞ

İslamî Orta Asya yazı ve edebiyat dilinin üçüncü evresini oluşturan ve Harezm Türkçesinin devamı sayılan Çağatay Türkçesi, adını Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'dan almaktadır (Eckmann, 1958: 115). Çağatay Türkçesinin devamı olan, Özbek edebiyatı, cereyan eden siyasi değişikliklerle devam etmiştir. Çağatay edebî dilinin klasik dönemi 1600'de sona ermiş, son Şeybanî hükümdarları Abdullah Han ile oğlu Abdülmümin'in 1598 yılında ölmesiyle Türkistan'daki birlik sona ermiş ve ülke parçalanmıştır. Ardından kurulan Buhara, Hive ve Hokand hanlıklarının iç savaşları ve birbirleriyle olan sürekli çatışmaları Orta Asya Türklüğünün gücünü büyük ölçüde zayıflatmış ve Rusların Türkistan'ı kolayca istila etmesine zemin hazırlamıştır. 1886 yılında Buhara, 1873 yılında Hive ve 1876 yılında Hokand, Rus Çarlığına katılmıştır (Eckmann, 1963: 121-122).

Türkistan'da Timur devletinin parçalanması, iç çekişmeler, taht kavgaları, ekonomik ve sosyal hayatla birlikte sanat hayatını da derinden etkilemiş, bu çöküşe rağmen, 17. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına kadar devam eden bu dönemde Hokand, Buhara ve Hive hanlıklarının hükmetmiştir Türkistan'da her üç hanlıkta da kendine mahsus bir edebi muhit teşekkül etmiştir.¹ Bu dönem edebiyatı yenileşme devri edebiyatı olduğu için, bir yandan Divan Edebiyatı'na ait gazel, kaside, rubaî, tuyuğ, muhammes, mesnevi gibi edebî türler aruz vezniyle yazılmaya devam etmiştir. Divan Edebiyatı örneklerinde mevzu genellikle aşktır. Bu dönem şiirlerinde ilahî aşk, tasavvufî unsurlar yoğun olarak işlenmiştir. (Öztürk, 2012: 16). Bu devirde Mirî'nin "*Şerbet-name*", "*Gülname*", "*Rüstem ve Suhrab*" ve "*Enveri Süheylî*" eserleri, Hıramî'nin "*Çar Derviş*" (1853), "*Ra'na ve Zîba*", "*Yusuf ve Züleyha*" (1862) "*Tutî-name*" (1854) gibi destanları, Nişatî'nin "*Hüsn-i Dil*" ve "*Kuşlar Munaziresi*" eseri, Sufî Allah Yar'ın "*Sebatül-Acizîn*" eseri, Ümidî'nin

¹ Türkistan'da kurulan Buhara, Harezm ve Hokand hanlıklarında oluşan edebî muhitlerde yetişen edebî şahsiyetler ve onların eserleri hakkında bk. Tekin, 2011.

“Mesnevî Ümidî”, Şevkî Nemenganî'nin “Pend-name” si, Saykalî'nin “Kissai şehzade Behram ve Gülendâm” (Abdullahyev, 1977: 23; Arzubekev, 2006: 19, 24, 182, 2045, 263; Khalil, 2024: 21) gibi önemli eserleri yazılmıştır.

Bu dönemin önde gelen temsilcileri şunlardır: Ebulgazi Bahadır Han, Hüveyda, Munîs Harezmi, Muhammed Rıza Agehî, Baba Rahim Meşreb, Sufi Alla Yar, Turdî, Ömer Han, Nadire Mahzune, Muhammed Ali Han, Üveysî, Saykalî, Nadir, Külhanî, Furkat, Ubeydullah Zevkî, Osman Hoca Zarî, Mahmur, Mukimî, Nemenganlı Şevki, (Haji Moh Naseem, 2024: 6). Buhara muhitinde yetişen Emir Haydar (1800-1826), Emir Abdul Ahad Han(1859-1910), Afzal Pirmestî (1915 y), Nimatulla Muhterem, Mir Sıddîq Haşmet, Kari Rahmatullah Vazih (1818-1894), Hacı Hakim Han, Nadim Ziyaeddiniy (1810-1890), Ahmet Danish (1826-1897), Can Muhammed Canî (1839-1881), Mirza Salimî (1850-1930), Şemsiddin Şahin (1853-1893), Sadriddin Aynî (1878-1954) ve Abdurrauf Fitret (1886-1938) (Jumaxoja, 2019: 120) gibi önemli temsilciler de bulunmaktadır.

Çağatay edebiyatının klasik sonrası devrinin incelenmesi, gerek bu dönemde yaşayan şair ve yazarların listesinin yapılmaması gerek eserlerinin tam olarak belirlenememesi gerek ise siyasi birliğin dağılmasıyla ortaya çıkan karışıklıkla zorlaşmış ve tespit etmek güç hale gelmiştir (Eckmann, 1963: 121). Türkistan coğrafyasının Rusya'ya katılmasıyla birlikte, bölgede önemli şair ve yazarlar yetişememiş ve dolayısıyla Çağatay Türkçesi gerilemeye başlamıştır. Kaynaklarda adı geçen ancak eserleri bilinmeyen birçok şair ve yazarın yanında birçoğunun varlığı da bilinmemektedir. Ancak zaman içinde klasik sonrası devre ait şair ve yazarlar ve onların eserleri tespit edilmekte ve ilim dünyasına sunulmaktadır.²

Bu dönemde Fars dilinden çeşitli türlerde kaleme alınmış pek çok eserin Türkçeye çevrildiği bilinmektedir. Aşk hikâyelerinin yanında nasihat, ahlak, din, adap gibi türlerde de çok sayıda eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu çalışmada 19. yüzyılda İstanbul'da yaşayan Hatayî mahlaslı biri tarafından Özbekçeye tercüme edilen bir eser olan *Ra'nâ vü Zibâ* mesnevisi hakkında bilgi verilerek bu mesnevi araştırmacıların dikkatine sunulacaktır.³

² Örneğin yakın zamanda yayımlanan bir çalışmayla Klasik Çağatay döneminin en önemli şairi Nevâyî'nin şathiye özelliği gösteren bir gazeline yazdığı manzum bir şerhi neşredilen ve bu vesileyle Divanı ve mesnevileri gün yüzüne çıkarılan Fakrî mahlaslı bir son dönem Özbek şairi tespit edilmiştir. İlgili çalışma için bk. Kaçar, 2025: 130-144.

³ Elif Özver'i tarafından 2024 yılında hazırlanan “Geç dönem Doğu Türkçesi ile yazılmış Ranâ vü Zibâ destanı (İnceleme-metin-dizin)” başlıklı bir yüksek lisans tezinde bu metnin ilk 30 varaklık kısmının transkripsiyonlu metni ve dizini hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmada metin hatalı bir kanaatle Kâmil Hârezmi'ye ait gösterilmiştir. Bu tezde Milli Kütüphane'nin Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonundaki nüsha esas alınmıştır. Söz konusu nüshada eserin sebab-i telif kısmı bulunmadığından ve bu tezde de Ranâ vü Zibâ'nın sadece baş tarafı okunduğundan mütercim Hatayî'nin eserin hâtime kısmında ve diğer nüshada yer alan sebab-i telifte kendisi hakkında sunduğu

1. Tercüme Kaynak Olan Eser ve Yazarı Hakkında Birkaç Söz

Bu çalışmada ele alınan *Ra'nâ ve Zîbâ* mesnevisine kaynaklık eden eserin yazarı olan Berhûrdâr b. Mahmûd Türkmân Ferâhî (XI./XVII. yüzyıl), Türkmen asıllı olup bugün Afganistan sınırları içinde kalan Ferâh'ta doğmuştur. Şiirlerinde kullandığı Mümtâz mahlasıyla tanınmıştır. Hayatı hakkındaki bilgiler *Mahbûbü'l-kulûb* adlı eserinde verdikleriyle sınırlıdır. Kendisinin verdiği bilgilere göre, eğitimi doğduğu yerde almış ve kısa bir süre sonra şiir yazmaya başlamıştır. Ardından gittiği Merv'de iki yıl Arslan Han'ın hizmetinde bulunarak buradan İsfahan'a geçip Hasan Kulî Han Şamlû'nun münşîliğini yapmıştır. Bu şehirde dostlarından birinin teklifi üzerine meclislerde anlatılan hikâyeleri bir mecmuaya toplamaya başlayarak önce *Ra'nâ ve Zîbâ* diye adlandırdığı bu mecmuaya zamanla sayıları 400'ü bulan kıssaları da ekleyerek *Mahfil-Ârâ* adını vermiştir. Memleketi Ferâh'a dönen Mümtâz, bir süre Herat ve Meşhed'de ikamet ettikten sonra gittiği Ulkay-Dürûn'da Safevî Şahı I. Abbas'ın 1035 (1626) yılında tayin ettiği Vali Menûşîhr b. Karcikây'a üç yıl münşîlik yapmıştır. Çevredeki bir kabilenin şehre yönelik saldırısı sırasında bütün eşyası yağmalanıp yazdığı eser kaybolunca Herat'a dönmüş, burada çalışmasını yeniden kaleme almaya karar vererek "Şemse ve Kahkaha" adlı hikâyeyi yazıp Vali Safî Kulî Şamlû'ya ithaf etmiştir. Ancak Herat'ta çıkan karışıklıklar yüzünden Habûşân'a geçip hatırında kalanlara yeni hikâyeler ekleyip eserini telif etmeye başlamıştır. *Mahbûbü'l-kulûb* adını verdiği bu çalışma bir önsöz, beş bab (tevazu, hüsn-i hulk, teslim, musâhabe ve sehavet) ve bir hâtimeden meydana gelmektedir. Ağır bir dille yazılan eser, üçüncü bölümdeki hikâyelerden birinin ismi olan *Şemse ve Kahkaha* olarak da tanınmıştır. Kitabın hâtimesinde yer alan ve daha sade bir üslûpla yazılan "Ra'nâ ve Zîbâ" adlı bölüm halk arasında çok tutulmuş ve ayrı olarak da basılmıştır (Bombay, 1304), eserin tamamı da daha sonra yayımlanmıştır (Tahran, 1322). Son neşri *Dâsitân-hâ-yı Mahbûbü'l-kulûb* ismiyle Ali Rızâ Zekâvetî tarafından gerçekleştirilmiştir (Tahran, 1373). Mümtâz'ın mezarının Ferâh civarında bulunan Yezde köyünde olduğu kaydedilmektedir (Atalay, 2020: 560).

Ferâhî'nin *Ra'nâ ve Zîbâ'sı* bu çalışmada tanıtacağımız tercümesi dışında Kâmil Harezmi tarafından da *Ra'nâ ve Zîbâ* ismiyle mensur olarak Çağatay Türkçesine çevrilmiştir (Gençtürk Demircioğlu, 2022).

2. Mütercim Hatayî Hakkında

bilgiler ve mahlası tespit edilememiştir. Ayrıca bu çalışmada tercümenin atfedildiği Kâmil Harezmi'nin ömrünü Hive'de geçirdiği de kaynaklardan hareketle özellikle belirtilmiştir. Halbuki elimizdeki tercümede, aşağıda da değineceğimiz gibi mütercim bu eseri İstanbul'da kaleme aldığını özellikle belirtmektedir. Söz konusu tez için bk. Özveri, 2024.

Ra'nâ vü Zîbâ destanını yazarken sebebi telif ve padişah-ı asr duası bölümlerinde hayatı ile ilgili kısa bilgiler veren mütercim mahlasını, eserin sebebi telif bölümünde ve hatime kısmında Hatâyî olarak iki kere kullanmıştır.

Hatâyî 'âcizâtım eyleyüp 'afv

Hod ıslâh etseler vâki' olan sehv (S, 4b)

[Hatâyî, (dostlarım) benim aciz kaldığım hususları af eyleyip (eserimde) meydana gelen yanlışlıkları düzeltmeler...]

Yana ança tahâyîf pîş-keşler

Hatâyî çoğ kenîz-i mahveşler (S, 224a)

[Hatâyî, yine birçok hediyeler, armağanlar ve ay yüzlü cariyeler...]

Hatâyî bu eserde Osmanlı halifesi II. Sultan Abdülhamid Han (1842-1918) ve Buhara valisi Emir Sultan Muzaffer Han (1829-1885) hakkında malumat vererek asıl vatanının Kaşka-derya'ya bağlı Kiş olduğunu, sonradan Buhara'ya geldiğini ve dönemin Buhara valisi Emir Sultan Muzaffer Han'a (1829-1885) çok yakın olduğunu söyler. Şair, kaderin takdiriyle Sultan Muzaffer Han'dan uzak düştüğünü, bu süreçte gittiği hac ziyaretinden sonra Mısır'a gittiğini belirtir. Mısır'da üç ay gezdikten sonra İslambul'a (İstanbul) gelir ve konaklayacak yeri olmadığı için Özbekler tekkesinde kalır. Asıl vatanının Kiş olduğunu söyleyen Hatâyî, y İstanbul'da Özbekler tekkesinde kaldığını, günlerin sıkıntılı geçmesi sebebiyle Farsça yazılan *Mahfil-Ârâ* isimli eserdeki *Ra'nâ vü Zîbâ* destanını nazmen tercüme etmeye karar verdiğini söyler. Önemine binaen eserin baş tarafından seçilen 20 beyitlik bir bölüm çalışmanın sonuna eklenmiştir.

3. Ra'n'a vü Zîbâ

3.1. Nüşa Tavsifleri

Hatâyî'nin *Ra'nâ vü Zîbâ* mesnevisinin tarafımızca şimdilik 2 nüshası tespit edilmiştir. Söz konusu iki nüshanın ayrıntılı tavsifini şu şekilde vermek mümkündür:

- **Süleymaniye Nüshası (S):** Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 05147 numarada kayıtlı olan bu nüsha, katalog kaydına göre 210x125mm ebatlarındaki mukavva üzeri müklepli kırmızı renginde bir sert kağıtlı cilt ile ciltlenmiş olan bu nüshanın her bir sayfasında 11 beytin bulunduğu 225 yapraktan oluşmaktadır. Nüshanın başında dört Farsça rubai ve ardından üç Çağatayca beyit yer alıp a yüzünde eserin yazı diline dair iki kayıt yer almaktadır. Sayfanın a yüzünde kurşun kalem ile "Mecmû'a-i Ebyât, Lisân-ı Çağatayî, Mecmu'a-

i Eş'âr, ve Şark Türkçesi" yazılmıştır. Bu elyazmanın içerisinde eserin adı *Ra'nâ vü Zîbâ Destanı* ve *Mahfil-ârâ* diye iki ayrı şekilde kaydedilmiştir.

Talik hatla yazılmış olan nüshanın reddâdesi düzenli olarak gösterilmiştir. Eserdeki başlıkların siyah ve mavi mürekkeple yazıldığı görülmektedir. Nüshada başlık çoktur, eser besmele ile başlar. Nüsha 4911 beyitten ibaret olup nüshanın bazı sayfalarının kenarlarında beyitler, mısralar, başlıklar ve ibareler yer alır. Bu nüshanın bazı beyitlerinde fazla sözcükler, eksik kelimeler, kafiye eksikliği, vezin tutarsızlığı ve mısralar içindeki kelimelerin yanlış yazıldığı yerlere işaret edilmiştir. Nüshadaki birçok kelimenin üzerine Osmanlı Türkçesindeki şekilleri yazılmıştır. Örneğin kırmızı kalem ile "barıp" sözcüğünün yerine "varıp", "bolup" kelimesinin yerine "olup" yazılmıştır. Aşağıdaki beytin ikinci mısraına denk gelen sayfa kenarında "verip kendi eliyle" şeklinde Osmanlı Türkçesindeki karşılığı yazılmıştır.

Yüzün kim kıldı öz kanığa rengin

Berip öz elgi birle cân-ı şîrin (12a)

[Yüzünü kendi kanı gibi renklendirdiğinde kendi eliyle tatlı canını verip...]

Başı: 2b

Sipās [ü] hamd-i bî-ihsâ vü a'dād

Aja kim eyledi keşneyni icād

[Sayısız övgüler ve şükürler, iki alemini yaratana olsun!]

Sonu: 225a

Tabî'at himmetiyle taptı itmām

Mey-i endîşe munda kalmadı hām

[Kendi doğasının yardımıyla işini tamamladı, düşünce şarabı burada ham kalmadı.]

•**Milli Kütüphane Nüshası (M):** Milli Kütüphane'nin Ötüken İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda O6 HK 3224 numarayla kayıtlı olan bu nüsha, kütüphane katalogunda "Ra'nâ vü Zîbâ dâstânı" ismiyle kayıtlıdır. Nüshada başlık yoktur, eser besmele ile başlar. Katalog kaydına göre 180x125-130x70 mm ölçülerinde olan nüshanın cildi mukavva üzerine çiçek desenli, sırtı siyah meşin, kapak yüzleri ebru kâğıt kaplıdır. 223 yapraktan oluşan nüshada her sayfa iki sütunlu olup 11 satırda yazılmıştır. Harekesiz talik hatla yazılan nüshada müstensih, eserin sebep-i telif kısmını istinsah etmemiştir. Nüshanın beyitlerini, dizelerini, başlıklarını ve kelimelerini değiştiren müstensih, eserin kötü bir nüshası ortaya çıkarmıştır. İstinsah kaydı olmayan bu nüsha 4887 beyitten oluşmaktadır.

Başı: 1b

Hakîm-i cüz' ü küll hamd [ü] şenâsı

Êrür 'işyân marîzinin devâsı

[Her şeyi hikmetle yaratana övüp ona şükretmek, en isyan hastalığına bulaşmış olanların devasıdır]

Sonu 223a:

Boluban kâıyd-ı kısmet 'inân-keş

Çekiben Mısır sarı şevk-i dil-keş

[Kısmetleri kaydeden (dağıtan), dizginleri salıp gönül çekici şevki Mısır tarafına çektiğinde...]

3.2. Ra'nâ vü Zîbâ'nın Muhtevâsı ve Dikkat Çeken Dil ve İmlâ Özellikleri

Ra'nâ vü Zîbâ destanı besmele ile başlayarak yedi beyitlik kısa bir münacatın ardından naatla devam eder. Sonra sebebi telif ve padişah-ı asr duası başlıklı iki bölümde Osmanlı halifesi II. Sultan Abdülhamid Han (1842-1918) ve Buhara valisi Emir Sultan Muzaffer Han (1829-1885) hakkında övgü dolu ifadeler kullanan Hatayî ayrı bir bölümde özel olarak eserin yukarıda ifade ettiğimiz yazılış sebeplerini ele almıştır.

Ra'nâ vü Zîbâ hikâyesi ana hatlarıyla şöyledir: Hoten ülkesinde Melik Reyhan adında bir padişah vardır. Ondan geriye çok güzel ve ahlaklı Rana adında bir oğul kalmıştır. Şehzade Melik Rana küçük olduğundan dolayı, büyüyene kadar amcası Sanavber Şah padişah olarak seçilir. Melik Rana büyüdüktan sonra saltanatı amcasından ister ama amcası vefasızlık ederek sözünde durmaz. Sanavber Şah'ın Ziba adında benzeri görülmeyen güzellikte, iffetli, ahlaklı, temiz, hayalî, hoş sohbet ve dünya malı ve işlerini sevmeyen bir kızı vardır. Şehzade Melik Rana ile Ziba'nın babası Sanavber Şah'ın arasındaki tartışmalar ve anlaşmazlık haberleri Ziba'nın kulağına gelir. Ziba, Şehzade Melik Rana'ya gizlice bir mektup yollayarak kendisinden üzülmemesini ister ve onu çok sevdiğini anlatır. Rana ve Ziba birbirlerine aşık olup sevgilerini izhar ederler. Rana, Ziba'nın babası Sanavber Şah'dan tac ve tahtı istemediğini anlatır. Ondan kendisini köle olarak kabul etmesini, Ziba ile evlenmek istediğini amcasına beyan eder. Padişah, Rana'ya düğün için hazırlık yapmasını bildirirse de Rana çok garip ve yoksuldur. Bu olayı akıllı ve zeki olan Ziba düşünür ve fırsat bulunca Rana'ya düğün için gizlice mücevherler gönderir. Düğün hazırlıkları yapılırken tesadüfen Çin Şah'ı Ziba'yı Sanavber Şah'tan kendisine ister ve damat olarak kabul etmesini ister. Ziba her şeyi Rana'ya anlatır ve kendisini kaçırmasını söyler. Ziba kendisi gibi güzel olan cariyesini kendi yerine Çin şahı ile evlendirmeyi

planlar. O gece nikah olur ve Çin şahı Ziba'nın yerine cariyeyi gelin olarak götürür ve peşinden Rana ve Ziba da ata binip yola çıkarlar. Rana ve Ziba çöl ve sahraları geçerek bir büyük nehrin yanına varıp otururlar. Bu yerde Mellah adında biri bulunur ve Ziba'nın güzelliğini görünce gizlice aşık olur. Mellah'ın eski bir kayığı vardır ve sadece iki kişiliktir. Bu kayık ile birer birer karşıya geçirebileceğini söyleyerek önce Ziba'yı götürür. Büyük nehrin ortasında Mellah, Ziba'ya olan aşkını anlatır ve onun ile birlikte olmak ister. Ziba, Mellah'dan kurtulana kadar hikayeler anlatarak Allah'tan korkmasını isteyerek öğütler verir. Deniz ortasında öğüt verici farklı hikayeler anlatarak sağ salim sahile erişir ve böylece Mellah'tan kurtulur. Ama buna benzer birçok olayı atlatarak Çin ülkesine gelir. Ziba, Melik Rana'yı bulana kadar köyde yaşayan bir yaşlı nenenin evinde kalmaya devam eder. Sonuçta Hoten şahı Sanavber Şah ölür ve halk da Melik Rana'yı bulup babasından miras kalan tahtına oturtur. Melik Rana baş vezirine tahtını bırakıp Safder ile sevgilisi olan Ziba'yı aramaya çıkarlar. Ziba'yı yaşlı nenenin evinde bulan Safder, Melik Rana'ya sevindirici müjdeyi verir. Sonunda sevgililer birbirine kavuşur ve yaşlı nenenin duasını alarak Hoten ülkesine dönerler. Melik Rana kırk gün kırk gece düğün yaparak sevincinden halka bahşişler dağıttırır. Çileler çeken iki sevgili muradına erer, Rana Hoten sultanı olarak mutlu bir hayata başlar.

19. yüzyıl Çağatay Türkçesi, modern Özbekçenin başlangıcıdır. Bu dönemde kaleme alınan eserlerde Farsça ve Arapçanın etkisinden uzaklaşarak sade bir dil kullanılmaya çalışılmıştır. 19. yüzyılda yazılan eserler bunun örneklerini yansıtır. Örneğin *Melik Ra'nâ'ya yêtkürdi özin cüst* (10b)" mısraında görülebileceği üzere Çağatay Türkçesinde yönelme hâli olan-ğa/-ge yerine, Batı Türkçesi özelliği olan -a/-e şeklini kullanılması gibi özellikler metinde mevcuttur. Şairin dilinde hem eski dönem Çağatay Türkçesinin çoğu özelliğinin hem de yeni modern Özbek Türkçesinin unsurları görülmektedir. Ayrıca bu eserde aşağıdaki iki beyitte görülebileceği üzere Osmanlı sahasında yazıldığı için Osmanlı Türkçesinin de etkisi görülmektedir.

Körüp ol lutf-ı Yezdânını üç yâr

Bilip kim müjde virdi şıdk-ı güftâr (135a)

[O üç dost, Allah'ın lütfunu görerek doğru sözle müjde verdiğini bildiklerinde ...]

Taleb eyle rızâ-yı Hâlık-ı pāk

Bèripdür böyle fehm [ü] 'aql u idrāk (13a)

[Her türlü kusurdan münezzeh olan ve böyle bir anlayış, akıl ve idrak veren yüce yaratıcının rızasını talep eyle.]

Ra'nâ vü Zîbâ'nın elimizdeki nüshaları ta'lik yazı ile kaleme alınmıştır. *Ra'nâ vü*

*Zîbâ'*da Uygur yazı geleneğini sürdüren Çağatayca metinlerinde yer alan yazım özellikleri bulunmaktadır. Türkçe sözcüklerde ünlülerin hareke ile değil de harflerle gösterilmesi, damaksıl *ŋ*'nin *نک* ile yazılması, *p* ve *ç* ünsüzlerinin *پ* ve *چ* ile yazılması ve eklerin sözcüklerden ayrı yazılması (Ölmez, 2020: 39.) özellikleri bu nüshalarda da görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Çağatay Türkçesinin devamı olan Özbek Edebiyatının farklı bir bölgede, Osmanlı imparatorluğunda kaleme alınmış bir örneği araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. 17. yüzyıl Türkmén şairlerinden olan ve şiirlerinde kullandığı Mümtâz mahlasıyla tanınan Ferâhî'nin önce *Mahfil-Ârâ*, daha sonra da *Mahbûbü'l-kulûb* adını verdiği hikâyeler mecmuasında yer alan *Ra'nâ ve Zîbâ*'nın şu ana kadar bilinen tek Türkçe tercümesi Kâmil Harezmi'ye aitti. Bu çalışmayla birlikte bu eserin Özbek Türkçesine 19. yüzyılda İstanbul'da yapılan bir tercümesi de eklenmiş bulunmaktadır.

Bu tercümenin sahibi olan ve eserinde kendisini Hatayî olarak tanıtan mütercim hakkında çalışmada belirtildiği üzere kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Hatta kendisinin II. Sultan Abdülhamid Han zamanında İstanbul'a gelip burada yaşaması Özbek edebiyatı tarihçileri tarafından gözden kaçırılmasına sebep olmuştur denilebilir. Çalışmamız kendisinin varlığını ortaya çıkarması bakımından da önem arz etmektedir.

Eserin şimdilik Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi ile Milli Kütüphane'de bulunan iki nüshası tespit edilmiştir. Bu iki nüsha üzerinde tarafımızca yapılan incelemeler, Hatayî'nin hem Çağatay Türkçesinin çoğu özelliğini hem de modern Özbek Türkçesinin unsurlarını bir arada kullandığını, birçok kelime ve ekte ise Osmanlı Türkçesine ait yapıları kullanmayı tercih ettiğini göstermektedir.

Özbek edebiyatının uzak ve kardeş bir coğrafyasında kaleme alınmış olan bu önemli tercüme mesnevisinin metni tarafımızca bir doktora tez çalışmasına konu edilecektir. En yakın zamanda eserin metninin neşredilmesiyle Hatayî ve eserinin araştırmacıların dikkatine sunulması en büyük temennimizdir.

KAYNAKÇA

Abdullayev, Vahid Abdullaviç (1967). *Özbek Edebiyatı Tarihi (17-19. Asrın İkinci Yarımı)*. Taşkent: Okutuçı Neşriyatı.

Açık, Fatma (2007). *Özbek Edebiyatı*. Ankara: Alp Yayınevi.

Arzubekev, Rahmankul (2006). *Özbek Edebiyatı Tarihi 17-19. Asırlar Birinci Yarımı*. Taşkent: Özbekistan Yazuçılar Uyuşması Edebiyat Jamgarması.

Atalay, Mehmet (2020). "Mümtâz". *İslam Ansiklopedisi*. C. 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 560.

Eckmann, János (1958). "Çağatay Dili Hakkında Notlar". *TDAY-Belleten*. C. 6. s. 115-126.

Eckmann, János (1963). "Çağatay Edebiyatının Son Devri (1800-1920)". *TDAY-Belleten*. C. 11. s. 121-156.

Haji Moh Naseem, Muhammadullah (2024). *Mûnis Haremmî ve Rızâ Âgehî Firdevsü'l-İkbâl [İ460b- 524a] (Giriş, Transkripsiyonlu Metin, Dil-Yazım Özellikleri, Dizin-Sözlük, Tıpkıbasım)*. Doktora Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jumaxoja, Nusratullo-Iqboloy Adizova (2019). *O'zbek Adabiyoti Tarixi (XVI-XIX Asr 1-Yarmi)*. Toshkent: Noshir.

Kaçar, Irmak (2025). "Nevâyî'nin Şathiye Türündeki Bir Gazeline Fakrî'nin Manzum Şerhi". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 65. S. 1. s. 130-144.

Karadağ, Selman (2018). *Türk Edebiyatında Manzum Mesnevi Tercümeleri ve Mehmed Şâkir Efendi'nin Mesnevi Tercümesi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Khalil, Khalilullah (2024). *Kıssa-yi Saykalî (Meltin ve İnceleme)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Ölmez, Zühal (2020), *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Terâkime*. Ankara: TDK Yayınları.

Öztürk, Tuncay (2012). *Özbek Edebiyatı Yazmalarından Hudayberdi Tohtabayev'in Cennetlik Adamları Romanı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özveri, Elif (2024). *Geç dönem Doğu Türkçesi ile yazılmış Ranâ vü Zîbâ destanı (İnceleme-metin-dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Tekin, Feridun (2011). "Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı". *Turkish Studies*. C. 6. S. 1. s. 1843-1850.

Web Kaynakları

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/12083,hiramiypdf.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 13.03.2025).

Ek1: Örnek Metin

Oşbu mecmû'anıñ müellifi 'arz-ı ahvâli ve bâ'ış-i tahrîri

[2a]

1. Kètür sâķi bir êkki cām-ı lebrîz
Mèni öltürdi taķvâ birle perhîz
2. Bolay mey neş'esidin şād baķtı
Beyân eyley saņa bir ser-güzeşti
3. Maņa aşl-ı vaţandur kişver-i kîş
Kim anıñ vaşfıdur endâzedin pîş
4. Cinân mevcûd eger bolğay cihāna
Bolur elbette vâķi' ol cināna
- [2b]**
5. Yètip èllic miñ öylükkeilatım
Barı maħkûm-ı aħkām-ı berātım
6. Buğārā vālisi sultān Muẓaffer
Şehîd-ver ħürde-dān-i 'adl-güster
7. Mèni eylep tün [ü] kün yār-ı hem-dem
Cüdālîğ mümkin èrmes èrdi bir dem
8. Bolup birbirimiz yādıyla mesrûr
Nèçük kim lafz-ı ma'nî köz ile nûr

9. Maņa ansız Һayāt olmas edi Һüb
Aņa hem mën olup maṭlūb-ı maḥbūb
10. Bu ülfetge felekni reşki keldi
Zamāne inḳılābātı ayırdı
11. Köñül erdi anıñ mihriyle bī-tāb
Ki tā hecride boldum bī-ḥūr u ḥāb
12. Edā-yı farz-ı ḥac boldı bahāne
‘İnān-keş oldı şevḳ-i āb [u] dāne
13. Bolup taḳdīr-i aḥkām-ı cemāze
Mēni yētkürdi şahrāyı ḥicāze
14. Yarup baḥtım ırāğımınñ ziyāsı
Ki boldı gerd-i dīdem ṭūṭiyāsı
15. Barıban Ka‘beye dīvāne boldum
Ol öyniñ şem‘ine pervāne boldum
[4b]
16. Cihāna ḳalmamışdur yörmegen yol
Sözi kim nazmıdın ḳalmış érür bol
17. Hıred bu yolğaçün ḳıldı hidāyet
Alıban pīr-i rūḥīdin icāzet
18. Bolup efkār-ı baḥri içre ğavvāş
Çıḳardım munça zībā lü’lü-i ḥāş

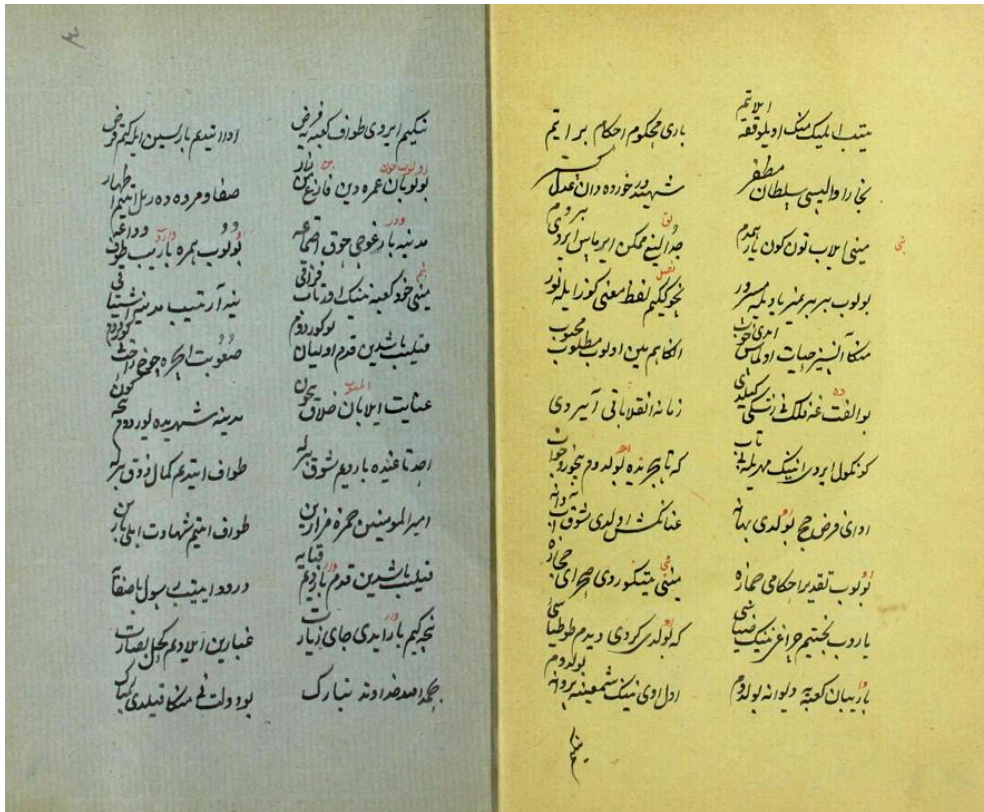
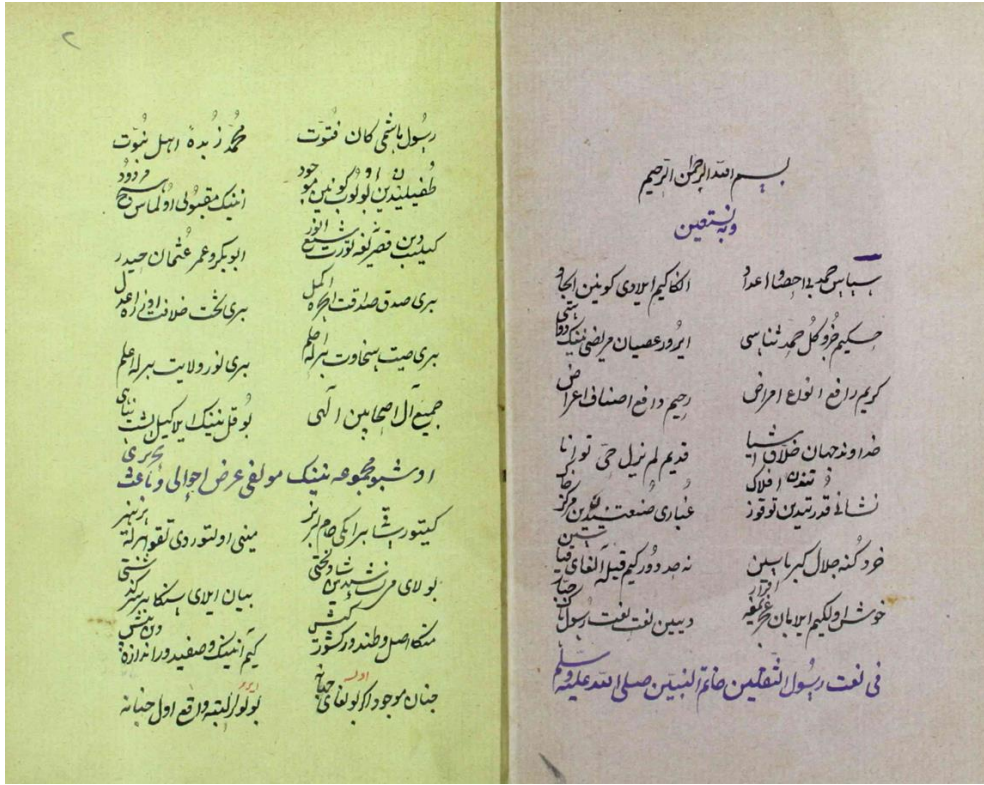
19. Eger bolsa Һired ehliге manzūr

Ümīd ol kim tutup ‘ayşımın mestūr

20. **Haṭāyī** ‘ācizātım eyleyüp ‘afv

Һod ıslāḥ etseler vāḳi‘ olan sehv

Ek2: Eserin Sebeb-i Te'lîf bölümünü de içeren 1b-3a sayfaları arası (S. Nüshası)



**SULTAN III. AHMED'İN DAMAT
İBRAHİM PAŞA İÇİN YAZDIĞI İKİ
KIT'A VE BUNLARIN NEDİM'İN
"TAZMÎN-İ KELÂMÜ'L-MÜLÛK
MÜLÛKÜ'L-KELÂM" BAŞLIKLİ
ŞİİRİNDEKİ AKSİ**

TWO QIT'AS WRITTEN BY SULTAN
AHMED III FOR DAMAT İBRAHİM
PASHA AND THEIR REFLECTIONS
IN NEDİM'S POEM TITLED TAZMÎN-
İ KELÂMÜ'L-MÜLÛK MÜLÛKÜ'L-
KELÂM

Abdullatif Emre NAVGASIN

Doktora Öğrencisi

İstanbul Üniversitesi

E-posta: emrenavgasin@gmail.com

Orcid: 0009-0002-2359-4983

Öz

Padişahların kendi maiyetlerindeki kişiler için şiirler yazıp onlara övgüde bulunmasına Türk şiir geleneğinde çok fazla rastlanmaz. Çok az örneği olan bu durum Lale Devri padişahı olan Sultan III. Ahmed ile Sadrazam İbrahim Paşa arasında görülmektedir. Padişahın, vezirine yazdığı iki kıt'ada kullandığı ifadeler Türk şiir geleneği açısından da dikkate şayan bir durum teşkil etmektedir. Padişahın bir veziri için yazdığı şiirlerde onu övmesinin yanı sıra devrin önemli şairlerinden Nedîm de yazdığı bir şiirinde bu durumu ele almıştır. Nedîm, saraya yakın bir şair olmasının, dolayısıyla hem III. Ahmed hem de Damat İbrahim Paşa'yla olan ilişkisinden de hareketle bu ikili hakkında yazdığı bir şiirinde bir yandan padişahın ağzından veziri övmüş diğer yandan da vezirin ağzından padişaha hürmetkâr ifadelerde bulunmuştur. Sadece III. Ahmed'in değil Nedîm'in yazdığı şiirin de Türk şiir geleneğinde çok fazla örneği bulunmadığından çalışmamızda Lale Devri'nin bu önde gelen isimlerinin şiir tavırlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: III. Ahmed, Damat İbrahim Paşa, Nedîm, Lale Devri.

Abstract

In the Turkish poetry tradition, it is quite rare for sultans to compose poems praising individuals within their entourage. One of the few notable examples of this practice can be observed in the relationship between Sultan Ahmed III, the ruler of the Tulip Era, and his Grand Vizier, İbrahim Pasha. The expressions used by the sultan in two couplets dedicated to his vizier constitute a remarkable instance within the Turkish poetic tradition. In addition to the sultan's praise for his vizier in these poems, the prominent poet of the era, Nedîm, also addressed this unique literary occurrence in one of his works. As a poet closely associated with the palace, Nedîm, drawing from his relationship with both Ahmed III and Damat İbrahim Pasha, composed a poem in which he, on the one hand, praised the vizier through the voice of the sultan and, on the other hand, expressed reverence toward the sultan through the voice of the vizier. Given that such instances are exceedingly rare in Turkish poetry, this study aims to examine the poetic approach of these leading figures of the Tulip Era.

Keywords: Ahmed III, Damat İbrahim Pasha, Nedîm, Tulip Era.

GİRİŞ

Edebiyat, Türk devlet geleneğinde sadece sanatkârlar arasında kalmayıp hükümdarların ve çeşitli kademelerdeki yöneticilerin de ilgisini cezbetmiş önemli bir sanat dalı olarak var olagelmıştır. Önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de şiir, devletin en üst kademesince muteber görülmüş, bizzat padişahların da bu geleneğe iştirak ettiklerine ve bazılarının mürettep bir divana sahip olacak kadar şiirle meşgul olduklarına tanık olunmuştur. Divan veya divançe sahibi padişahlar arasında Fatih Sultan Mehmed (Avnî), II. Bayezid (Adlî), Yavuz Sultan Selim (Selîmî), Kanuni Sultan Süleyman (Muhibbî), III. Murad (Muradî), I. Ahmed (Bahtî), II. Osman (Fârisî), III. Selim (İlhâmî) isimlerini anmak mümkündür. Şiirle ilgilenmeyen padişah sayısı ise oldukça azdır.

Makalemizin odağı olan Necîb mahlaslı III. Ahmed de kısa bir zaman önceye kadar divançe sahibi padişahlar arasında sayılmaktaydı. Fakat Gökhan Coşgun'un çalışması (2024) neticesinde III. Ahmed'e atfedilen çoğu şiirin aynı mahlaslı (Necîb) Bursalı Abdülkadir Efendi'ye ait olduğu anlaşılmıştır. Zikrettiğimiz çalışmada yazar, III. Ahmed'in bir divançeyi dolduracak kadar şiiri bulunmadığını veya varsa da henüz bu şiirlerin elimizde olmadığını belirtmiştir (Coşgun, 2024: 260). Bununla birlikte Enes İlhan tarafından neşredilen Necîb divançesinde (2016) üslup ve muhtevasından hareketle III. Ahmed'in yazdığına dair şüphe uyandırmayan şiirler de mevcuttur. Bu şiirlerin bazılarında III. Ahmed'in daha önce pek tercih edilmeyen bir yola gittiği hemen dikkat çeker. O, veziri ve damadı Nevşehirli İbrahim Paşa'ya övgü dolu şiirler yazarken aynı zamanda Osmanlı edebî geleneğinde ender rastlanan bir uygulamaya da imza atmıştır. Zira hem teamül gereği hem de devlet sınırları içinde kendilerinden daha kudretli kimse bulunmadığından padişah şairlerin vezir, kadı, müderris gibi çeşitli mevkilerde vazifeli memurlara şiirler yazması, bir başka deyişle onlara şiir yoluyla övgüde bulunması pek beklenmez. Diğer şair padişahlar da bu sebeple ya Allah'a, Hz. Muhammed'e veya din büyüklerine hitaben övgü içerikli şiirler yazmışlardır.

Fakat nadir de olsa bazı saltanat sahiplerinin kendi yönetimleri altındaki kişileri öven şiirler yazdıkları bilinmektedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, sanatçı ve bilim adamlarına gösterdiği iltifatlarıyla meşhur bir hükümdar olan Hüseyin Baykara'nın, meclislerindeki iki büyük şahsiyet Molla Câmî ve Ali Şîr Nevâyî hakkında kaleme aldığı ve "Şükürnâme" adıyla bilinen risalesidir. Eserde bu iki şahsiyet için övgü dolu ifadeler sarf eden Baykara, iki ismin de kendi devrinde yetişmiş olmasından ötürü şükretmektedir. Risalenin iki nüshasının karşılaştırmasını neşreden Bilal Yücel, söz konusu risale için bir hükümdarın, maiyetindeki emiri övme

maksadıyla yazdığı ilk ve tek eser olması ihtimalinden bahsetmektedir (Yücel, 1996: 70).

Hüseyin Baykara'nın bu risaledeki bazı ifadeleri bir tezkire yazarının elinden çıkmış metinleri andırır. Nitekim Molla Câmî için şu satırlar yazılıdır: ... *Ve ol cümlelerin 'âlem ü efdalî fezâyîl deryâsının dürr-i pâki ve vilâyet eflâkinin hürşîd-i tâbnâki nazm cevâhîriniñ şâhib-intizâmı hazret-i şeyhu'l-islâmî Mevlânâ 'Abdu'r-raḥmân-ı Câmî...* (Yücel, 1996: 84) Baykara'nın asıl övgüsü ise hem emîri hem de yakın dostu olan Ali Şîr Nevâyî hakkındadır. Sultana göre Nevâyî, Türk dilinin cansız bedenine Hz. İsa gibi diriltici bir nefes vermiş, onu yeniden canlandırmış ve ona Türk tarzı lafızlarla dokunmuş elbise ve ipekler giydirmiştir: *Türk tiliniñ ölgen cesediğa Mesîh enfâsı bile rûh kiyürdi. ve ol rûh tapkanlarga Türkî-âyîn elfâz târ ve pûdudın tokulğan hulle ve harîr kiyürdi* (Yücel, 1996: 85). Baykara bu risalede, Molla Câmî ve Ali Şîr Nevâyî'yi övdükten sonra onların övgüye layık büyük şahsiyetler ve şairler olduğuna işaret etmek için şiirlerinden örnek beyitler verir ve kısaca bu şiirlere değinerek risaleyi tamamlar.

Mezkûr tavrın Osmanlı padişahları arasında da nadir örnekleri bulunmaktadır. III. Ahmed'den yaklaşık 80 sene önce doğan ve divan sahibi şair padişahlardan olan, Bahtî mahlaslı I. Ahmed'in şiirlerinin muhtevası geleneğe uygun olsa da bazı şiirlerinde gelenekten ayrıldığı görülür. Bahtî, *Estergon, Yanıkkale, Estoni, Belgrad ve Peşte kaleleriyle Kaniye, Uyvar ve Eğri sancaklarının geri alınması gibi yeni zaferler vasıtasıyla hamasî şiirler* (Kayaalp, 2019: 7) de yazmış bir şair padişaktır. Bazı şiirlerinde şairliğinin ve padişahlığının iç içe geçtiği görülür. Zira Şeyhülislâm Yahyâ'nın Rumeli Kazaskeri olması yönündeki arzusunun ferman mahiyetindeki bir şiirle dile getirerek şu tarihi düşürmüştür:

Şehinşâh-ı cihânın nutk-ı gevher-bâridur târîh
Gel ey Yahyâ-yı 'âlî Rûm ili sadrını kıl ihyâ (Kayaalp, 2019: 67)

Bu durum padişahın şiire olan ilgisini vurgulamakla beraber vazife atamalarında dahi şiire başvurulabildiğini göstermesi bakımından dikkate şayandır. Tarih mısraına uygun olarak, Şeyhülislâm Yahyâ H. 1026 (M. 1671)'de Rumeli Kazaskerliğine atanmıştır (Kaya, 2013: 245).

Bahtî'nin bir diğer şiiri Celali İsyanlarını bastırmak üzere 1015 (M.1606) senesinde vazifelendirilen (İşbilir, 2002: 507) Kuyucu Murad Paşa hakkındadır. Bahtî'nin Paşa için düşürdüğü tarihte vezirini övdüğü ifadeler dikkat çekicidir:

Rây-i sâib fikr-i sâkıbda vezîr-i bî-nazîr
Bulmadum ana bu kâr üzre ki müstesnâ dürür
'Âkıbet hâtif Murad Paşa içün idüp hitâb
Didi gönder serhade ol 'âkıl ü dânâ dürür (Kayaalp, 2019: 64)

Padişah, aynı şiirin tarih mısraını muhtevi beytinde vezirini “isyancılara baş eğdiren” şeklinde tanımladıktan sonra 1015 (M.1606) senesine tekabül eden mısraı söyler:

Bahtiyâ baş eğdiren kat’-ı harâca düşmeni
Oldı târîh hâliyâ cehd-i Murad Paşa dürür (Kayaalp, 2019: 64)

Bahtî’nin şiirlerinden aldığımız bu örneklerde görüldüğü üzere padişah I. Ahmed, kendi emri altında bulunan bir vezir ile kadıyı, yazdığı şiirlerle övmekte ve ayrıca vazifeye atanmalarına tarih düşürmektedir. Bilindiği üzere bu tür örneklerle Osmanlı edebiyatında çok fazla rastlanmamıştır.

Çalışmamızın bu bölümünde söz konusu edebî tavra örnek olabilecek bir tutum ele alınacaktır. Bu çerçevede Lale Devri padişahı III. Ahmed ile Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa arasındaki ilişkiye değinilerek III. Ahmed’in İbrahim Paşa için yukarıdaki örneklerle benzer tarzda yazdığı şiirlerine temas edilecektir. Ayrıca devrin önemli şairlerinden Nedîm’in bu tavrı, “Tazmîn-i Kelâmü’l-Mülûk Mülûkü’l-Kelâm” başlıklı şiirinde nasıl ele aldığına ve iki devlet adamı arasındaki dostluğun, onun bu şiirindeki aksine dikkat çekilecektir.

1. Sultan III. Ahmed ve Sadrazam İbrahim Paşa İlişkisi

III. Ahmed ile İbrahim Paşa’nın dostluğu, Edirne Sarayı’nda III. Ahmed’in şehzadelîği döneminde başlamıştır. İbrahim Paşa, genç yaşta girdiği sarayda çeşitli işlerde çalışmış ve Darüssaade ağası yazıcı halifesi olarak Edirne’ye gittiğinde orada şehzade Ahmed’le tanışmıştır (Aktepe, 1993: 441). Bu dönemde başlayan ilişki, İbrahim Paşa’nın 1730 senesinde katline kadar devam edecek ve devlet yönetiminde alınan kararlarda da paşanın önemli bir rolü olacaktır.

Devlet kademelerinde hızla ilerleyen ve Silahdar Ali Paşa’nın Petervaradin’de şehit düşmesinin ardından sadrazamlığa yükselen İbrahim Paşa’nın zaman geçtikçe artan iktidarının kaynağı III. Ahmed’le olan yakınlığıdır. Bu yakınlık sonradan damatlığa da dönüşecektir. Padişahın, devlet işlerini İbrahim Paşa’ya bırakmasının yanında günlük hayatında da sık sık birlikte vakit geçirdikleri dönemin kaynaklarından anlaşılmaktadır. Padişah kendi programlarını dahi bazen paşaya göre ayarlamış ve bu sayede devlet işlerini görüşme imkânı bulmuşlardır (Afyoncu, 2022: 91). Padişahın Enderun ağalarına cirit oynatacağı günü belirlemek adına Damat İbrahim Paşa’ya müsait olduğu zamanı sorduğu kayıtlarda mevcuttur: *Benim vezîrim inşallahu teâlâ yarın enderûn ağalarına cirid itdirelüm mi yohsa öbür güne mi te’hîr idelüm ve siz yarın gelüp seyr idersiniz yohsa binişe yâhud tebdîle gidersiniz...* (OA. AE. SAMDIII. 119.11739).

Padişahın, sadrazamının fikirlerine ne denli ehemmiyet verdiğini veya bir başka deyişle, İbrahim Paşa’nın görüşlerinin padişah üstünde ne kadar etkili olduğunu

gösteren bir başka belgede ise şu satırlar yazılıdır: ...benim hâtırına gelenleri sana senin hâtırına gelenleri bana yazmak üzere ve birbirimizden bir şey ketm eylememek üzere beynimizde dahi va'dimiz vardır. Bu husûsda sana yazmazsam def'-i şüpheden sâlim olamam. Sen münâsib gördükden sonra gayrı ben dahi münâsib görürüm. Hak alîm ve dâîm ki böyledir bir harf ziyâde ve noksânı yokdur, ne için fikre düşersin benim cân-ı azizim lalam (Afyoncu, 2022: 139).

Padişahın Paşa'ya olan hürmetini gösteren bir başka örnek de Üsküdar Meydanı'ndaki III. Ahmed Çeşmesi olarak bilinen çeşmenin kitabesinde görülmektedir. Çeşmenin boğaza bakan tarafına işlenmiş olan beyit III. Ahmed ve İbrahim Paşa tarafından birlikte yazılmış ve bu durum beyitte de belirtilmiştir:

Dedi Hân Ahmed ile bile İbrâhîm târîhin
Suvardı âlemi dest-i Muhammed'le cevâdullah



Fotoğraf 1: Üsküdar Meydanı'ndaki III. Ahmed Çeşmesi'nin Boğaz'a Bakan Yüzü¹

Bütün bunlardan hareketle III. Ahmed'in, İbrahim Paşa'yı kendi emrindeki bir bürokrattan çok daha fazlası olarak gördüğü, ikili arasında ayrıca sıkı bir dostluk ilişkisinin de olduğu anlaşılmaktadır.

2. III. Ahmed'in Damat İbrahim Paşa'ya Yazdığı Şiirler

Daha önce belirtildiği üzere, Osmanlı padişahlarının, şiirle iştigal etmelerine rağmen emirleri altındaki kişiler için şiir yazdıklarına pek rastlanmamıştır. Yukarıda zikrettiğimiz birkaç istisnası görülen bu edebî tavır, sosyal ve siyasî bakımdan büyük

¹ Fotoğraf makale yazarı tarafından çekilmiştir.

değişimlerin meydana geldiği Lale Devri'nde Padişah III. Ahmed'in sadrazam İbrahim Paşa için yazdığı iki şiirde kendini yeniden göstermiştir.

İlk şiir bir mesire eğlencesi üzerine kaleme alınan aşağıdaki kıt'adır. İlk mısradaki "'azm eyledün" ifadesinden vezirin bu gezintiyi tertip mi ettiği yoksa sadece bir katılımcı mı olduğu sarih biçimde anlaşılamadığından kesin bir hükme varmak kolay değildir. Dönem kaynaklarının İbrahim Paşa hakkında verdiği bilgilerden hareketle, bu tür eğlenceler düzenlemeyi sevdiğini veya bunları teşvik ettiğini bildiğimiz İbrahim Paşa'nın bu etkinliği tertip etmiş olması mümkündür. Fakat tıpkı diğerleri gibi bir katılımcı olma ihtimali de bulunmaktadır. Her iki ihtimalde de esas dikkate şayan olan durum, bu etkinlikte bulunmasından ötürü padişahın İbrahim Paşa için yazdığı övgü dolu mısralardır:

Kemerler seyrine 'azm eyledün âsâf-ı dâna
Hemîşe şevk u zevkûn hâsıl itsün hâzret-i Mevlâ
Bir an dūr itmesün Allâh seni şadr-ı vezâretten
Vücûduñ hıfz ide Bârî be-Hakk-ı Ka'be-i 'ulyâ (İlhan, 2016: 33)

Ey Asaf gibi bilge olan vezirim, Kemerler seyrine (Kemerler böğlesindeki eğlence gezintisine) karar verdin. Mevla zevkini ve şevkini daim etsin. Allah seni bir an bile sadrazamlıktan uzak etmesin. Yüce Kâbe'nin hakkına Allah seni korusun.

Kemerler, Lale Devri'ndeki mesire yerlerinden biridir. *Raşid Tarihi'*nde padişahın 7 Şevval 1137 (M. 19 Haziran 1725) tarihinde buradaki bir seyre katıldığı yazmaktadır: *Pâdişâh-ı sitâre-hıyel-i hûrşîd-iştibâh hazretleri mâh-ı mezbûrun yedinci düşenbih günü Dâmâd-ı ekremleri Sadr-ı Âsaf-makâm ve sâir vüzerâ-yı izâm hazerâtıyla ikbâl ü sa'âdet ile Kemerler'de mânend-i sedd-i İskender binâ olunan bendlerin seyr ü temâşâsına azîmet buyurup...*(Özcan vd., 2013: 1434) Kayıttaki "Dâmâd-ı ekremleri" ifadesi yanında doğrudan tarih verilmiş olması da yukarıya aldığımız kıt'anın İbrahim Paşa için yazıldığını ispatlamaktadır.

Ordunun seferleri için yazılan padişah şiirleri bulunsa da padişah şairler arasında bir seyir eğlencesi tertibinden dolayı vezire takdir maksadıyla yazılan başka bir şiire rastlayamadık. Padişahın, damadı olan sadrazam için böyle bir şiir yazması aralarındaki dostluğun şiire yansımaları göstermesi açısından ayrıca dikkat çekicidir.

III. Ahmed'in İbrahim Paşa için yazdığı ve muhtemelen bir davete icabeti konu alan diğer kıt'ada ise padişahın muhabbetinin yoğunluğu göze çarpmaktadır:

Çerâgumsun benüm hem sen vezîr-i nûkte-dânımsun
Nazîrin yok sadâkat ile meşhûr-ı cihânımsun
Beni sen eyledün da'vet ne mümkün eyleyim ben red
Derûnunda olan mihrüm gibi sen hırz-ı cânımsun (İlhan, 2016: 55)

Sen benim hem meşalem hem de ince manalara vâkıf vezirimsin. Sadakatte benzerin yoktur, dünyaca meşhursun. Sen beni davet ettin, benim reddetmem hiç mümkün müdür? Göğsünde taşıdığın sevgim gibi bağrıma basıp kolladığım sensin.

Lale Devri'nin karakteristik eğlence meclislerine çerağan sohbetleri veya meclisleri adı verilirdi. Devrin önde gelen isimlerinin de bizzat dâhil olduğu bu meclislerde şiirler okunur, sohbetler edilir ve çeşitli ikramlar sunulurdu. Başta İbrahim Paşa olmak üzere önde gelen devlet adamlarının tertip ettirdiği bu meclislere padişahın da katıldığı bilinmektedir. Padişah, aldığı bu türden bir davete icabetini bildirmek adına yazdığı kıt'ada, veziri İbrahim Paşa'ya övgü dolu sözlerle seslenmiştir.

Padişahın, hayatında epey mühim bir yeri olan İbrahim Paşa'ya hürmetinin farklı şekillerde aksettiği görülmektedir. Onu hem sadrazamı hem de damadı yapmasında İbrahim Paşa'nın şahsî kabiliyetlerinin yanı sıra gençlik yıllarına dayanan dostluğun da etkili olduğu düşünülebilir. Zira padişah, hemen her işinde ona danışmış, devlet yönetiminde verdiği görev ve yetkilerle bir döneme damga vurmasını sağlamıştır. Devletin ve toplumun birçok sahada yeniliklerle tanışmasında da İbrahim Paşa'nın çok büyük etkisi olduğu muhakkaktır.

3. III. Ahmed ile İbrahim Paşa'nın Dostluğunun Nedîm'in Tazmîn-i Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm Başlıklı Şiirindeki Aksi²

Nedîm, Lale Devri'nin en önde gelen şairlerindendir. O, kendi üslubuyla zikredilen şiirler yazmış olmasının yanında İbrahim Paşa'yla olan yakın ilişkisiyle de tanınmaktadır. Zira İbrahim Paşa onun şiirlerini çok sevmiş, hamilik yaparak şairin rahat bir hayat sürmesine imkân sağlamıştır. Nedîm de buna karşılık divanında en çok İbrahim Paşa'nın ismini zikretmiş, onun sağladığı imkânlara şairâne bir şekilde mukabele etmeye çalışmıştır.

III. Ahmed ile de yakın bir ilişki içinde olan Nedîm'in, padişahın yukarıda zikrettiğimiz, alışılmadık muhtevadaki şiirlerinden ilhamla yazmış olabileceğini değerlendirdiğimiz bir şiiri dikkat çekmektedir. Zira aşağıya bazı beyitlerini aldığımız "Tazmîn-i Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm" başlıklı bahariye türündeki bu kasidede III. Ahmed ile İbrahim Paşa'nın dostluğu konu edilir ve padişahın ağzından vezirinin övgüsü yapılır.³ Şiirin başlığında tazmin kelimesi bulunmasına rağmen Necîb mahlaslı sultanın hiçbir beyti doğrudan zikredilmemektedir. Hatta III. Ahmed'in yukarıya

² Makalemizdeki Nedîm şiirleri Muhsin Macit tarafından hazırlanan ve Kültür ve Turizm bakanlığınca e-kitap olarak yayımlanan Nedîm Dîvânı'ndan alınmıştır. Nedîm'in şiirleri için bk.: (Macit, 2017).

³ Kadri H. Yılmaz, yazdığı bir makalede aynı şiir için "Nedîm bir bahariyyesinin medhiye kısmında pek rastlanmayan bir yöntem kullanarak III. Ahmed ve İbrahim Paşa'yı birbirlerine övdürür." diyerek bu konuya dikkat çekmiştir (Yılmaz, 2012: 319).

aldığımız ikinci şiiriyle Nedîm'in şiirinin kafiyeleleri de tutmamaktadır fakat Nedîm'in şiirinde mana olarak padişahın kıt'asına epey yaklaşılr. Bu durum padişaha ait henüz ulaşamadığımız bir şiirin var olması ihtimalini düşündürmektedir. Zira Nedîm'in divanındaki diğer tazmin başlıklı şiirlerde -tazmin kavramına uygun olarak- başka şairlere ait şiirlerin alıntılıandığı görülmektedir.⁴ İki şiirin mana yönünden yakınlıklarından hareketle Nedîm'in, -her ne kadar bu tabirin sıhhatine dair şüphelerimiz olsa da- III. Ahmed'in şiirini manen tazmin ettiğı yorumu yapılabilir:

Ol sultân-ı keremver kim der İbrâhîm Paşa'ya
Ki dâmâdım vezîr-i a'zamım vâlâ-cenâbımsın
Nizâm-ı tâze buldu memleket sa'y-i belîğınle
Tırâz-ı haşmetim zîb-i der-i devlet-me'âbımsın
Cihân içre Melikşâhın Nizâmü'l-mülk'ü var ise
Benim de sen nizâm-ı devlet-i nusret-me'âbımsın
Cilâ vermiş ise âyîne-i İskender'e Risto
Benim sen saykal-ı âyîne-i re'y-i savâbımsın (K. 17/19-22)

(O cömert sultan, İbrahim Paşa'ya der ki: Damadım, en büyük vezirim, yüce şerefliimsin. Senin güzel çalışmalarınla memleket yeni bir nizam buldu. Sen benim gösterişli ziynetim, devleti koruyan kapımın süsüsün. Melikşah'ın Nizamülmülk'ü varsa sen de benim zafer sığınağı devletimin nizamımsın. Aristo, Ayine-i İskender'i parlatmışsa sen de benim doğru fikir aynamı parlatansın.)

Nedîm aynı şiirde padişahın ardından İbrahim Paşa'yı konuşturur ve o da III. Ahmed'e övgülerde bulunur:

O sadr-ı muhterem kim izz ü şânı âftâba der
N'ola rif'atda olsan hayme-i zerrin-tınâbımsın
Kef-i zer-pâşısı dest-i Ca'fer'e söyler ve hak söyler
Ki ben sahrâ-yı bî-pâyân-ı cûdum sen serabımsın (K. 17/23-24)

(O muhterem vezirin izzet ve şanı güneşe der: Yukarıda olmana şaşılır mı, sen ipleri altın olan çadır [gibisin], altın serpen avucu Cafer'e⁵ şöyle söyler ve doğru söyler: Ben cömertliği sınırsız bir sahrayım, sen benim serabımsın.)

Bu övgüler birkaç beyitte daha devam ettikten sonra Nedîm her iki hamisinin birbirine yönelttiğı iltifatlarını,

O düstûr-ı cihân dedikçe ol hâkân-ı devrâna
Bu izz ü câh u ikbâle medâr-ı iktisâbımsın
O şehensâh-ı âlî-şân dahı der kim benim de sen

⁴ Rasih'in meşhur "üstüne" redifli gazeli, Nedîm divanında bir kaside formunda tazmin edilirken (bk.: K.2.), meşhur Fars şairi Enverî'nin Farsça iki beyti de İbrahim Paşa için yazılan bir kasidenin sonunda zikredilmiştir (K.7).

⁵ Burada bahsedilen kişi Cafer-i Sadık olarak da bilinen âlimdir. Hakkında kimya ve simya ilimleriyle uğraştığına dair çeşitli ve çoğunluğu asılsız söylentiler daha o yaşarken başlamış ve -görüldüğü üzere- şiirlerimize kadar girmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk.: (Öz, 1993: 1-3)

Tırâz-ı râ'yet-i zer-peyker-i hurşîd-tâbımsın (K. 17/28-29)

O cihan sadrazamı, devrin hakanına bu mertebeleri senin sayende kazandım dedikçe o yüce şanlı şahlar şahı şöyle der: "Sen de benim güneş gibi parlayan altın yüzümlü sancağımın ziynetisin." mısralarıyla dile getirir ve şiirini, birbirlerine olan muhabbetlerinin sürmesi için dua ederek tamamlar:

Hudâ ayırmasın biri birinden izz ile dâ'im

Du'âma sûz-bahş ol ey kalem çeşm-i pür-âbımsın (K. 17/32)

Allah [ikisini] birbirinden asla ayırmasın. Ey kalem! Sen de duama yakıcılık ver, sen benim yaşlarla dolu olan gözümsün.

Bir şairin, padişahın ağzından veziri övdüğü bir şiir geleneğe aykırı hatta küstahlık olarak bile algılanabileceğinden devlet erkânı nezdinde de pek hoş karşılanmayacaktır. Fakat Nedîm'in, belki de padişahın bizzat kendisinin İbrahim Paşa'yı övmesinden cesaret alarak böyle bir şiiri yazmış olabileceğini düşünmek de mümkündür. Ayrıca Nedîm'in, padişahın şiirine benzer bir şiir yazarak kendi sözünün değerini arttırma düşüncesinde olduğu da savunulabilir. Çünkü padişahın sözü, devlet kademesindeki en önemli sözdür ve şairler kendi sözlerine en büyük hami hüviyetindeki padişahın sözünü katarak sözlerinin kıymetini artırma gayreti içinde olabilirler.

Nedîm'in şiirinin yapısına göre vezirle padişahın karşılıklı şiirler yazma ihtimali ve Nedîm'in bunu kendince yeniden ifade etmiş olabileceği de akla gelmektedir. Fakat araştırmalarımız neticesinde ne III. Ahmed'in ne de İbrahim Paşa'nın böyle bir şiirine tesadüf ettik. Henüz ortaya çıkarılmamış bir şiir olması durumu haricinde Nedîm'in, III. Ahmed'in yukarıda zikredilen şiirlerinden hareketle böyle bir şiir yazmış olabileceğini düşünüyoruz. Devrin önde gelen diğer şairlerinde yaptığımız taramalar sonucunda da benzer mahiyette bir şiire rastlamadık. Bu durumda yenilikçi şiirleriyle bilinen Nedîm'in daha önce pek de görülmemiş bir üslup denediği ve nihayetinde bu şiiri yazmış olabileceği de düşünülebilir. Bu düşünce Nedîm'in yenilikçi tavrıyla uyuşmasının yanında şairlerimizin yaptığı ve henüz ortaya çıkarılmamış yenilikçi başka denemelerin varlığı konusunda güçlü bir işaret sayılabilir.

SONUÇ

Hükümdarların, maiyetindeki kişiler için övgü şiirleri yazması Türk şiir geleneğinde ender rastlanan bir durumdur. Sultan III. Ahmed daha önce az rastlanan bu tarzda yazdığı şiirlerde sadrazam Damat İbrahim Paşa'yı överek şiir geleneğimiz adına ilgi çekici ve yenilikçi bir uygulamaya imza atmıştır. Padişahın bu ender görülen şiir tavrını tercih etmesi paşaya olan muhabbetinin yanı sıra dönemin ruhuyla da ilişkilendirilebilir. Zira birçok geleneğin

değişmeye başladığı 18. asır başlarında devlet ve toplumla beraber şiirin şekil ve muhtevasında da bazı değişimler görülmektedir.

Nedîm'in, alışılmış hâmi-mahmi ilişkisinin ötesine geçtiği yorumu yapılabilecek yukarıdaki beyitlerinin hem sarayla olan ilişkisi hem de yenilikçi tavrına bir dayanak noktası oluşturduğu savunulabilir. O, devrinin en önde gelen şairlerinden biri olmasının yanında devletin en üst kademesinin de yakın bir "nedîm"i olduğundan şiirlerinde kullandığı bazı ifadelerin belki de sadece onun için mazur görülmüş olabileceği de ihtimaller arasındadır.

Kasidelerin, tarih kıt'alarının, çeşmelere işlenmiş muhtelif türlerdeki şiirlerin, devirlerine ayna tutma, tarihi kayıtlarda yer alan vakaları delillendirme ve yer yer onların daha iyi anlaşılmasını sağlama gibi nitelikleri de olabilmektedir. III. Ahmed'in İbrahim Paşa'ya hitaben yazdığı iki kıt'a ile padişah ve paşanın birlikte kaleme aldıkları Üsküdar'daki çeşmeye işlenmiş beytini, bunun yanı sıra Nedîm'in de bu iki ismin dostluğunu şiirle vurgulamış olmasını, anılan delillendirmelere iyi bir örnek olarak değerlendirmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Afyoncu, Erhan (2023). *III. Ahmed'in Hatt-ı Hümayûnları*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Aktepe, Münir (1989). "Ahmed III". *İslam Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 34-38.

Bayram, Yavuz (2018). *Adlî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (e-kitap): <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215522/adli-divani.html> (Erişim Tarihi: 18.01.2025).

Coşgun, Gökhan (2024). "Ortak Mahlas Sorununa Çarpıcı Bir Örnek: Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi'nin (Necîb) Şiirlerinin Ali Emîrî Tarafından Sultan III. Ahmed'e (Necîb) Mal Edilmesi". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature] Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı*. Eylül 2024. s. 230-264.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. Ali Emîrî-Sultan III. Ahmed Fonu. 119.11739.

İlhan, Enes (2016). *Lale Devrinde Gül Âşığı: III. Ahmed (Necîb) – Hayatı, Sanatı ve Divançesi*. Ankara: Gece Kitaplığı.

İşbilir, Ömer (2002). "Kuyucu Murad Paşa". *İslam Ansiklopedisi*. C. 26. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 507-508.

Kaya, Bayram Ali (2013). "Yahyâ Efendi, Zekeriyâyâzâde". *İslam Ansiklopedisi*. C. 43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 245-246.

Kayaalp, İsa (2019). *Bahtî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (e-kitap): <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-242306/bahtisultan-i-ahmed-divani.html> (Erişim Tarihi: 16.01.2025).

Macit, Muhsin (2017). *Nedîm Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (e-kitap): <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196897/nedim-divani.html> (Erişim Tarihi: 14.12.2024).

Öz, Mustafa (1993). "Ca'fer es-Sâdık". *İslam Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 1-3.

Özcan, Abdulkadir-İzgöer, Ahmet Zeki-Uğur, Yunus-Çakır, Baki (2013). *Târîh-i Çelebizâde-Çelebizâde İsmâîl Âsım Efendi*. C. 3. İstanbul: Klasik Kitaplar.

Yılmaz, Kadri H. (2012). "Nedîm'in Şiirlerinden Hareketle Damat İbrahim Paşa ve Faaliyetleri". *Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri (16-19 Kasım 2011)*. Editör: Adem Öger, Nevşehir Üniversitesi Yayınları. C. 4. s. 317-324.

Yücel, Bilal (1996). "Hüseyn-i Baykara Risalesinin Uzak İki Nüshası". *Türklük Bilimi Araştırmaları*. S. 2. s. 70-112.

**BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİ,
MS. OR. OCT. 3744 NUMARALI
MECMUA VE MESTAP'A GÖRE
TASNİFİ**

BERLIN STATE LIBRARY MS. OR.
OCT. 3744 NUMBERED MECMUA
AND ITS CLASSIFICATION
ACCORDING TO MESTAP

Meryem ŞENTÜRK ÇOBAN

E-posta: mmeryemsenturk@gmail.com

Orcid: 0000-0002-9648-2125

Öz

Kişisel birer antoloji niteliği taşıyan mecmualarda çeşitli bilgiler ve divanlarda bulunmayan veya başka nüshası olmayan eserler bulunabilir. Berlin Devlet Kütüphanesi, Prusya Kültürel Mirası Koleksiyonu'nda Ms. or. oct. 3744 numarasıyla kayıtlı mecmuada da Kansu Gavri'nin Türkçe *Divanı*'nın bilinen tek nüshası ve başka tek nüshalı eserler bulunmaktadır. Mecmuadaki şiirler 14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar çeşitli şairlere aittir. Mecmua, aynı zamanda saray çevresindeki şairlerin eserlerini bir araya getiren bir derleme olma özelliğini de taşımaktadır. Mecmuada şiirleri bulunan şairler çoğunlukla saray çevresinde bulunmuş şairlerdir. Mecmuanın içeriğindeki eserlere bakılırsa müstensihî belirli bir edebî bilgiye ve zevke sahip bir müstensihî olmalıdır. Çoğunluğu manzum olan bu mecmuada mensur bir musiki risalesi de bulunmaktadır. Mecmuada *Ahmedî Dîvânı*'nın daha önceki neşirlerinde bulunmayan bir şiiri de mevcuttur. Makalede mecmuanın tanıtımı yapılmış, önemi ve Türk edebiyatına katkısı anlatılıp eser üzerine yapılan çalışmalardan da söz edildikten sonra mecmua MESTAP'a göre tasnif edilmiştir. Böylece çoğunluğu yayımlanmış olan bu mecmuanın tamamı gün yüzüne çıkarılmıştır.

Anahtar kelimeler: MESTAP, mecmua, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 3744, "elden gider"

Abstract

Anthologies of a personal nature may contain various pieces of information as well as literary works that are not found in divans or that exist in no other known copies. The manuscript catalogued as Ms. or. oct. 3744 in the Berlin State Library, within the Prussian Cultural Heritage Collection, includes the only extant copy of Kansu Gavri's Turkish Divan, alongside other unique texts. The poems contained in the anthology are attributed to various poets active between the 14th and 16th centuries. The manuscript also functions as a compilation of works by poets affiliated with the courtly milieu. The poets represented in the collection are predominantly those who were associated with the court. Based on the nature of the texts included, it may be inferred that the scribe possessed a certain level of literary knowledge and aesthetic discernment. In addition to its primarily poetic content, the anthology also contains a prose treatise on music. Notably, the manuscript includes a poem by Ahmedî that does not appear in previously published editions of his Divan. This article introduces the anthology, discusses its significance and contribution to Turkish literature, refers to prior studies on the manuscript, and finally, classifies its contents according to the MESTAP system. In doing so, the entire content of this largely published anthology has been brought to light.

Keywords: Berlin State Library, Ms. or. oct. 3744, MESTAP, collection, mecmua

GİRİŞ

Mecmû'a, Arapça dağınık nesneyi biriktirmek (Mütercim Âsım, 2013) anlamındaki cem' kökünden gelen *mecmû*'un müennes hâlidir. Birikmiş, toplanmış (Mütercim Âsım, 2013) anlamına gelen *mecmû*'un çoğulu ise *mecâmi*'dir. *Mecmû*'anın sözlüklerdeki terim anlamı ise şöyledir: toplanılıp biriktirilmiş ve tanzim ve tertip edilmiş şeyler heyeti, eş'âr vesâir âsâr-ı müntehibe cem ve kaydıyla hâsıl olmuş risâle, bu gibi âsâr-ı müntehabenin kaydına mahsus cüzdan, ulûm ve fûnûn ve edebiyata müteallik mebâhisi câmi olarak neşr olunan risâle-i mevkûte (Şemseddin Sami, 2021); intihâb edilmiş şeylerin yazıldığı defter (Mehmed Salâhî, 2019); derleme (Redhouse, 2015). Türk edebiyatında *mecmû'a* yerine *mecâmi*', *mecma*', *câmi*', *cüzdan*, *defter*, *cerîde* kelimeleri de kullanılmıştır (Uzun, 2003: 265). *Cönk*, *sefîne*, *keşkûl*, *külliyât* (Köksal, 2012: 415) gibi derlemeler de *mecmû'*adan kesin hatlarla ayrılmamakla birlikte farklı türden derlemelerdir.

İlk mecmualar, Araplarda hadis yazımının başlamasıyla ortaya çıkan *sahîfe*, *cüz*, *kitap* adı verilen derlemelerdir. Bu eserler başlangıçta *mecmû'a* adıyla anılmamıştır. *Mecmû'a* adını taşıyan ilk eser ise muhtemelen İbn Abdûs el-Kayrevânî'nin (ö. 260/874) fıkıh konulu *el-Mecmû'a*'sıdır. Arap edebiyatında antoloji niteliğindeki seçme şiir mecmualarının en eskileri ise *el-Mu'allakât*, Mufaddal ed-Dabbî'nin *el-Mufaddaliyyât*, Asmaî'nin *el-Aşma'îyyât* ve Ebû Temmâm'ın *el-Ĥamâse (Dîvânü'l-Ĥamâse)* adlı eserleridir. Osmanlı edebiyatında ilk örnekleri 15. yüzyıldan itibaren görülen mecmualar 16. yüzyılda çeşitlenmiştir (Uzun, 2003: 266).

Klâsik edebiyattaki anlamıyla mecmualar, kişisel beğenilere göre metin parçalarının kaydedildiği not defterleri olarak yazılmaya başlanıp bu defterlerin tamamlanmasıyla ortaya çıkmıştır (Kut, 1986: 170). Mecmua, "farklı kişilere ait metinlerin/metin parçalarının bir araya getirildiği eserler bütünü" (Köksal, 2012: 411) olarak tarif edilebilir. Fuad Köprülü, mecmuayı "medfun ve meçhul birer hazine hükmünde" değerlendirmiştir. Çünkü mecmuada adı unutulmuş, hakkında yeterli bilgi bulunmayan veya tezkirelere hiç girmemiş şairlerin şiirlerine ve hayatları hakkında bilgilere rastlanabilmektedir. Köprülü, edebiyat tarihimizdeki karanlık noktaları aydınatabilecek bu tür bilgileri bilgi "define"leri olarak niteler (1966: 37). Ali Cânîp Yöntem'e göre mecmualar, döneminin edebî zevkini göstermesi açısından ise tezkirelerden daha güvenilir bilgi kaynaklarıdır. Çünkü tezkire yazarları her zaman objektif olmayabilir. Ancak mecmualarda çokça şiirleri bulunan bir şairin döneminde beğenildiğini, mecmualara pek fazla girmemiş olanların da dönemin edebiyat zevkine hitap etmediğini anlayabiliriz. Bu nedenle dönemin beğenisini anlamak için mecmualara bakılmalıdır. Yöntem'e göre mecmuanın derleyicisi de dönemin edebiyat zevkini yansıtmaması bakımından önemlidir. Tanınmış kişilerce derlenmeyen bir

mecmuanın derleyicisi dönemin genel zevkini, sıradan insanın beğenisini, genel edebiyat anlayışını yansıtabileceği için daha kıymetlidir (1996: 486-487).

Mecmua çalışmaları, edebiyat kaynaklarında bulunmayan, yeni bilgileri açığa çıkarabilecek olmasından dolayı önemli çalışmalardır. Mecmua çalışmaları arasında mecmuaların tanıtımı ve neşriyle ilgili çalışmalar, mecmualardan yeni şiir veya şairlerin tespiti, müstakil neşirler, neşredilen şiirlerin tenkidi gibi çalışmalar yer almaktadır (Tanyıldız, 2012).

Berlin Devlet Kütüphanesi, Prusya Kültürel Mirası Koleksiyonu'nda Ms. or. oct. 3744 numarasıyla kayıtlı mecmua da birçok yönden önemli bir mecmuadır. Çeşitli eserler barındıran mecmuanın en önemli özelliği, Kansu Gavri'nin Türkçe *Divan*'ının bilinen tek nüshasını ve başka tek nüshalı eserleri içermesidir.

1. Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 3744 Numaralı Mecmuanın Tavsifi

Berlin Devlet Kütüphanesi, Prusya Kültürel Mirası Koleksiyonu'nda kayıtlı Ms. or. oct. 3744 numaralı mecmua; âharlı kağıda harekeli nesih ile yazılmış, tek sütun (istisna olarak 10b sayfası 2 sütun), 9 satır, 236 varaktan oluşmaktadır. Baş kısmı minyatürlü ve tezhiplidir. Eserdeki minyatür Kansu Gavri'nin minyatürüdür. Mecmuanın mürettibi ve müstensihî kayıtlı değildir. Mecmuanın mürettibi, içeriğindeki eserlere bakılırsa belli bir edebî bilgiye ve zevke sahip bir mürettip olmalıdır. Birkaç şiir dışında Türkçe eserlerden meydana gelmiştir. Kahverengi deri cilt üzerinde ön ve arka yüzler ebru desenlidir. Başlıklarda ve cedvelde altın, başlık dışındaki yazılarda siyah ve kırmızı mürekkepler kullanılmış olup minyatür ve tezhip altın ve koyu mavi ağırlıklı olmak üzere muhtelif renklerden oluşmaktadır. Kağıt üzerinde pek çok leke bulunmakla beraber bunların neredeyse tamamı kağıdın kenarlarında olup yazıların okunmasında güçlük oluşturmamaktadır. Sayfa altlarında reddadeler mevcuttur. Sayfa numaraları sonradan eklenmiştir.

Mecmuanın 1a yüzünde Arap harfleri ile içindeki eserler not edilmiştir: "*Dīvān-ı Ğavrî ve Risāle-yi 'Arūziyye li-Aḥmedî ve Risāle-yi Eṭvār-ı Mūsikî li-Kādî 'Abdî'l-lāh*". 1b'de bulut ve penç motiflerinden oluşan tezyinat mevcuttur. 2a'da Kansu Gavri'nin minyatürü vardır. *Kansu Gavri Dîvânı*'nın başında bulunan bu minyatürde yer yer bozulmalar olup yüzler silinmiş olmasına rağmen bunun tahtta oturan bir hükümdar minyatürü olduğu tacı, kıyafeti ve etrafında hizmetkâra benzeyen iki kişinin olmasından anlaşılmaktadır. 2b ve 3a, nefis tezhipli serlevhaların bulunduğu unvan sayfalarıdır (Şentürk, 2022: 17-18). Mecmuadaki kayıtlarda Gavri'den merhum olarak bahsedilmediğinden, mecmuanın Gavri hayattayken de derlenmiş olabileceği düşünülebilir.

Başı: Ėy hâlık-ı hâlâik ü ma 'bûd-ı bî-zevâl
Ferd ü qadîm ü hayy ü ebed rabb-i zû'l-celâl
Sonu: Yarım taş üstine bir göz kırmışlar
Anı bir dilberün adın demişler

2. Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 3744 Numaralı Mecmuanın Muhtevası ve Tertip Hususiyetleri

Mecmua; Kansu Gavri'nin Türkçe *Divan*'ı, Ahmed Paşa'dan seçme kasideler ve gazeller, Ahmedî'nin *Risâletun fi'l- 'Arûz* başlıklı manzum aruz risalesi, Mutahhar b. Ebî Tâlib'in *Ravzatu'l-Evzân*'ı (sondan eksik olarak), Kâdî Abdullah Münşî-yi Divriği'nin yazdığı *Bahrî* isimli eseri, Kadî Abdullah'a ait musiki risalesi, Adnî, Ahmed Paşa, Ahmedî ve Kadî Burhaneddin'e ait seçme kasideler, gazeller ve terakib-bend ile yazarı bilinmeyen 3 muammadan oluşmaktadır. *Kansu Gavri Divanı*'nın önemli bir özelliği de içerisinde Gavri'nin çok sayıda nazire şiirleriyle nazire yazdığı zemin şiirleri içermesidir. Bunlar; Ahmedî, Zarîfî, Nasîbî, Şeyhoğlu, Salâhî, Kâdî, Ahmed, Yeşbek, Hasanoğlu, Şirâzî, Kâtiboğlu, Nâsır, Nesîmî, Nizâmî, Halâsî, Cem, Şerîf mahlaslı şairlerin şiirleridir. Mecmuada yalnız musikî risâlesi mensurdur.

Ms. or. oct. 3744 numaralı mecmua, içerdiği şairlere ve dil özelliklerine (harekeleniş) bakılırsa 16. yüzyılın başlarında yazılmış olmalıdır. Eser, risâleler hariç tutularak gazel, kaside, terakib-bend, nazım gibi biçimlere bakıldığında 16. yüzyıldan 14. yüzyıla doğru sıralanmıştır: 16. yüzyılda Sultan Kansu Gavri; 15. yüzyılda Ahmed Paşa ve Adnî; 14. yüzyılda Ahmedî ve Kadî Burhaneddin. Risâleler dahil edildiğinde bu düzen bozulmaktadır çünkü Ahmedî'nin aruz risâlesi, Adnî'nin şiirlerinden önce gelmektedir. Yine de şiirlerdeki bu tarihsel sıralama dikkate değer bir özelliktir.

3. Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 3744 numaralı Mecmuanın Mecmua Tasnifleri Arasındaki Yeri

Mecmua, hem Agâh Sırrı Levend (1984: 167-169) hem de Günay Kut'un (1986: 170) tasniflerinde bulunan "Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya gelmesi ile oluşan mecmualar" sınıfına dahil edilebilir. Çünkü içeriğinde, dîvân, aruzla ilgili risâleler, musikî risâlesi, seçme şiirler mevcuttur. Eserlerin tümü ahenk, ses uyumu vb. ile ilgili sayılabilir. Mehmet Gürbüz'ün (2012: 97-113) mecmua tasnifine göre ise şairlerin aidiyeti/mensubiyeti esasına göre hazırlanan mecmualardan aynı zümreye (tasavvufî oluşum, meslek grubu vb.) mensup şairlerin şiirlerini toplayan mecmualar grubuna da dahil edilebilir. Ms. or. oct. 3744 numaralı mecmuada şiirlerine yer verilen şairlerin birçoğu saray çevresinde bulunan şairlerdir. Bu nedenle aynı zümreden sayılabilirler. Yine aynı tasnifin aynı coğrafyada ya da aynı şehirde yetişmiş veya aynı milliyete mensup şairlerin şiirlerini toplayan mecmualar grubuna da yakındır. Mecmuada bulunan şairlerin tümü aynı coğrafyada, Mısır'da yetişmemiş olsa dahi birçoğu Mısır'da bulunmuş şairlerdir. Özellikle *Kansu Gavri Dîvânı* içerisindeki şairler

Mısır'da, Memlûk Sarayı çevresinde bulunan şairlerdir. *Kansu Gavrî Dîvânı* içinde şiirleri bulunan Yeşbek, Şerîfi, Nâsır gibi şairler Sultan Gavrî'nin etrafında, Memlûk Sarayı çevresindeki şairlerdendir (Yavuz, 2022: 28). Özellikle *Gavrî Dîvânı* içindeki çoğu şairin Mısır'da bulunmuş olduğu bilgisiyle, hakkında bilgi bulunmayan - özellikle *Dîvân* içerisindeki- diğer şairlerin de burada bulunmuş kişiler olduğu düşünülebilir. Ahmedî, ilmini ilerletmek için Mısır'a gitmiş, Kadı Burhaneddin, Kayseri'deki bir karışıklık sebebiyle babasıyla birlikte on dört yaşında Mısır'a gitmiş, Cem Sultan, saltanat mücadelesi sebebiyle Anadolu'yu terk ederek Mısır'a gitmiştir (Yavuz, 2002: 26-27). Ancak Kâdî mahlaslı şair ile mecmuada aruz risâlesi bulunan Ebî Tâlib gibi bazı kişilerin hayatı hakkında da eldeki bilgiler oldukça kısıtlı olduğundan bütün şairler hakkında kesin bir çıkarım yapabilmek mümkün değildir. Mecmuanın *Dîvân*'dan sonraki kısmı içinse farklı bir tertip hususiyeti olduğu söylenebilir. Bu kısımdaki şairlerden Kadı Burhaneddin ve Ahmedî'nin Mısır'da bulunduğu bilinirken, Ahmed Paşa ve Adnî için böyle bir bilgi söz konusu değildir. Ancak bu iki şairin de paşa ve padişaha musahip olarak saray çevresinde önemli mevkîlerde bulunması dikkat çekicidir. Bu durumda mecmuanın tertip hususiyetinin saray çevresi şairleri çerçevesinde oluştuğu da düşünülebilir. Atabey Kılıç'ın (2012: 81-96) tasnifindeki mürettip durumuna göre mecmualardan mürettibi bilinmeyen mecmualar grubuna girmektedir. Eser, Atabey Kılıç'ın tasnifindeki cilt ve tertip hususiyetleri bakımından cönkler ve mecmualar gruplarından mecmua grubuna girmektedir. Tertip durumuna göre mürettep olmayan mecmualardandır.

Bu değerlendirmelere istinaden Ms. or. oct. 3744 numaralı mecmua üç bölüm hâlinde incelendiği takdirde tasnif edilmesi daha kolay olacaktır. İlk kısım: *Kansu Gavrî Dîvânı* bölümü: Mısır'da bulunan şairler (Memlûk Sarayı'nda bulunanlar ve diğerleri). Bu bölüm, Mehmet Gürbüz'ün (2012: 97-113), aynı coğrafyada yetişen şairlerin şiirlerinin toplandığı mecmualar grubundandır. İkinci kısım: Manzum ve mensur risâleler kısmı (Manzum aruz risâleleri ve mensur musikî risâlesi); bunlar ahenkle ilgili risâlelerdir. Bu bölümdeki metinler nazım-nesir karışık olmasından dolayı karışık mecmualar sınıfına dâhil edilebilir. Bunlar aynı zamanda bilgilendirici eserler olması yönüyle Hanife Koncu ve Müjgân Çakır'ın (2012: 117-134) tasnifinden, genel okuyucuya yönelik bilgi verme gayreti içindeki mecmualar grubuna dâhil edilebilir. Üçüncü kısım: Saray çevresindeki şairler (Saray çevresinde bulunan, paşa, musahip ve sultan) Adnî, Ahmed Paşa, Ahmedî, Kadı Burhaneddin. Buradaki metinler de Mehmet Gürbüz'ün (2012: 97-113) aynı zümreye mensup şairlerin şiirlerini toplayan mecmualar grubuna girmektedir.

4. Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 3744 Numaralı Mecmuanın Türk Edebiyatına Katkısı

Mecmuanın Türk edebiyatına en büyük katkıları daha önce elde olmayan bazı eserleri içermesidir. Bunlardan ilki Memlûk Sultanı *Kansu Gavri Dîvânı*'dır; mecmuada bulunan *Dîvân* bilinen tek nüshadır. Kaynaklarda haklarında bilgi bulunmayan Mutahhar b. Ebî Tâlib-i Lârendî'nin (Aslan, 2021a: 9-36) ve Kadı Abdullah'ın eserlerini içermesi de mecmuanın önemli bir özelliğidir. Kadı Abdullah'ın *Bahrî* isimli aruz risâlesinin bilinen tek nüshası da bu mecmuada kayıtlıdır. Ayrıca bu risâlenin bir özelliği de çoğu aruz risâlesi gibi kıt'alar hâlinde değil, beyitlerle kurulmuş olmasıdır (Aslan, 2021b: 192). Yine mecmuada Kadı Abdullah adına kaydedilmiş, sondan oldukça eksik bir musikî risâlesi bulunmaktadır; Kadı Abdullah'ın böyle bir eseri olduğunu bu mecmuadan öğrenmekteyiz.

Ayrıca mecmuada *Ahmedî Dîvânı*'nda (Akdoğan; Gülüm, 2021) bulunmayan 5 beyitlik "elden gider" redifli bir gazeli yer almaktadır. Bu gazel aşağıda verilmiştir.

Ahmedî fermâyed

-.--/-.--/-.--/-.--

1. Cân verüp cânânı şayd êt çünki cân elden gider
Key gânimet bil bu fırsat nâgehân elden gider
2. Yê yêdür mâluğî tâ kim senden artup kalmasun
Şonra kalan senüñ olmaz hânümân elden gider
3. Çün cihânda dâyim olmaz 'ömr ü devlet pâyidâr
Bozılır bu hüsn ü şüret bî-gümân elden gider
4. Ger hezârân hîle kılsañ dünyeyi tutmağ-ıçün
Çâre yokdur hâşıl olmaz ihtiyâr elden gider
5. Yağşı diñle kim naşihat Ahmedî cândan gelür
Yâ fetâ fütvâyı terk êt ad ü şan elden gider

5. Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 3744 numaralı Mecmua Üzerine Yapılan Çalışmalar

1) *Divan-ı Gavri*: Eser, ilk kez Mehmet Yalçın tarafından doktora tezi olarak çalışılmış (1993), daha sonra kitap olarak da basılmıştır (2002). Orhan Yavuz da eseri kitap olarak neşretmiştir (2002).

2) *Risâle-yi 'Arûz ez-Güftâr-ı Mutahhar*: Mutahhar b. Ebî Tâlib-i Lârendî'ye ait sondan eksik *Ravzatu'l-Evzân* adlı eserdir. Prof. Dr. Üzeyir Aslan tarafından yayımlanmıştır (2021a: 9-36).

3) *Risâletu fi'l-'Arûzi li-Kâdî 'Abdi'llâh Raḥmeti'llâh*: Kadı Abdullah'ın *Bahrî* isimli eseridir. Prof. Dr. Üzeyir Aslan tarafından neşredilmiştir (2021b: 187-215).

4) 192b-236a varakları arasındaki seçme şiirler: Yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Şentürk, 2022).

6. Mecmuanın İmla Özellikleri ve MESTAP Tablosu Hazırlanırken İzlenen Yol

Harekeli bir eser olan bu mecmuada bazı hareke problemleri vardır. Örneğin 14a'daki matla beytinde ve 80a'daki matla beytinde "ğırre" olması gereken kelime "ğarre" şeklinde harekelenmiştir. 78a'da başlayan şiirin makta beytinde "tımçurak" kelimesi, "tımçarak" olarak harekelenmiştir. 71b'de başlayan şiirin makta beytinde "lālā", "lāle" şeklinde yazılmıştır. Bu örneklerde kelimeler, MESTAP tablosuna olması gerektiği gibi yazılmış, mecmuadaki yazımları "Açıklamalar" kısmında gösterilmiştir.

Mecmuada "e" seslerini "i" olarak harekeleme yoluna gidilmiştir. Bunlar mecmuada harekelerde yapılmış yanlışlıklar olabileceği gibi bir ağız özelliğini de gösteriyor olabilir. Örneğin 25a'da matla beytindeki "şāyeste" kelimesi, "şāyiste" olarak harekelenmiştir. Bu harekeleniş durumu mecmua boyunca devam ettiğinden kelimeler MESTAP tablosuna mecmuada harekelendiği şekliyle alınmıştır. Bu durumdaki diğer örnekler ise şunlardır: 48a'da başlayan şiirin makta beytindeki "şekker-feşān" ve 48b'de başlayan şiirin makta beytindeki "gevher-feşān" kelimeleri "şekker-fişān" ve "gevher-fişān" olarak harekelenmiştir. 56a'da başlayan şiirin makta beytinde "sevmiş" kelimesi, "sivmiş" olarak, 60b'de matla beytinde "sevmişem", "sivmişem" olarak harekelenmiştir. 69b'de matla beytindeki "fiğān", "füğān" olarak, 71a'da matla beytinde "müşgīn", "mişgīn" olarak, 108a'da matla beytinde "müşgīni", "mişgīni" olarak ve 123b'de matla beytinde "müşge", "mişge" olarak harekelenmiştir.

126a'da matla beytinde "rūzigārī" olarak yazılan kelime, *Divan*'dan "hicrān-ı yārī" (Hayal, 2022: 345) olarak düzeltilmiştir. Tabloya düzeltilen hâli alınmıştır. 136a'da matla beytinde, mecmuada "şabr" olarak yazılan kelime *Divan*'dan "cebr" (Hayal, 2022: 370) olarak düzeltilmiş, mecmuaya bu hâli alınmıştır. 196a'da matla beytinde "yatup" olarak yazan kelime *Divan*'dan "bitüp" (Yücel, 2002: 62) olarak düzeltilmiştir.

Mecmuadaki başlıklar birçok sayfada sayfa sonuna konulmuş; şiirlerin birinci beyitleri bir sonraki sayfadan başlamıştır. Böyle durumlarda tablodaki "yp. nu." sütununda şiirlerin başlangıç sayfaları verilirken 1. beyitlerin bulunduğu sayfalar esas alınmıştır.

Mecmuadan pek çok sayfa kopmuştur. Kansu Gavri'nin bilinen tek Türkçe *Divan*'ı bu mecmuada bulunduğundan *Gavri Divanı* bölümünde kopan sayfalarla kaybolan şiirler için *Divan*'dan tamamlama yoluna gidilememiştir. *Divan*'ın başka nüshası olmadığı için bu şiirler eksik de olsa önemlidir. Bu nedenle şiirlerin sondan eksik olduğu durumlarda tabloda "makta beyti" bölümüne mecmuada bulunan son

beyitler yazılmıştır. Tabloda “matla beyti” bölümünde ise farklı bir yol izlenmiştir. Kafiyeleşimden dolayı ilk beyit olması kesinlikle mümkün olmayan beyitler “matla beyti” bölümüne yazılmamış; bu durum “Açıklamalar” bölümünde izah edilmiştir.

Mecmuanın *Gavrî Dîvânı* kısmındaki bazı şiirlerde mahlas bulunmamaktadır. Bunlar mecmuada “Rubâ‘î” başlığı ile verilmiş tuyuğlardır. Bunlar *Gavrî Dîvânı* neşirlerinde Gavrî’nin şiirleri arasında gösterilmiştir. Ancak *Gavrî Dîvânı*’nın tek nüshası bu mecmuada bulunduğundan başka nüshalarla karşılaştırma yapmak mümkün değildir. Bu nedenle mahlassız şiirlerin şairleri hakkında kesin bir çıkarım yapılamaz. O şiirler şunlardır:

Varak Numarası	Şiir
54a	Görinelden göze hüsün revnağı Cân u dildür hüsünün müstağrakı Hüsüne kâfirdür inkâr eyleyen Münkir olan görmeye nûr-ı Hağ’ı
77b	Dilberâ zülfün ‘aceb reyhân-imiş Hüsüne ‘âşık senün hayrân-imiş Sevdüğüm bir dilber-i cânân-imiş Hüsn içinde Yûsuf-ı Ken‘ân-imiş
77b	Gel ki ‘ışkuñ bağrumı kıan eyledi Sînemi gör kim ne biryân eyledi İşümi her gece efgân eyledi Gözlerüm yaşını tûfân eyledi
78a	Tende cânım kalmadı cân isterem Cân içinde gör ne cânân isterem Derdlü oldum u dermân isterem Cânımı yolunda kurbân isterem

Bu şiirler için tablonun “Açıklamalar” bölümünde gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Mecmuada bazı şiirlerden önce verilen mahlaslar yanlış verilmiştir. Bu durum, söz konusu şiirlerde iki mahlasın geçmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Tabloda “Açıklamalar” kısmında başlık yazılmış; mahlas kısmına ise şiirin gerçek sahibinin mahlası yazılmıştır. O şiirlerin makta‘ beyitleri aşağıda verilmiştir.

Varak Numarası	Başlık	Şair	Makta' Beyti
82b	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū	Şerīf	Sözlerini sūznāk eylediği budur Şerīf Ġavrī gibi ister adı ola ‘ālemde ‘alem
83b	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū	Şerīf	Sözi ‘İsī gibi halka vērürse cān ‘aceb midür Kerāmet ümmete erer Muhammed mu‘cizātından
84b	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū	Şerīf	Ġavrī’nün naẓmı-durur meyl ētdüren şi‘re beni Kişiye āsān olurmuş müşkil iş üstād-ile

SONUÇ

Mecmualar, daha önce bilinmeyen eserlerin bulunabileceği kaynaklar olmaları bakımından önemlidir. Mecmualar, *bilgi definelerinin bulunduğu meçhul birer hazine* olarak değerlendirilmiştir. Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct 3744 numaralı mecmua da bazı tek nüshalı eserleri içermesi bakımından önemli bir mecmuadır. Kansu Gavri’nin Türkçe *Divan’ı* ve Kadı Abdullah’ın *Bahrī* adlı eserinin bilinen tek nüshası bu mecmuanın içindedir. Ahmedî’nin de yayımlanmış *Divan’*larında bulunmayan bir gazeli bu mecmuada mevcuttur. Bu özellikleriyle, Ms. or. oct. 3744 numaralı mecmua da bir hazine hükmündedir. Mecmuanın içeriğindeki çeşitlilik onu mecmua tasnifleri arasında bir yere yerleştirmede güçlük oluşturmaktadır. Mecmua, yukarıda sayılan tasniflerden aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya gelmesi ile oluşan mecmualar, aynı zümreye mensup şairlerin şiirlerini toplayan mecmualar ve mürettibi bilinmeyen mecmualar gruplarına dahil edilebilir. Mecmuanın tamamına yakını çeşitli çalışmalar yoluyla yayımlanmıştır. Mecmuanın yayımlanmayan az bir bölümünde Ahmed Paşa’nın seçme şiirleri vardır. Bunlar da MESTAP tablosunda gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmed Paşa. *Dîvân*. (haz.) Hayal, Züleyha (2022). *Ahmed Paşa Dîvân (İnceleme-Tenkitli Metin-Çeviri-Sözlük)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Akdoğan, Yaşar (yıl belirtilmemiş). *Ahmedî Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 09.11.2024)

Aslan Üzeyir (2021a). "Sultan II. Murad Devrine Ait Aruz Konulu Bir Eser: Mutahhar B. Ebî Tâlib'in Ravzatu'l-Evzân'ı". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)*. S. 24. s. 9-36.

Aslan, Üzeyir (2021b). "Memlükler Dönemine Ait Aruz Konulu Türkçe Bir Eser: Kadı Abdullah Münşi-yi Divriği ve Bahri'si". *Osmanlı Mirası Araştırmaları*. C. 8. S. 21. s. 185-215.

Biltekin, Halit (2018). *Şeyhî Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/61044,seyhi-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 23.05.2025)

Deniz, Sebahat (2023). "Lisansüstü Eğitimde Verilen "Şiir Mecnuaları" Dersinin MESTAP Projesine Katkıları ve Bazı Öneriler". *Kültürk Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 8 s. 29-45.

Ergin, Muharrem (1980). *Kadı Burhâneddin Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Gülüm, Emrah (2021). *Ahmedî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım)*. Doktora Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürbüz, Mehmet (2012). "Şiir Mecnûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecnûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. (haz. Aynur, Hatice-Çakır, Müjgân-Koncu, Hanife-Kuru, Selim S.-Özyıldırım, Ali Emre). İstanbul: Turkuaz Yayınları. s. 97-113.

Kaska, Çetin (2022). *Anadolu sahasında Farsça yazılan altı divan ve dört risale: Şâdî, Adnî, Nevâlî, Yârî, Müstakîm, Nûrî, İdrîs*. Ankara: Sonçağ Akademi.

Kılıç, Atabey (2012). "Mecnû'a Tasnifine Dâir". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecnûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. (haz. Aynur, Hatice-Çakır, Müjgân-Koncu, Hanife-Kuru, Selim S.-Özyıldırım, Ali Emre). İstanbul: Turkuaz Yayınları. s. 75-96.

Koncu, Hanife-Müjgân Çakır (2012). "Şairleri Yetiştiren Bir Kaynak Olarak Mecnûa". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecnûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. (haz. Aynur, Hatice-Çakır, Müjgân-Koncu, Hanife-Kuru, Selim S.-Özyıldırım, Ali Emre). İstanbul: Turkuaz Yayınları. s. 117-134.

Köksal, M. Fatih (2012). "Şiir Mecnûalarının Önemi ve 'Mecnûaların Sistematik Tasnifi Projesi' (MESTAP)". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecnûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. (haz. Aynur, Hatice-Çakır, Müjgân-Koncu, Hanife-Kuru, Selim S.-Özyıldırım, Ali Emre). İstanbul: Turkuaz Yayınları: ss. 409-431.

Köprülü, Fuad (1966). "Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl". *Edebiyat Araştırmaları*. C. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kut, Günay (1986). "Mecmua". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*. C. 6. İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 170-173.

Levend, Ağâh Sırrı (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*. C. 1. 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mehmed Salâhî (2019). *Kâmûs-ı Osmânî*. (haz. Birinci, Ali). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. e-kitap. <http://ekitap.yek.gov.tr/urun/kam%C3%BBs-i-osmani--takim-2-cilt-686.aspx?CatId=273> (Erişim: 09.11.2024).

Mürettibi bilinmeyen (yz.) *Mecmû'a*. Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek zu Berlin). Prusya Kültürel Mirası Koleksiyonu (Preußischer Kulturbesitz). Nu: Ms. or. oct. 3744. https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN742554937&PHYSID=PHYS_0005 (Erişim: 09.11.2024).

Mütercim Âsım Efendi (2013). *El-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. (haz.) Koç, Mustafa- Tanrıverdi, Eyyüp. *El-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. e-kitap. <http://ekitap.yek.gov.tr/urun/kam%C3%BBsu%E2%80%99l-muhit-tercumesi--takim-6-cilt-536.aspx> (Erişim: 09.11.2024).

Redhouse, Sir James W. (2015). *Turkish and English Lexicon*. 5. bs. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Şemseddin Sami (2021). *Kâmûs-ı Türkî*. (haz.) Gündoğdu, Raşit-Adıgüzel, Niyazi-Önal, Ebul Faruk. *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*. 7. bs. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Şentürk, Meryem (2022). *Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek zu Berlin) Ms.or.oct. 3744 Numaralı Şiir Mecmû'ası (Vr. 192b-236a) (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Dil İçi Çeviri)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Tanyıldız, Ahmet (2012). "Şiir Mecmûalarının Neşri Hakkında". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C. 5. S. 21. s. 224-239.

Tarlan, Ali Nihat (1992a). *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarlan, Ali Nihat (1992b). *Necâtî Beg Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Uzun, Mustafa İsmet (2003). "Mecmua": *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 265-268.

Yalçın, Mehmet (1993). *Dîvan-î Qânşûh al-Ğûrî: A Critical Edition of Turkish Poetry Commissioned by Sulţan Qânşûh al-Ğûrî (1501-1516)*. Doktora Tezi. Cambridge, Massachusetts: Harvard University The Graduate School of Arts and Sciences Inner Asian and Altaic Studies.

Yalçın, Mehmet (2002). *Kansu Gavri Divanı*. İstanbul: Bay [Bilimsel Akademik Yayınlar].

Yavuz, Orhan (2002). *Kansu Gavri'nin Türkçe Dîvânı (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Yöntem, Ali Cânîp (1996). "Edebiyat Tedkiklerinde Mecmûaların Rolü". *Prof. Ali Cânîp Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*. (haz. Sevgi, Ahmet-Özcan, Mustafa). İstanbul: Sözler Basım Yayın Dağıtım. s. 486-490.

Yücel, Bilal (2002). *Mahmud Paşa Adnî Divanı*. Ankara: Akçağ.

Elektronik Kaynaklar

Kubbealtı Lugatı: <https://lugatim.com/>

Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/>

Türk Dil Kurumu Tarama Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/>

TABLO 1: Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms.or.oct. 3744 Numaralı Mecmuanın MESTAP'a Göre Muhteva Tablosu¹

Yer Nu.		Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms.or.oct. 3744					
Yp. nu.	Mahlas	Matla' beyti / bendi	Makta' beyti / bendi	Nazım şekli / birimi	Nazım türü	Vezin	Açıklamalar
2b	Ġavrī	Ėy ħālīk-ı ħalāyık u ma'būd-ı bī-zevāl Ferd ü kadīm ü ħayy u ebed rabb-i zī'l-celāl	Ĥadden ziyāde şuċı vü eksüklü ħul-durur Urma yüzine zenbini <i>ft yevmü'l-infişāl</i>	Kaside/ 14 beyit	tevhid	--./-./---./-.-	[2b] Dīvān-ı Mevlānā e's-Sultān, El-Melikü'l-Eşref [3a] Ķanşu Ġavrī, 'Azze Naşruhū ve Ĥullede Mülkühū Divan 2b'den başlamaktadır.
4b	Ġavrī	Zihī şāni' k'aña yokdur şerīk ü mişl ü hem hemtā Kemāl andan bulur cūd u vücudı cümle her eşyā	O dergāha kim urdı yüz ki gitdi 'ākıbet maħrūm Ķulıdur yarlıĝar-ise nola fażlı-y-ile Mevlā	Kaside/ 21 beyit	tevhid	.---/.---/.--- /.	Velehū Eyzan
7a	Ġavrī	Ta'ālā'llāh ki birdür künh-i zātı Ta'addüdle mübeyyendür şıfātı	Bilürsin anı <i>Ķur'an</i> içre ħayra Mübeddel kılan oldur seyyi'atı	Kaside/ 15 beyit	tevhid	.---/.---/.--	Tevĥid-i Bārī Ta'ālā li-Mevlānā e's-Sultān el-Ġavrī 'Azze Naşruhū
8b	Ġavrī	Ėy ezel ħayy u ebed ħālīk u ħallāk u kerīm Oldı emrüne senün cümle ħalāyık teslīm	Kim eşigünje süre yüzün ola ħör u zelīl Raĥmetün çoĝ u daĥı maĝfiretün var delim	Kaside/ 13 beyit	tevhid	..---/..---/..--- /..-	Velehū Eyzan fi't-Tevĥid
10a	Ġavrī	Her kime erdi-y-ise Ĥaĥ'dan bil Nażar-ı <i>lā ilāhe illā'llāh</i>	Ĥaraf-ı Ĥaĥĥ'a ét teveccüh ü kıl Sefer-i <i>lā ilāhe illā'llāh</i>	Kıt'a/ 9 beyit	tevhid	..---/.-./..-	Velehū Eyzan 'Azze Naşruhū

¹ Tablo, Prof. Dr. Sebahat Deniz'in "Lisansüstü Eğitimde Verilen 'Şiir Mecmuaları' Dersinin MESTAP Projesine Katkıları ve Bazı Öneriler" (2023: 29-45) adlı makalesindeki öneriler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

							Şeyhî'ye nazire (Biltekin, 2018: 21).
11a	Ġavrî	(....)	Cürmine bakma urma yüzine günâhını Yevm-i cezâda ki oldu sezâ-vâr Muştafâ	Kaside/ 6 beyit	na't	--./-./-./-./-./-	Velehû Eyzan 'Azze Naşruhû Matla' beytinin bulunduğu sayfa kopmuş olmalıdır. <i>Gavrî</i> <i>Dîvânı</i> 'nın tek nüshası bu mecmûada bulunduğundan eksiklik <i>Dîvân</i> 'dan tamamlanamamıştır.
11b	Ġavrî	Ëy menba'-ı şefâ'at ü Ëy şâhibü'l- livâ Ëy zübde-i nübüvvet ü ser-tâc-ı enbiyâ	Yâ Rab rüz-i 'arşa-yı ekberde kaşdı bu Kıl zümre-yi nebîler-ile anı âşinâ	Kaside/ 11 beyit	na't	--./-./-./-./-./-	Velehû Eyzan fî Na'ti'n- Nebîyyi ve Mi'râcihi 'Aleyhi's-Selâm
13a	Ġavrî	Haķâyık ma'denine kân Muḥammed Daķâyık dürrine 'ummân Muḥammed	Senüñ faẓluña tutmışdur ümîdi Çün olduñ raḥmet-i Raḥmân Muḥammed	Kaside/ 11 beyit	na't	.---/.---/..	Velehû Eyzan fî Na'ti'n- Nebî 'Aleyhi's-Selâm
14a	Ġavrî	Ëy devletine ġirre olan milk-ile mâluñ Gel vërme göñül âline bu Dimne mişalüñ	Cürmüñ ne kadar çoğ ise gel kesme ümîdüñ Um raḥmetini bârî Hudâ-yı müte'âlüñ	Kaside/ 15 beyit		--./-./-./-./-./-	Velehû Eyzan fî'n- Naşîhati 'Azze Naşruhû Ġirre: Mecmuada "ğarre" olarak harekelenmiştir.
16a	Ġavrî	'Âlemi rüşen eyledi nûr-ı cemâl-i Muştafâ Tutdı göñül bilâdını ḥayl-i ḥayâl-i Muştafâ	Andan umar şefâ'ati luṭfına ittikâ édüp Yevm-i cezâda kim ola vaşl-ı vişal-i Muştafâ	Kaside/ 13 beyit	na't	-.-/-.-/-.-/-. .-	Velehû Eyzan fî Na'ti'n- Nebî 'Aleyhi's-Selâm
17b	Ġavrî	Hudâvendâ kadîm ü lem-yezelsin Aḥadsin hem ebedsin hem ezelsin	Aña erzânî kıl hûrı kuşûrı Ki oldur cân fütûrı dil sürûrı	Mesnev i/ 32 beyit	münacâ t	.---/.---/..	Velehû Eyzan fî't-Tevḥîd 'Azze Naşruhû

21a	Ġavrī	Yā Rab rasūl ü ħatm-i tamām enbiyā ħaķı Ya'nī ħabīb ü şādık-ı ħaķ Muştafā ħaķı	Vird ü du'āsını bu za'īfün icābet et Ĥöd-rāylık-durur ħalanı sen Ĥudā ħaķı	Kaside/ 10 beyit	münacā t	--./-./-./-./-	Velehū Eyzan fi'l- Münacāt
22a	Ġavrī	Sırr-ı tevĥīdī-çün esmā kılan Allāh'dur Gözlerini nergisün a'mā kılan Allāh'dur	Ġavrī'nün gönlinde yanduran bu īmān şem'ini Ĥittā-yı ħāki kamu eşyā kılan Allāh'dur	Kaside/ 11 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Velehū Eyzan 'Azze Naşruhū
23a	Ġavrī	Niçe niçe cürm ü 'isyān tevbe kıl Ġāfil olma Ĥaķ'dan utan tevbe kıl	Ġavriyā Ĥaķķ'ın rızāsın kıl taleb İster-isen 'afv u ġufrān tevbe kıl	Kaside/ 18 beyit		-.--/-.--/-.--	Velehū Eyzan fi'n- Naşihat
25b	Ġavrī	Cāndan geçüp Ĥaķ yolına her kim fidā baş eylemez Şāyiste-yi Ĥaķ olmadı Ĥaķ ol ħulı baş eylemez	Sen isteme söz ehlini ister bulur söz ehlini Bilgil sen ey Ġavrī sözün ehlini ķulmāş eylemez	Kaside/ 8 beyit		--./--./--./-- .-	Velehū Eyzan 'Azze Naşruhū
26a	Ġavrī	Çün likā mihirinden oldı zerrece ilkā bize Tağ mı dūzağ görünürse Cennetü'l- Me'vā bize	Ėden oldur etdüren ol çün kamu tedbīr anuğ Ġavriyā gel sözi kes bunca nedür ġavġā bize	Gazel/ 6 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Velehū Eyzan fi'l- Ġazeliyāt
27a	Ġavrī	Anlaruz biz ki temāşā-yı likādan gelürüz Terk edüp rüy-ı fenā dār-ı beķādan gelürüz	Degülüz zühd ü riyā-y-ıla mürāyī Ġavrī Ki diyez gözle bizi zühd ü riyādan gelürüz	Gazel/ 6 beyit		..--/..--/..-- /..-	Velehū Eyzan 'Azze Naşruhū
27b	Ġavrī	Bilmezüz bu çarĥ-ı ġaddāruğ temennāsı nedür 'Āşıkā bunca cefā-y-ıla taķāzāsı nedür	Çün kaleminden dökilen bir lafz u ma'nādur hemīn Ġavrī'nün bes bunca terkīb-ile inşāsı nedür	Gazel/ 10 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Velehū Eyzan 'Azze Naşruhū
29a	Ġavrī	Vaktünjī ĥōş gözle ey cān nevbahār elden gider Hem geçer gök mevsümi hem lāle- zār elden gider	Her ne deñlü Ġavriyā ter söyleseğ şi'rünjī sen İ'tibārı ķo elün den k'i'tibār elden gider	Gazel/ 8 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Velehū Eyzan 'Azze Naşruhū

30a	Ahmedî	Cân vèrüp cânânı şayd ét çün ki cân elden gider Key gânimet bil bu fursat nâgehân elden gider	Yahşı diñle kim naşîhat Ahmedî cândan gelür Yâ fetâ fütvâyı terk ét ad ü şan elden gider	Gazel/ 5 beyit		---/---/---/ .-	Ahmedî Fermâyed Ahmedî'nin <i>Dîvân</i> neşirlerinde (Akdoğan; Gülüm, 2021) “elden gider” redifli şiir bulunamamıştır.
30b	Zarîfî	Niçe bir dünyâ kovarsın çün ki cân elden gider Tâc u taht u māl u mülk ü hanümân elden gider	Ëy Zarîfî bu cihân çün ‘âkıbet olur fenâ Mâyil olma sen aña kim nâgehân elden gider	Gazel/ 4 beyit		---/---/---/ .-	Zarîfî Fermâyed
31a	Naşîbî	Bi-hamdi'llâh ki irişdük vişâl-i vaşl-ı cânâna Göñül maqşûdına erse gerekdür cânâ şükrâne	Hudâyâ sen ‘inâyet kıl Naşîbî kuluña her dem Naşîbî ola maqşûdı erişe cümle ihsâna	Gazel/ 7 beyit		---/---/---/ /---	Naşîbî Fermâyed
31b	Şeyhoğlı	Vişâl-i yâra erişdük olur destür hicrâna Göñül maqşûdına erdi gerekdür cânâ şükrâne	Niçe yerlerde turışdum niçe yerlerde sorışdum Şükür Tañrı'ya Şeyhoğlı bu gün erişdi dermâna	Gazel/ 5 beyit		---/---/---/ /---	Şeyhoğlı Fermâyed
32b	Şalâhî	Yine enfâs-ı revhânî ne zîver vèrdi bustâna Reyâhîn hülle-püş oldı cihân döndi gülistâna	Sözün ilhâm-ı gaybîdür Şalâhî saña feyz oldı Ëdersen tañ degül ta'nı bugün sihrinde Sahbân'a	Gazel/ 10 beyit		---/---/---/ /---	Şalâhî Fermâyed
33b	Ġavrî	Hezârân şükr-ile minnet ki erişdük bu devrâna Yine evvel bahâr oldı vèrelüm cânı şükrâne	Niçe fûrkat niçe miñnet gelür şadî gider guşsa Bi-hamdi'llâh bugün Ġavrî erişdi gine cânâna	Gazel/ 9 beyit		---/---/---/ /---	Ġavrî Fermâyed
34b	Ġadî	Yüzünî yaşuralı sen şanemâ <i>Bekti'l- 'aynü fi hevvâke de-mâ</i>	Bilemez kimse Ġadî 'nün hâlin <i>Bâreka'llâh eyyühe'l- 'ulemâ</i>	Gazel/ 5 beyit		..--/..--/..--	Ġadî Fermâyed
35a	Ġavrî	Başa rahm olmadı senden şanemâ <i>Hetfû'l- 'kalbu fi'l- 'cefâ nedâmâ</i>	Öldürür-ise Ġavrî 'yi ġam-ı 'ışk <i>Yecz 'i-llâhu cennetü 'n-ni 'mâ</i>	Gazel/ 6 beyit		..--/..--/..--	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû

36a	Ġavrî	<i>Ân meh-i nâ-mihribân ez men çerâ bîzâr şod În dil-i mecrûh-ı men ez 'ışk pür- âzâr şod</i>	Düşdi zülfüne dil-i Ġavrî kayurmaz fitneden <i>Şan'ateş gūyâ ki in hem-bîşe-i 'ayyâr şod</i>	Gazel/ 6 beyit		---/---/---/ .-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
36b	Ġavrî	Ġam ile kıddini .ham tıtdı kemer döne döne Ki kuca diyü miyânuñı kem er döne döne	Ġavrî 'nün hurrem ü handân olalı cân u dili Göñline lâyıh olur gör ki neler döne döne	Gazel/ 13 beyit		---/---/---/ /..-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû Necâtî'ye nazire (Tarlan, 1992b: 358).
38a	Zarîfî	Sağa yüz tıtdı şehâ feth ü zafer döne döne Ki vërür güne ruñuñ nûr ile fer döne döne	Oldı dölâb Zarîfî gözünñ çeşmeleri Her yaña gözleri âbı döker döne döne	Gazel/ 5 beyit		---/---/---/ /..-	Zarîfî Fermâyed
38b	Ġavrî	Lebleründen şoralı şehd ü şeker kıana kıana Hızır'dur şan ki hayât âbın içır kıana kıana	Ġavrî 'nün umduğı bu kim öpe la'lünñ senün Kim ala şehd-i lebünden bûseler kıana kıana	Gazel/ 7 beyit		---/---/---/ /..-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
39b	Ġavrî	Fürkat odıyla kebâb oldı ciger yana yana Nâr-ı fürkatle çıkar göge şerer yana yana	Ġavrî 'nün derdini gör haste vü zâr olduğın Yüzi üstine düşüp yâre gider yana yana	Gazel/ 5 beyit		---/---/---/ /..-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
40a	Ġavrî	Hayâl-i gamze-yi hâlün olalı dilde muķīm Göñülde âteş-i 'ışkuñ eder 'azâb-ı elīm	Ne çäre Ġavrî 'ye taķdîr olınmadıysa vişâl Ümîdi lutfuñ dutmış senün ey şâh-ı kerīm	Gazel/ 5 beyit		.-/---/.-/ /..-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
41a	Ġavrî	Yine Mesîh-dem oldı hōş esdi bād-ı neşīm Meger ki erdi hayâta 'izāme vehiye ramīm	Gel imdi Ġavrî 'den öğren nezâket-i şî'ri Dilersen olmaya hergiz sözünñde haşv ü saķīm	Gazel/ 5 beyit		.-/---/.-/ /..-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
41b	Zarîfî	Ġamer devrinde ey dilber bu resme hûb olasın sen	Cefâlar ger sağa Hâķ'dan Zarîfî kısmet oldıysa	Gazel/ 5 beyit		---/---/---/ /..---	Zarîfî Fermâyed

		Revā mıdur ki gözümde gidüp maḥcūb olasın sen	Degüldür kâbil-i dermân meger Eyyüb olasın sen				
42a	Aḥmed	Çü heft iklîm-i ḥüsn içre şeh-i Kişmîr olasın sen İki yüzlü rakîb-ile revā mı bir olasın sen	Kemân ebrûsı şevkine dü-tâ olduḡuñ ëy Aḥmed Revā mıdur şikâyet-çün nişân-ı tîr olasın sen	Gazel/ 5 beyit		.---/.---/.--- /..---	Aḥmed Fermâyed
42b	Ġavrî	Kaçan ki ola müyesser baña vişâl-i ḥabîb Ëdem bu cânımı kurbân aña ba'id ü karîb	Kapunḡa Ġavrî 'ye rahm êt ki düşdi êşigünge 'Înâyet ü keremünḡden umar bir ulu naşîb	Gazel/ 5 beyit		.-./...-./.-. /..-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
43a	Yeşbek	Zihî sa'âdet ü devlet ki hem-dem ola ḥabîb Velî ol şart ile ki ola ıraḡ anda rakîb	Vişâle êrmese Yeşbek ḡayâle kâni' olur Meḡâfetinden anuñ kim mu'ârîz ola rakîb	Gazel/ 5 beyit		.-./...-./.-. /..-	Yeşbek Fermâyed
44a	Ġavrî	Ëy saçı sünbül yüzi gülâlê İster bu göñlüm andan gül ala	Ġavrî lebünji anḡsa mükerrer Dêrler sözi ne tatlu maḡâlê	Gazel/ 9 beyit		--./--./--	Ġavrî Fermâyed
45a	Yeşbek	Ëy gözi nergis yañaḡı lâle Sihriyle gözün cân u dil ala	Dêdüm ki umar vaşluñı Yeşbek Ërgüre dêdi Tañrı vişâle	Gazel/ 9 beyit		--./--./--	Yeşbek Fermâyed
46a	Ḥasano ḡlı	Niçesin gel ëy yüzi aḡum benüm Sen eritdün odlara yaḡum benüm	Bu Ḥasanoḡlı senün benden-durur Anı redd êtme yüzi aḡum benüm	Gazel/ 9 beyit		.-./.-./.-	Hasanoḡlı Fermâyed
47a	Ġavrî	Ëy yüzi gül gülşen ü bâḡum benüm Zülfünün zencîridür baḡum benüm	Ḥusrevâ luṡf eyle rahm êt Ġavrî 'ye Ëy gözi nergis yüzi aḡum benüm	Gazel/ 8 beyit		.-./.-./.-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
48a	Ġavrî	Deḡânı ḡoḡka-yı yâḡût-ı cāndur Yañaḡı pertev-i mihr-i cihāndur	Nebât-ı la'lünji yād êtse Ġavrî Mükerrer sözleri şeker-fişāndur	Gazel/ 6 beyit		.---/.---/..	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
48b	Şîrâzî	'Îzârında ḡatı mektûb-ı cāndur Maḡabbet-nāme-yi aḡir zamāndur	Şeker Şîrâzî 'nün yaḡsa dilinden Ne tañ kim sözleri gevher-fişāndur	Gazel/ 5 beyit		.---/.---/..	Şîrâzî Fermâyed
49b	Ġavrî	Baña rahm eyle nigārum Tañrı-çün Vaşluña ümmîd-vāram Tañrı-çün	Ġavrî 'yi hicrünle niçe yaḡasın Ḥadden aşdı intizārum Tañrı-çün	Gazel/ 5 beyit		.-./.-./.-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
50a	Ġavrî	Gel esirge benî ḡānum Tañrı-çün Yoḡsa elden vardı cânım Tañrı-çün	Ġavrî 'yem kim gül yanaḡuñ şevkine Bülbül oldı tercümānum Tañrı-çün	Gazel/ 5 beyit		.-./.-./.-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû

50b	Kâtibog lı	‘İşku ile yandı cânım Tañrı-çün Bir nazar kıl baña hânım Tañrı-çün	Kâtiboglı cân ile sevdi seni Sözlerümde yok yalanım Tañrı-çün	Gazel/ 5 beyit		---/---/---	Kâtiboglı Fermāyed
51a	Ġavrī	Āşüftedür cân u gönül bir şāh u şūh u şeng-içün İçüp kadeh kayırmazuz dünyāda nām u neng-içün	Raksa girer çarh-ı felek ey Ġavrī meclis germ olup Zühre iner ol bezme uş āvāz-ı nāy u çeng-içün	Gazel/ 6 beyit		--/--/--/---	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
52a	Ahmed	Sevdāya düşmişdür gönül bir sünbül- i şeb-reng-içün Meftūn olupdur cân u dil nergis nazarlu şeng-içün	Ġadd-i bülendün yādına Ahmed yüceldür nālesin Serve çıkup feryād eder kumrı aña āheng-içün	Gazel/ 5 beyit		--/--/--/---	Ahmed Fermāyed
52b	Ġavrī	Sākiyā şun bize cām-ı zevrakı K’ola cân u dil anuñ müstağrakı	Ġavrī ’ye nāşih niçe pend edesin Nuşhuña uymaz senün ey müttekī	Gazel/ 6 beyit		---/---/---	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
53a	Ġavrī	Bir muhte gine şaldım zevrakı Kim yidi deryā anuñ müstağrakı	Ġavrī okur āyet-i <i>Allāhu nūr</i> Göricek yüzünde ol nūr-ı Hāk’ı	Gazel/ 5 beyit		---/---/---	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
54a	Ġavrī	Kaçan kim soruram ol la’l-i kandı Bu teşne cânım ol kand-ile kandı	Esirgersen bu Ġavrī müstemendi Demidür ‘işkuñ odına yandı	Nazm/ 2 beyit		---/---/---	Rubā’ī li- Ġavrī ‘Azze Naşruhū Rubai vezinlerine uymamaktadır.
54a	-	Görinelden göze hüsnuñ revnakı Cân u dildür hüsnuñ müstağrakı Hüsnuñ kâfirdür inkâr eyleyen Münkir olan görmeye nūr-ı Hāk’ı		Tuyuğ/ 4 mısra		---/---/---	Rubā’ī Rubai vezinlerine uymamaktadır. Mahlas bulunmamasına rağmen <i>Gavrī Dīvânı</i> ’nın her iki neşrinde de Gavrī’nin şiirleri arasında verilmiştir.
54b	Kâtibog lı	Kaçan kim şalına ş’ol serv-ğaddi Alurlar gülleri luğ ile ħaddi	Nebāt-ı lebleründür Mısr kandı Bu Kâtiboglı uş ol kanda kandı	Nazm/ 2 beyit		---/---/---	Rubā’ī li-Kâtiboglı Rubai vezinlerine uymamaktadır.
54b	Ġavrī	Düşür girdāb-ı bañr-i ‘işka zevrakı Ĥalāş olması rāhı oldu muğlakı	Ġapuña yüz urup ey şāh Ġavrī Saña biñ cân ile kul oldu aylakı	Gazel/ 7 beyit		---/---/---	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū

55b	Ġavrī	Ėy hūr şıfatlu cān-ı mutlak Kımadı güneşle aya revnak	Dāyim bu-durur murād-ı Ġavrī Sen şāha kul ola cāndan aylak	Gazel/ 6 beyit		--./-./-.	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
56a	Nāşır	Bir māh şıfatlu hūr-ı uçmak Gönlümi benüm apardı mutlak	Nāşır dahı uş bir kıızı sivmiş Diler ki aña kul ola aylak	Gazel/ 6 beyit		--./-./-.	Nāşır Fermāyed
57a	Nesīmī	Ėy Mesīhā-dem kim ola vèrmeye cān sizlere Ben vèrüm cān u göñül müft ü meccān sizlere	Ėy Nesīmī hūblaruñ bir başı olur biñ dili Şıdk ile bēl bağlama şol ‘ahd ü peymānsızlara	Gazel/ 8 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Nesīmī Fermāyed
58a	Ġavrī	Husrevā kışmet olaldan ‘ilm ü ‘irfān sizlere Ol sebebdan Hāk dēmişdür kāmīl insān sizlere	Ġavriyā Şeyhī işitse nazmunı tutar kulak Kim meger kıldı ‘ināyet şāh sultān sizlere	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
58b	Ġavrī	Şanemā şu ‘anberīn zūlf yine pīç ü tāb olupdur Düşüben kamer yüzüne şanasın sehāb olupdur	Ġam-ı hicrūñ-ile Ġavrī iniler nite ki dōlāb Gözünün yaşı şarāb u cigeri kebāb olupdur	Gazel/ 5 beyit		..-./-./-./-./- /.-	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
59b	Kātiboğ lı	Şanemā boyun şanavber yüzün āftāb olupdur Ş’ol iki benefşe zūlfün bes aña nıkāb olupdur	Dün ü gün bu Kātiboğlı düşüben cefā vü çevre İñiler rebāba beñzer cigeri kebāb olupdur	Gazel/ 5 beyit		..-./-./-./-./- /.-	Kātiboğlı Fermāyed
60a	Nizāmī	Ol serv-i gül-‘izar ki çağındadır dahı Cān cilvegāhı tal‘atı bağındadır dahı	Cevr ü gamuñla ‘ömri dükendi Nizāmī ’nün Gör göñlini ki zūlfı duzāğındadır dahı	Gazel/ 6 beyit		--./-./-./-./-.	Nizāmī Fermāyed
60b	Ġavrī	Bir hūbı sivmişem gine çağındadır dahı Gül deste deste ‘arız-ı bağındadır dahı	Zencīr-i zūlfünı göreli cānı Ġavrī ’nün Sevdāya düşdi bend-ile bağındadır dahı	Gazel/ 6 beyit		--./-./-./-./-.	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
61b	Ġavrī	Kaşuñ kemānı cānumı kurbān eder halīl	Cevr ü cefası bağrumı deldi delük delük	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-.	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū

		Zülfün kemendi gâret-i imân eder halâl	Ney gibi uşda bende-yi nālân eder halâl				
62a	Ġavrî	Cân zülf-i dil-âvîzüñe meftûn olacaḡdur Dil ġamze-yi hûn-rîz-ile pür-hûn olacaḡdur	Dürdâne şıfat eşkini sîm êtdüġi Ġavrî Ġuşına anuñ dürr-ile meknûn olacaḡdur	Gazel/ 6 beyit		--./--./--./--	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
63a	Ġavrî	Bu şîve vü nâz ile gelen hûb olacaḡdur Maḡşûd-ı cihân cānlara matlûb olacaḡdur	Şeyhî sözine erse sözüñ Ġavrî 'aceb mî Bu nazm-ı ḡasen belki hûş üslûb olacaḡdur	Gazel/ 6 beyit		--./--./--./--	Şeyhî Fermâyed
63b	Ġavrî	Bu tıflı gözet dâye ki bir hûr olacaḡdur Bir lebleri mey-gûn gözi maḡmûr olacaḡdur	Her kim ki anuñ devletin ister feraḡ olur İstemeyenüñ iki gözi kör olacaḡdur	Gazel/ 8 beyit		--./--./--./--	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
64b	Ḥalâşî	Ol serv-i cinân kâmeti mevzûn olacaḡdur Cādûlîġ ile gözleri meftûn olacaḡdur	Dil bağladuġı zülfüne bu ola Ḥalâşî Kim bende düşüp cān aña meftûn olacaḡdur	Gazel/ 7 beyit		--./--./--./--	Ḥalâşî Fermâyed
65b	Cem	Ol fitne-yi kıyâmet bir serv-kâmet ancaḡ Hey hey ne serv-kâmet 'ayn-ı kıyâmet ancaḡ	Gamzeñ ḡadengi cānı nola kılursa mecrûh Bu daḡı Cem ġarîbe ulu sa'âdet ancaḡ	Gazel/ 5 beyit		--./--./--./-- -	Cem Fermâyed
66a	Ḥalâşî	Ol serv-kad çemende 'arz êtdi kâmet ancaḡ Kâmet degül gören der gercek kıyâmet ancaḡ	Şâhâ yüzün Ḥalâşî çevürmeye ḡapundan Günde raḡîbüñ êtse biñ kez melâmet ancaḡ	Gazel/ 6 beyit		--./--./--./-- -	Ḥalâşî Fermâyed
66b	Ẓarîfî	Ol serv kim şalınur ḡaddi kıyâmet ancaḡ Tübîde daḡı yoḡdur bu luḡfa kâmet ancaḡ	Dêrler Ẓarîfî'ye kim sen hûbları seversin Sevmek güzel cemâli andan ḡarâfet ancaḡ	Gazel/ 5 beyit		--./--./--./-- -	Ẓarîfî Fermâyed

67b	-	Sen hūrī-y-içün hasret-i cān eylemek olmaz Kūyuñ var-iken kaçd-ı cinān eylemek olmaz	Merdümlük édüp gözlerümün yaşına rahm ét Hā andan iki çeşme revān eylemek olmaz	Gazel/ 4 beyit		--./---./---./---	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū Sayfa kopmuş olmalıdır. <i>Ġavrī Dīvānı</i> ’nın tek nüshası bu mecmûada bulunduğundan beyit <i>Divan</i> ’ından tamamlanamamıştır. Makta beyti bölümüne mecmûadaki son beyit yazılmıştır.
68a	Ġavrī	Ġamzeñ ne düzd ü çābük olur cān uğurladı Şād ol göñül ki cānuñı cānān uğurladı	Ġavrī nîzām-ı nazmuñı gördi kemāl ile Sa‘dī hayālî şan‘at-ı sulţān uğurladı	Gazel/ 5 beyit		--./---./---./---	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
68b	Ġavrī	‘İşk odına düşen kişi şām u seher yanar Pervānedür ki şem‘e düşüp bāl ü per yanar	Derd-i gamuñla ‘ışka düşüp Ġavrī yanalı Derdini kim görür ise biñ ol kadar yanar	Gazel/ 5 beyit		--./---./---./---	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
69a	Ġavrī	Fügān u āh biñ hasret elinden çarh-ı gerdānuñ Ki hergiz i‘tibārı yok katında mîr ü sulţānuñ	Cihānuñ hālîn ey Ġavrī bilürsin i‘tibār étme Ki halkuñ yüzine gülmek olupdur işi çün anuñ	Kaside/ 9 beyit	mersiye	.---/.---/.--- /.---	Ġavrī Fermāyed ‘Azze Naşruhū
70a	-	Benem ol Yeşbek-i server ki mehdī-yi zamān-idüm Ten olmuşdı kamu leşker olara cümle cān-idüm	Gözinden ağıdup yaşın keserdüm hāricī başın Alup taḥsīn ü şābāşın emīr-i kāmran-idüm	Kaside/ 6 beyit	mersiye	.---/.---/.--- /.---	Mersiye-yi Emīr Yeşbek Sayfa kopmuş olmalıdır. <i>Ġavrī Dīvānı</i> ’nın tek nüshası bu mecmûada bulunduğundan beyit <i>Divan</i> ’ından tamamlanamamıştır. Makta beyti bölümüne

							mecmûadaki son beyit yazılmıştır.
71a	Ġavrî	(....) Yâhud ol kâkül-i mişgîn ne mu'anbercük olur	Dehenin diğkat-ile mûy miyânını görüp Ġavriyâ dedi ki bu zerreden aşgarcük olur	Gazel/ 6 beyit		.../.../... /..-	- Şiirin baş kısmının bulunduğu varak kopmuştur.
71b	Zarîfî	Allâh Allâh bu perî-ruh nice dilbercük olur Yâhud ol 'arîz-ı gülgün ne semenbercük olur	Bu Zarîfî ne sözi kim dişi vaşında dêye Lü'lü'-i lâlâ mı cevher ü gevhercük olur	Gazel/ 5 beyit		.../.../... /..-	Zarîfî Fermâyed Lâlâ: Mecmuada "lâle" şeklinde yazılmıştır.
72a	Ġavrî	'Âşık-ı dil-fitâdeyem el benüm ü etek senün Şâdık u şâf u sâdeyem el benüm ü etek senün	Ġavrî 'yi niçe yakasın odına karşı bakasın Şu gibi nola akasın el benüm ü etek senün	Gazel/ 5 beyit		.../.../.../... .-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
72b	Ġavrî	Cevrün-ile şafâdayam el benüm ü etek senün Derdün-ile devâdayam el benüm ü etek senün	Ġavrî kapunda bendedür şormaduğ anı kâdadur Derdün-ile figendedür el benüm ü etek senün	Gazel/ 5 beyit		.../.../.../... .-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
73b	Ġavrî	Şehâ devrân-ı hüsn içre be-gâyet hûb olasın sen Revâ mıdur ki ağıyâra varup mensûb olasın sen	Tahammül êt cefâsına kanâ'at eyle hicrine Belâya şabr êder-iseñ belî Eyyûb olasın sen	Gazel/ 6 beyit		.../.../... /...-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
74a	Ġavrî	Eşküm o deñlü akdı âhir ki kanı çıkdı Şandum ki nevha-ile Nüh'un tûfânı çıkdı	Eş'ara meyl êderken Ġavrî mülâzemetle Göñlinde şi'rün âhir dür gibi kânı çıkdı	Gazel/ 5 beyit		.../.../.../... -	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
74b	-	Sâkiyâ vakt-i tarabdur bâde şun şahbâ-y-ile Kim açıldı her taraf gül nergis-i ra'nâ-y-ile	Cennete döndi çemenler lâlâ-yi hamrâ-y-ile (....)	Gazel/ 2 beyit		.../.../.../... .-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû Sayfa kopmuş olmalıdır. <i>Gavrî Dîvânı</i> 'nın tek nüshası bu mecmûada

							bulunduğundan beyit <i>Divan</i> 'ından tamamlanamamıştır. Makta beyti bölümüne mecmûadaki son mısra yazılmıştır.
75a	Ġavrî	(....)	Nev-cevân şanma cihânı aña başuñ koşmağıl Kim niçe biñ nev-cevân yemiş-durur bu çarh-ı pîr	Gazel/ 13 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	- Matla beytinin bulunduğuy sayfa kopmuş olmalıdır. <i>Gavrî Dîvânı</i> 'nın tek nüshası bu mecmûada bulunduğundan eksiklik <i>Dîvân</i> 'dan tamamlanamamıştır.”
76b	Ġavrî	Mutrib elünge sâzuñı al vaqt-i tarabdur Çal çeng ü def ü ney ‘Aş eyleme bir kişi bu demde ‘acebdür Gül mevsimidür hey	Ġrmedi-y-ise şan‘at ile Şeyhî‘ye şi‘rün Var Türkî[yi] terk èt Ġy Ġavrî (....) Kıl defterünî tay	Mütez ad/7 beyit		--./--./--./-- --./--	Ġavrî Fermâyed ‘Azze Naşruhû Makta beytinde mısra ‘ın devamı boş bırakılmış veya silinmiş olmalıdır.
77a	Ġavrî	Hüsn-ile ‘âlemde dilber nûrdur Yüzini gören dèdi ki hûrdur ‘Āşık baş oynamak destûrdur ‘İşk-ile Ġavrî dahı meşhûrdur		Tuyuğ/ 4 mısra		-.--/-.--/-.-	Rubā‘î li- Ġavrî ‘Azze Naşruhû Rubai vezinlerine uymamaktadır.
77b	-	Dilberā zülfün ‘aceb reyhân-imiş Hüsnüñe ‘āşık senüñ hayrân-imiş Sevdüğüm bir dilber-i cānân-imiş Hüsn içinde Yūsuf-ı Ken‘ân-imiş		Tuyuğ/ 4 mısra		-.--/-.--/-.-	Rubā‘î Rubai vezinlerine uymamaktadır. Şiir, mahlas taşımamakla

							birlikte <i>Gavri Dîvânı</i> 'nın bu mecmûadan yapılan her iki neşrinde (Yalçın, 2002; Yavuz, 2002) de Gavri'nin şiirleri arasında verilmiştir.
77b	-	Gel ki 'ışkuñ bağrumı kan eyledi Sînemi gör kim ne biryân eyledi İşümi her gece efgân eyledi Gözlerüm yaşını tûfân eyledi		Tuyuğ/ 4 mısra		---/---/---	Rubā'ī Rubai vezinlerine uymamaktadır. Şiir, mahlas taşımamakla birlikte <i>Gavri Dîvânı</i> 'nın bu mecmûadan yapılan her iki neşrinde (Yalçın, 2002; Yavuz, 2002) de Gavri'nin şiirleri arasında verilmiştir.
78a	-	Tende cānum kalmadı cān isterem Cān içinde gör ne cānān isterem Derdlü oldum u dermān isterem Cānumı yolun da kurbān isterem		Tuyuğ/ 4 mısra		---/---/---	Rubā'ī Rubai vezinlerine uymamaktadır. Şiir, mahlas taşımamakla birlikte <i>Gavri Dîvânı</i> 'nın bu mecmûadan yapılan her iki neşrinde (Yalçın, 2002; Yavuz, 2002) de Gavri'nin şiirleri arasında verilmiştir.
78a	Ġavri	Tabi'-i dünyā olanlar kıldılar 'ömri telef <i>Ġul lehum in yentehū yeğfir lehum mā kad selef</i>	Ġumturağ-ı salţanat baş ağrusıdur Ġavriyā Gerçek ululuk dilerseñ fakr ile gözle şeref	Gazel/ 9 beyit		---/---/---/--- .-	Ġavri Fermāyed 'Azze Naşruhū Ġumturağ: Mecmuada “tumturağ” olarak harekelenmiştir.

79b	Ġavrî	Ben güneh-kâram İlâhî tevbeme olğıl mucîb Çünkü saña ilticâ eder ba'îd ü hem karîb	Ġavrî'nün suçın bağışla ol ħabîbün ħaħķı-çün Çünkü cümle derdi olan derdine sensin taḡîb	Kaside/ 5 beyit	münâcâ t	---/---/---/ .-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
80a	Ġavrî	Ġirre olanlar cihâna êrmediler ħazrete Nefse zillet vèrmeyenler êrmeyiser 'izzete	Çâr yârün ħaħķı kim onlar çihâr erkân-durur Yüzine urma günâhın êrdüğünde ħazrete	Kaside/ 8 beyit		---/---/---/ .-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû Ġirre: Mecmuada "ğarre" olarak harekelenmiştir.
81a	Ġavrî	<i>Eyâ men ceḡnühû seherü 'l-leyâlî</i> <i>Ve kalbün 'an fi 'âlü 'l-ħayri ħâlî</i>	<i>Ve şalli 'alâü 'n-nebiyyi 'l-Hâşimî</i> <i>Nebiyyü şādıķu ħasenü 'l-ħişâli</i>	Gazel/ 8 beyit		---/---/---/ .-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
82a	Ġavrî	Cemâlün bağınun her kim gül ü gülzârını bilmez Niçe zâr êtse bülbül teg anun gülzârını bilmez	Bu Ġavrî göğlini görür gözün bîmâr eder her dem Çü bîmâr êtmesin bilür ne-çün tîmârını bilmez	Gazel/ 7 beyit		---/---/---/ /---	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû
82b	Şerîf	Sâķiyâ eyyâm-ı güldür şun bize bir câm-ı Cem Muḡribâ hengâm-ı müldür sâzı söylet niçe dem	Sözlerini sūznâk eylediği budur Şerîf Ġavrî gibi ister adı ola 'âlemde 'alem	Gazel/ 8 beyit		---/---/---/ .-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû Şair, Diyarbekirli Şerîfi olmalıdır (Yavuz, 2002: 31).
83b	Şerîf	Getürdi rûħ-ı ħuds-ile beşâret Hızır ħatından Ki yârün la'li şîrîndür anun âb-ı ħayâtından	Sözi 'İsî gibi ħalka vèrürse cân 'aceb midür Kerâmet ümmete êrer Muhammed mu'cizâtından	Gazel/ 9 beyit		---/---/---/ /---	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû Gazelin 2 beytinde Ġavrî mahlası, şairi övmek için kullanılmıştır.
84b	Şerîf	Dilberâ diller 'imâret eyle 'adl ü dâd-ile Günlerin 'aşıkıların geçürmegil feryâd-ile	Ġavrî'nün nazmı-durur meyl êtdüren şî're benî Kişiye âsân olurmuş müşkil iş üstâd-ile	Gazel/ 7 beyit		---/---/---/ .-	Ġavrî Fermâyed 'Azze Naşruhû Gazelin 2 beytinde Ġavrî mahlası, şairi övmek için kullanılmıştır.
85b	Şerîf	Ġoş oldu ħoş sultânumuz sultâna şîḡḡat yaraşur	Devrân bizüm devrânumuz Sultân Ġavrî cânımız	Kaside/ 13 beyit	Sıḡhatn â-me	--/--/--/--/ .-	Şerîf Fermâyed

		Yolına kurbân cānumuz sultāna şihhat yaraşur	Şağ olsun sultānumuz sultāna şihhat yaraşur				
87a	Ġavrī	Kaşlarıñı çatuban göñlümüze vërme melāl Hey ala gözlüm bizimle ètmegil mekr-ile āl	Naẓm-ile èrdün Nizāmī'ye bugün èy Ġavrī sen Saña taḥsīn èder-idi diñlese şî'rün Kemāl	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.--/-.--/ .-	Ġavrī Fermāyed 'Azze Naşruhū
88a	-	-	-	-		-	Ġavrī Fermāyed 'Azze Naşruhū 87b sayfasının sonuna bu başlık konulmuş olup 88a sayfasında Ahmed Paşa'nın "la'l" redifli şiiiri bulunduğundan arada kopuk varak/lar olduğu anlaşılmaktadır. Gavrī'nin şiiiri kaybolmuştur.
88a	Aḥmed	[Lü'lü dişün kim olmış aña perde-dār la'l Her dānesi düşürdi gözümde hezār la'l]	Dünyā ḥarācī dürc-i ḥazīneñde derc olup Her gün kapuñda ḥarc ola yüz biñ kaṭar la'l	Kaside/ 52 beyit	medhiy e	--./-.--/-.--/-.--	– Sayfa kopukluğundan dolayı şiir baştan eksiktir. Matla beyti Dîvân'dan (Tarlan, 1992a: 48) alınmıştır.
93b	Aḥmed	Èy muḥīṭ-i keremün kaṭresi 'ummān- ı kerem Bāğ-ı cūd ebr-i keñden tolu bārān-ı kerem	'Ömr-i ḥasmuñ ère tārīḥ gibi pāyāna Nāmıñı nāme-yi iḳbāl ède 'unvān-ı kerem	Kaside/ 30 beyit	medhiy e	..--/..--/..-- /..-	Kaşīde li-Aḥmed Pāşā
97a	Aḥmed	Ca'd-ı zülfün kim melāḥat topınuñ çevgānıdır Yaraşur yüzünde kim ḥüsn ü bahā meydānıdır	Şehriyārā ḥaşr[e] dek Yezdān vücuduñ şehrinı 'İzzet-ābād eylesün kim devlet ābādānıdır	Kaside/ 45 beyit	medhiy e	-.--/-.--/-.--/ .-	Kaşīde li-Aḥmed Pāşā

102a	Ahmed	Ursa yüzine şubh-dem ol gül-‘izār āb Dīdārı cezbesinden olur bī-ķarār āb	Tīġ-ı cihān-küşāna muṭī‘ oldı āsumān Olduķca āsiyā-yı cihāna medār āb	Kaside/ 33 beyit		--./-./-./-./-	Velehū Eyzan
106a	Ahmed	Vērüp sitem-i ‘ışķuñ eline ēy dōst Kim derdi ki ben cānumı oda yaķam ēy dōst	Ahmed sözini yazıcak özüm göyünür kim Kāġad tutuşup odlara yanar ķalem ēy dōst	Gazel/ 5 beyit		--./-./-./-./-	Temmetü’l-Ķaşāyid li- Ahmed Pāşā Raķmetu’l- lāh İntihāb-ı Ķazeliyyāt-ı Emlaķu’ş-Şu‘arā Ahmed Pāşā Raķmetu’l-lāhi ‘Aleyhi
106b	Ahmed	Bu ġamze degül belādur ēy dōst Bu ħande degül cefādur ēy dōst	Ni‘met bileli belāñı Ahmed Bālāñ-ile mübtelādur ēy dōst	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-	Velehū Eyzan
107b	Ahmed	Bu ħaṭ mı ya sebze-zār ēy dōst K’oldı aña sebze zār ēy dōst	Düşmen sitemi mi şerħ olınsun Yā ġuşşa-yı rüzigār ēy dōst	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-	Velehū Eyzan
108a	Ahmed	Ol büt-i Ćin ü Ĥitā kim ṭurre-yi mişġini var Ne ħaṭamız gördi kim ebrūlarınıñ ĉini var	Bister-i nesrinde yatan gül ne bilsün ĥālını Būlbūl-i dil-ĥastenūñ kim ĥārdan bālını var	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.-/-.-/- .-	Velehū Eyzan
109a	Ahmed	Ser-nāme-yi cemālūne kaşuñ nişān çeker Cān şafhasına ter raķam-ı dil-sitān çeker	Bu ġamzeler ĥadengi mi yā tır-i sīne- düz Yā tīġdur ki Ĥusrev-i şāĥib-ķırān çeker	Gazel/ 8 beyit		--./-./-./-./-	Velehū Eyzan
110a	Ahmed	Lāle-yi pūr-ĥūn eden gül-ġūn yañaġuñ rengidür Nergisi meftūn eden cādū gözūñ nīrengidür	Yārūñ aġzı yarını medĥ étse Ahmed dēr gören Bu ne ṭūṭidür ki şīrīn sözi şekker tengidür	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.-/-.-/- .-	Velehū Eyzan
111a	Ahmed	Gördüm yüzüñi edemezem ēy nigār şabr Zūlfūñ ġamından oldı baña zehr-i mār şabr	Raķm ét dil-i şikestesine Ahmed ’ūñ k’eder Zūlf ü ruķuñ ĥayāl-ile leyl ü nehār şabr	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-	Velehū Eyzan
111b	Ahmed	Āh kim ‘ömrüm cihān milkinde cānānsız geķer	Ahmed -i dil-ĥasteden ĥüsnūñ zekātın yıġma kim	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.-/-.-/- .-	Velehū Eyzan

		Ben cihān milkin nederem çün-ki cān ansız geçer	Ġam bucağında yatup derdüñle dermānsız geçer				
112b	Aḥmed	Mısr-ı ḥüsnüñ ḥaḳı ēy Yūsuf-ı Ken'ān-ı Mısr Utanur la'l-i lebün-den şekeristān-ı Mısr	Ḥōş şeker-rīz olur Sa'dī-yi Şīrāz gibi Aḥmed 'üñ sözlerin okursa ḡazel-ḥ'ān-ı Mısr	Gazel/ 7 beyit		..--/..--/..-- /..-	Velehū Eyżan
113b	Aḥmed	Ḥikmetde ağzı mubṭil-i ḳavl-i ḥakīmdür Kim mantıḳında nokṭa-yı vehmī dū-nīmdür	['İşķum cerīmedür dēyü incinme Aḥmed 'ā K'ol şāh-ı cürm-pūş bilürsin kerīmdür]	Gazel/ 11 beyit		--./-./-./-./-.	Velehū Eyżan Makta beyti <i>Dīvān</i> 'dan alınmıştır (Hayal, 2022: 253).
114b	Aḥmed	Yanunḍa müdde'ī ēy cān yaraşmaz Nedīm-i ḥüsnüñ nā-dān yaraşmaz	Cihānı devletüñ ma'mūr ēderken Bu göñlüm Ka'be'si vīrān yaraşmaz	Gazel/ 7 beyit		.---/.---/..--	Velehū Eyżan
115b	Aḥmed	Rāz-ı dehenüñ beyāna şıḡmaz Yok yok ne beyān gümāna şıḡmaz	Fūrķat demidür ḳo şī'ri Aḥmed Maḥşer günine terāne şıḡmaz	Gazel/ 5 beyit		--./-./-./-.	Velehū Eyżan
116a	Aḥmed	Bir dil mī ḳalmışdur bu tīr-i ḡamzeden ḳan olmamış Bir cān mı vardur ol kemān ebrūya ḳurbān olmamış	Gülden ḳoḥuñ alup seḥer āh ētse Aḥmed derd-ile Bülbül bulunmaz bāḡda bir baḡrı biryān olmamış	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./- .-.	Velehū Eyżan
117a	Aḥmed	Piste-lebsin pistede līkin şeker-ḡüftār yok Serv-ḳadsin servde ammā ki ḥōş-reftār yok	Kimse Aḥmed gibi medḥ ētmez mu'anber zülfüñi Ṭūtī çokdur Hind'de ammā şeker-ḡüftār yok	Gazel/ 8 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Velehū Eyżan <i>Divan</i> 'da makta olan beyit mecmuada sondan bir önce yazılmıştır.
118a	Aḥmed	Efkār-ı 'ışķuñ-ile dil-efḡāruñam senüñ Dermāndeyin ki derde giriftāruñam senüñ	Yār Aḥmed 'i görüp dedi ēy 'andelīb-i mest Zārılıḡ eyle ṭurma ki ḡülzāruñam senüñ	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-.	Velehū Eyżan
118b	Aḥmed	Bir varāḳ kāḡıd-ile yār beni yād ēdicek Bu şevābı bulamaz biñ ḳulın āzād ēdicek	Aḥmed 'üñ adı kerāmetle dirildürd'ölüyi Sehv ēdüp adın anuñ sen bir aḡız yād ēdicek	Gazel/ 7 beyit		..--/..--/..-- /..-	Velehū Eyżan

119b	Ahmed	Şanemā şanma ki senden uşanam gelmez-iseñ Şem‘-veş bezm-i hayālünde yanam gelmez-iseñ	Dil-i Ahmed gibi ğam sengine mecrūh oluban Yād-ı la‘lünle kızıl kana yunam gelmez-iseñ	Gazel/ 5 beyit		..--/..--/..-- /..-	Velehū Eyzan
120a	Ahmed	Hey ne şīrīn-kārdur la‘l-i şeker-rīzūñ senūñ Hey ne müşkil fitnedür zūlf-i dil- āvīzūñ senūñ	Hōş-dem ol Ahmed ki kalbūñ micmerinde her gece ‘Arş kandilin yaķar āh-ı seher-hīzūñ senūñ	Gazel/ 5 beyit		-.--/-.--/-.--/ .-	Velehū Eyzan
120b	Ahmed	Gül yüzünde görelī zūlf-i semen-sāy göñül Kuru sevdāda yēler bī-ser ü bī-pāy göñül Dēmedüm mi saña tolaşma aña hay göñül [Vay göñül vay bu göñül vay göñül ēy vay göñül]	Ahmed ‘em kim oķınur nāmum-ile nāme-i ‘ışķ Germdür sözlerimūñ sūz-ile hengāme-i ‘ışķ Dil elinden biçilūpdür boyuma cāme- i ‘ışķ [Vay göñül vay bu göñül vay göñül ēy vay göñül]	Murabb a/ 8 bent		..--/..--/..-- /..-	Velehū Eyzan Mecmuada 1. bendin son mısra‘ı vezne uymadığından burası <i>Divan</i> ‘dan alınmıştır (Hayal, 2022: 335). Son bend için de aynı durum geçerlidir (Hayal, 2022: 336).
122b	Ahmed	‘İşk tāsın çıñradan āh u figānumdur benüm Söyleyen dillerde şimdi dāstānumdur benüm	Cān-ı Ahmed ‘den yaratmış cismūñi cān-āferīn Ol bu ma‘nīden dēmişdür saña cānumdur benüm	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.--/-.--/ .-	Velehū Eyzan
123b	Ahmed	Çīn-i zūlfūñ mişge benzetdüm hatāsın bilmedüm Key perīşān söyledüm bu yüz karasın bilmedüm	Kaçdı Ahmed hışm-ı çeşmūñden velī bir kimseye Sāye-i zūlfūñden özge ilticāsın bilmedüm	Gazel/ 16 beyit		-.--/-.--/-.--/ .-	Velehū Eyzan
125a	Ahmed	Gül istedüm diken oldı yerim ne çāre kılām Meger libās-ı hayātumı pāre pāre kılām	Dēdüm teveccūh ēdüp öldür Ahmed ‘i dēdi kim Bu kār-ı hayra ne lāzım ki istiḥāre kılām	Gazel/ 7 beyit		.-./..--/.-. /..-	Velehū Eyzan

126a	Ahmed	Hikāyet-i gam-ı [hicrān-ı yārı] mı dēyelüm Şikāyet-i sitem-i rūzigārı mı dēyelim	Belālu bülbülin anup şorarsa Ahmed dōst Gülün firākunı mı zahm-ı hārı mı dēyelüm	Gazel/ 9 beyit		.-./.-./.-./.-. /..-	Velehū Eyzan (Hayal, 2022: 345)
127a	Ahmed	Ėy gönül murgı ne raħm umarsın ol şayyāddan Kim şafāsı var anuñ dāmındaki feryāddan	Ƙanda bulsun ol ki Ahmed yēr şeker yērine gam Şır uman Şırın'e ne şūr-ı dil-i Ferhād'dan	Gazel/ 7 beyit		.-./.-./.-./.-. .-	Velehū Eyzan
128a	Ahmed	Yüz 'āşıkı bın derd-ile toprağa şalarsın Yazuğı benüm boynuma şol ƙol ki şalarsın	Ahmed özenüp her güzelün hāl ü haına Bu şafha-i evrākı nēce bir ƙaralarsın	Gazel/ 5 beyit		--./.-./.-./.-.	Velehū Eyzan
128b	Ahmed	Miskīn gönül sevdādadur şol turra-i şeb-reng içün Ser-hōş gibi gavgādadur ol çeşm-i şūh u şeng-içün	Ƙadd-i bülendün yādına Ahmed yüceldüp nālesin Serve çıkup feryād eder ƙumrī aña āheng-içün	Gazel/ 7 beyit		--./.-./.-./.-. .-	Velehū Eyzan
129b	Ahmed	Çün dehānuñ sırrını şordum mükerrer goncadan Dēdi kim yoƙdur bu rāzı açmağa bizde dehen	Bülbül-i güyā olup medh etse Ahmed la'lün Goncalar 'İsī demidür dēyü çāk eyler kefen	Gazel/ 6 beyit		.-./.-./.-./.-. .-	Velehū Eyzan
130a	Ahmed	Firāk-ı yāra şabr olmaz gidelüm bārī şehründen Gönül çün şındı [cebr] olmaz gidelüm bārī şehründen	Gönül gör Ahmed 'e n'etdi ki sevdā ki düşüp gitdi Metā'-ı 'aql[ı] tağıtdı gidelüm bārī şehründen	Gazel/ 5 beyit		.-./.-./.-./.-. /..-	Velehū Eyzan (Hayal, 2022: 370)
130b	Ahmed	Eyā perī nēcesin hōş mısın şafāca mısın Gel e beri nēcesin hōş mısın şafāca mısın	Sefer ƙılıp gelür Ahmed ki dēye şehrümüzün Güzelleri nēcesin hōş mısın şafāca mısın	Gazel/ 5 beyit		.-./.-./.-./.-. /..-	Velehū Eyzan
131b	Ahmed	Sāyem ziyā vēreydi gün gibi gökde aya	Dil rüşen olmaz Ahmed cevır okı delmeyince	Gazel/ 8 beyit		--./.-./.-./.-. -	Velehū Eyzan

		Bir dem muḳārin olsam sen serv-i meh-likāya	Bī-revzen olsa ḥāne muḥtāc olur ziyāya				
132b	Aḥmed	Dōstum zūlfün bigi şalındı cānum boynuḡa Yā ḡoluḡ boynuma şal yā düşdi ḡanum boynuḡa	Şevḡden öldürmek-içün Aḥmed 'e dilber dēdi Şalınursam nēce[dür] ēy nā-tüvānum boynuḡa	Gazel/ 5 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Velehū Eyzan
133a	Aḥmed	Kemend-i zūlfine yārūḡ giriftār olmasun kimse Benüm şūrīde baḥtumdan siyeh-kār olmasun kimse	Görelde Aḥmed 'ün ḥālin dilegüm Ḥaḡ'dan oldur kim Diyār-ı yārı terk ētmekde nā-ḡār olmasun kimse	Gazel/ 5 beyit		.---/.---/.--- /.	Velehū Eyzan
133b	Aḥmed	Dōstum bī-günāh yaḡma beni Olmasun her gün āh yaḡma beni	Her gün āh ētse sūz-ile Aḥmed Ḥüsnüḡündür günāh yaḡma beni	Gazel/ 7 beyit		..---/.-./..- /.	Velehū Eyzan
134b	Aḥmed	Ḳanı ol dem kim severdüm ben seni cānum bigi İster-idüm cān vērüp derdünjī dermānum bigi	Dēmedün bir gün alayın Aḥmed 'ün göḡlin ele K'ayaḡa düşmiş-durur zūlf-i perişānum gibi	Gazel/ 5 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Velehū Eyzan
135a	Aḥmed	Nergisün sihrinden efsün öğrenür sāḡir daḡı Düşmesün zünnār-ı zūlfün bendine kāfir daḡı	Gül bigi nāziksin ammā nāzuḡı az eyle kim Ṭab'-ı bülbul bigi nāzūkdür dil-i şā'ir daḡı	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Velehū Eyzan
136a	Aḥmed	Gümiş serv üzre ol dilber ḡomış zerrīn külāḡ egri ḡamer ol reşkden tācın ḡeyer geh toḡru ḡāḡ egri	Cemāli ka'besin gördün imām-ı 'ışḡa uy Aḥmed Namāz ol vaḡt müşkildür kim ola ḡible-ḡāḡ egri	Gazel/ 5 beyit		.---/.---/.--- /.	Velehū Eyzan
136b	Aḥmed	Şaldı āvāralıḡa zūlfī bigi yār beni Ḳıldı sevdā-zede bu baḡt-ı siyeh-kār beni	Nāz-perverd-i vişālün-[durur] Aḥmed ḡuluḡı Zār ēdüp hecrün ile ētme dil-i zār beni	Gazel/ 6 beyit		..---/.---/.--- /..-	Velehū Eyzan
137a	Aḥmed	Ēy şubḡ-ı ruḡuḡ maṭla'-ı envār-ı ilāḡı Yüzün ḡüni dīvāne ḡılır mihr-ile māḡı	Aḥmed yüzine ḡarşu fiḡān ētme şaḡın kim Gül ḡırmenini yēle vērür bülbulün āḡı	Gazel/ 7 beyit		--./.../.../... /..-	Velehū Eyzan

138a	Ahmed	Bitmedi gülşende bir gül bu ruh-ı zibā bigi Ermedi bostānda bir serv ol kad ve bālā bigi	Ahmed 'e şîrîn lebünden erişen düşnām-ı telh Cüşlar vērür şafādan telhî-i şahbā bigi	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.--/-.--/- .-	Velehū Eyzan
139a	Ahmed	Nêçe bir inledesin derd-ile dolāb bigi Nêçe bir aqıdasın eşkümi seyl-āb bigi	Ahmed 'ün eşkine bak k'anda hayāl-i ruh-ı dōst Ter ü zibā görünür ābda mehtāb bigi	Gazel/ 7 beyit		..--/..--/..-- /..-	Velehū Eyzan
139b	Ahmed	Ėy tal'atı nūr-ı şubh-gāhī Yüzün hacil Ėtdi mihr ü māhı	Gül yüzi şenāsın Ėtdi Ahmed Bülbül bigi vird-i şubh-gāhī	Gazel/ 9 beyit		--./.-./.-	Velehū Eyzan
140b	Ahmed	Çünkü yêrüm dehr bāğında dikendür gül bigi Şiddet-i 'aşr-ile bağrum kan olupdur mül bigi	Çeşm-i Ahmed 'de hayāl-i zülf ü ebrün Ėy nigār Bağludur zencîr-ile deryā yüzinde pül bigi	Gazel/ 5 beyit		-.--/-.--/-.--/- .-	Velehū Eyzan
141b	Ahmed	Muvāfık oldı bu gēce felek zamāne dahı Ki aydıñ oldı gözüm ay yüzünle hāne dahı	[Çün āstîn ile gel dēr harīm-i Ka'be'sine Harāmdur saña Ahmed bir āsitāne dahı]	Gazel/ 6 beyit		.-./..--/.-.- /..-	Velehū Eyzan Son beyit <i>Divan</i> 'dan alınmıştır (Hayal, 2022: 420).
142a	Ahmed	Senden ayruğa eger ben dēr-isem yār dahı Kes kalem gibi başımı dilümi yar dahı	Ahmed 'ün tākati yok k'ède kapuñdan seferi Ayağı bağılu-durur gidemez Ėy yār dahı	Gazel/ 7 beyit		..--/..--/..-- /..-	Velehū Eyzan
143a	Ahmed	Gül-gün ayağı al elünē lāle yüzlü hey Kim tuta bāğ-ı hüsñüñi taze nesīm-i mey	Her hūb-rūda hüsñüñi Ahmed görür m'idi Her şeyde rūşen olmasa ma'nā-yı küllü şey	Gazel/ 5 beyit		--./.-./..--/.-.-	Velehū Eyzan 144b'de bulunan son beyitten sonra sayfanın devamı ve 144a boş bırakılmıştır.
144b	-	Niçe kim rüzgār eskir benüm 'ışkum olur taze Ne rencüme nihāyet var ne hūd derdüme endāze	Niçe derdüm ola pinhān gönül-ile hān içinde Fe'ilātü fā'ilātün fe'ilātü fā'ilātün Niçe şem' gibi kanum yana od ü kan içinde		Aruz Risalesi	-	Bismillāhirrahmānirrahī m Hāzā Risāletun fi'l- 'Arüz li-Ahmedī Raḥmeti'llāh

			Fe‘ilātū fā‘ilātün fe‘ilātū fā‘ilātün				Risâlede, aruz bahirlerinin adları başlık olarak verilip bu bahirlerde örnek beyitler verilmiştir. Bu nedenle birçok bahirden vezin kullanılmış olup bütün risâle tek bir vezinle yazılmamıştır. Bahir başlıklarının altına örnek olarak birer beyit yazılmıştır. Takti‘ örneklerinde vezinler takti‘lere ayrılarak gösterilirken 1 beytin 2 mısra‘ı arasına vezinler eklenerek bu kısım dörtlük hâlinde yazılmıştır. risâlenin eldeki varaklarda mevcut nazım birimleri 5 beyit ve 6 dörtlükten oluşmaktadır.
147a	-	Çü bi-smi’llâhi rahmâni’r-rahîmi Diyessin bulasın rahm-ı Raḥîmi	[Mutekârib fe‘ûlun şemâne merrât Mutedârik fā‘ilun şemâne merrât]	44 beyit	Aruz Risalesi	.---/.---/..--	Risâle-yi ‘Arûz ez- Güftâr-ı Muṭahhar Risale, Muṭahhar b. Ebî Tâlib’in Ravzatu’l- Evzân’ıdır. Risalenin son beyti, eserin Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunan

							nüshasından alınmıştır (Aslan, 2021a: 34).
153b	Ḳāḍī	Ḥudāvendā te‘ālā ve taḳaddes Senūñ ḥamduñ iledür ibtidā bes	[Ḥudāyā ḳayğulardan ḳurtar anı Ki şād olsun dēye Ḳāḍī revānı]	Mesnev i/ 235 beyit		.---/.---/..	Ve Eyżan Risāletu fi’l- ‘Arūzi li-Ḳāḍī ‘Abdullah Raḥmeti’llāh Eser, Kādī Abdullah Münşî-yi Divriğî’nin yazdığı <i>Bahrî</i> isimli eseridir (Aslan, 2021b: 213).
190a	‘Adnī	[Ey ez-nesīm-i ‘adl-ı to ḥurrem behār-ı mülk Ve’z tīg-i bī-ḳarār-ı to ḥāşıl ḳarār-ı mülk]	<i>Tā mihr ü māh u çarḥ u zemīnest ber- ḳarār Bādā mu ‘īn diyār-ı to perver-digār-ı mülk</i>	Kaside/ 24 beyit		--./-./---./-.-	- Bir önceki varakta mevcut musikî risâlesinin son varak/larıyla beraber ‘Adnî’nin şiiri de baştan eksik olmalıdır. Matla beyti <i>Divan</i> ’dan alınmıştır (Kaska, 2022: 32).
192b	‘Adnī	Ḳaddūñ ḥırām-ı tūbiye ḥayret vērüp- durur Ḥaddūñ gül-i cināna ḥacālet vērüp- durur	‘Adnī ḥadeng-i ğamzesin aṇduḳça cān vērür Allāh aña ne ṭurfe maḥabbet vērüp- durur	Gazel/ 7 beyit		--./-./---./-.-	Ve lehū Eyżan
193b	‘Adnī	Şekerūñ zehresini şehd-i lebūñ çāk eyler Ḳamerūñ çihresini mihr-i ruḥūñ ḥāk eyler	Leb ü ḥaddūñ ğamı-la lāle vü gül ‘Adnī bigi Başına ḥāk ḳuyup yaḳasını çāk eyler	Gazel/ 8 beyit		..---/..---/..--- /..-	Ve lehū Eyżan
194b	‘Adnī	Ḳaçan ki gün gibi ol serv-i sīm-ber görinür Şanavber üzre çıkup şanasın ḳamer görinür	Göyündi derd ile pervāne-veş dil-i ‘Adnī Egerçi şem‘ bigi zāhirā güler görünür	Gazel/ 7 beyit		.-./..---/..- /..-	Ve lehū Eyżan

195a	‘Adnī	Ol serv-i mäh-çihre ki gülden yañağı var Cân ü gönülde lāleleyin mihr-i dāğı var	‘ Adnī gerekse derdine şabr ét gerekse öl Cānānenün dirīg ki senden ferāğı var	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehū Eyzan
196a	‘Adnī	Cān şānavber kāmētün yādına dil şahbā çeker Serv-i şādī gülşen-i cānda [bitüp] bālā çeker	Yine bir meh-rū kamer-ruhsār ‘ Adnī sevdi kim Hāk-i pāyın sürme dēyü gözine havrā çeker	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Ve lehū Eyzan (Yücel, 2002: 62)
197a	‘Adnī	Ol serv-i gül-‘izār ki gönca dehānı var Bir gün muķābil olmağa ayuñ ne cānı var	Vardukça ‘ Adnī dilbere cān tuhfe iledür Nic’êtsün eli boş varamaz ad ü şanı var	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehū Eyzan
197b	‘Adnī	Şerefde gün yüzine mäh-ı āsmān èremez Revişde kāmetine serv-i büstān èremez	Yüzünle yaşuñı sīm ü zer eyle èy ‘ Adnī Ki yār dāmenine dest-i müflisān èremez	Gazel/ 7 beyit		.-./-./-./-./- /..-	Ve lehū Eyzan
198b	‘Adnī	Dildār için endīşe-yi cān eylemek olmaz Yok nesne için bunca ziyān eylemek olmaz	Āh eyleme ‘ Adnī dile geldükçe ğamı kim Mihmān var iken evde duñān eylemek olmaz	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehū Eyzan
199b	‘Adnī	Dilden cihānda her kime kim terk-i ser gerek Ġamzeñ okına sīnesi yārā siper gerek	‘ Adnī bigi muhibleri ol mäh-çihrenün Mañşer güninde bī-dil ü cān kıpsalar gerek	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehū Eyzan
200a	‘Adnī	Şükrāne gerek terk-i ser ü cān ü ten ètmek Ger mümkün ola kūyını bir dem vañan ètmek	Yüz bulduñ ise it ile hem-ser dirilürsin Haddün mi-durur işbu işi ‘ Adnī sen ètmek	Gazel/ 6 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehū Eyzan
201a	‘Adnī	Mäh öykünürse gün yüzüne hiç edeb degül Gün nice beñzesün saña kim gönca-leb degül	Èy hūr ‘ Adnī ’nün şımağıl gönül şışesin Kim Edrene diyār[1]-durur bu Haleb degül	Gazel/ 6 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehū Eyzan

201b	‘Adnī	Tiğ-ı derd ile dilersin dilümi hāme miyem Dest-i cevri ile bükersin belümi nāme miyem	‘Adniyā kimse beni bilmedi hicr ile esir Serv-i āzāde m[i] yā mäh-ı gül-endāma mıyam	Gazel/ 7 beyit		..--/..--/..-- /..-	Ve lehū Eyzan
202b	‘Adnī	Gözüm yaşına rahm et sürme derden Ki merdüm-zādedür düşmez nazardan	Yolında dilberün cān vèrmeg-içün Eyā ‘Adnī hāzer eyle hāzerden	Gazel/ 7 beyit		.---/.---/.---	Ve lehū Eyzan
203a	‘Adnī	Zülfün niçe ‘ākılleri dīvāne kılpup āh Şimdi başa tolaştı <i>tevekkeltu</i> <i>‘ala’llāh</i>	‘Adnī yoluña cān ü serin vèrdügi bu kim <i>El-‘abdu ve mā-yemlikuhu kāne li-mevlāh</i>	Gazel/ 5 beyit		--./---/.---/.---	Ve lehū Eyzan
204a	‘Adnī	Cānı n’eylerdi dil-i bī-çāre cānān olmasa Bülbüle ‘ālem kafesdür ger gülistān olmasa	Ol kadar oldu gam ü hicrün ile ‘Adnī nizār Ki anı bilmezdi kimse āh ü efgān olmasa	Gazel/ 7		-.--/-.--/-.--/-. .-	Ve lehū Eyzan
204b	‘Adnī	Görürse gün yüzünün tal‘atın kamer yerine Sèzerse şehd-i lebün vaşfını şeker yerine	Ayağünün tozu girseydi ‘Adnī’nün eline Çekeydi gözlerine sürme-yi başar yerine	Gazel/ 7 beyit		.-./---/.-- /..-	Ve lehū Eyzan
205b	‘Adnī	Gördüğümce ‘anberīn zülfi ruḥ-ı dildārda Mār-ı müşk-efşān yatupdur şanuram gülzārda	‘Adniyā dildār güşına münāsibdür hemīn İşbu dūr kim var-durur bu nazm-ı gevher-bārda	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.--/-.--/-. .-	Ve lehū Eyzan
206b	‘Adnī	Götür niḳābı yüzün nūrın āşikār eyle Zevāle şal güneşi mähı şerm-sār eyle	Biri de ‘Adnī gibi gül yüzün medḥ edemez Gerekse bülbülü bağunḍa şad hezār eyle	Gazel/ 7 beyit		.-./---/.-- /..-	Ve lehū Eyzan
207a	‘Adnī	Tā la‘l-i lebün ‘aksi dil-i sāğara düşdi ‘Uşşāk-ı cihān cümle mey-i aḥmere düşdi	‘Adnī gibi sa‘d-aḥter ü ferḥunde-zamāndur Şol dil ki bugün ol yüzi meh dilbere düşdi	Gazel/ 5 beyit		--./---/.---/.---	Ve lehū Eyzan

208a	Ahmed	Ėy kaşr-ı felek-rif'at ü Ėy tāk-ı mu'allā Yā kıble-yi 'ālīsün veyā ka'be-yi 'ulyā	Bünyād-ı sarāyuña budur ahsen-i tārīh Kim eyde mübārek tapuña hayy u tüvānā	Kaside/ 101 beyit	Medhiye/tarih	--./--./--./--	Kaşīde-yi (....) li-Ahmed Pāşā
219a	Ahmedī	Şubh-dem 'īsī-nefes oldı eser bād-ı şabā Bülbüle vērür haber gül geldüğinden merhabā	Ahmedī cān saña mihmāndur dürüş hoş tut anı Kim 'azizi hōr tutmaqlık revā degül revā	Kaside/ 15 beyit		-.--/-.-/-.-/- .-	Ahmedī Fermāyed
221a	Ahmedī	Dil ü cān zülfüne hayrān ü şeydā Leb-i la'lünde sırr-ı rūh peydā	Süleymān ola Selmān kuş dilinde Dēr ise Ahmedī Selmān <i>ve minnā</i>	Gazel/ 8 beyit		.---/.---/.	Ve lehū Eyzan
221b	Ahmedī	Ėamzeñ cihānı zulm ile zīr ü zeber kıılır Gör bu siyeh-dili ki nice fitneler kıılır	Ėamzeñ okı niçe ki belādan bula küşād Bī-çāre Ahmedī aña cānın siper kıılır	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-.	Ve lehū Eyzan
222b	Ahmedī	Gül yüzünün firākı yüregümi hūn eder Şevkı cemālünün yaşumı lāle-gün eder	Sehv ile müşk dēdi ise zülfüne Ahmedī 'Ayb etme kim aña bu haṭāyı cünün eder	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-.	Ve lehū Eyzan
223b	Ahmedī	Zülfün hamı çü hem-dem-i bād-ı seher olur Her dem hevā dimāğı tolu müşk-i ter olur	Sür Ahmedī gözüne ayağı ġubārını Kim kuhl-i cevheri göze nūr-ı başar olur	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-.	Ve lehū Eyzan
224a	Ahmedī	Şaçlarınuñ çini kim yer yüzini miskīn eder Cānları bende şalup göñülleri miskīn eder	Ahmedī cān levhine yüzün hayālın kıldı naşş Ol hayāl anuñ sözini nāzük ü rengīn eder	Gazel/ 7 beyit		-.--/-.-/-.-/- .-	Ve lehū Eyzan
225a	Ahmedī	Ne cān kim 'ışkı yok ol cān degüldür Anuñ kim derdi yok insān degüldür	Bu kuşlar dilini k'ol söylemişdür Süleymān'dur bugün Selmān degüldür	Gazel/ 9 beyit		.---/.---/.	Ve lehū Eyzan
226a	Ahmedī	Egerçi kim işün cevri ü sitemdür Baña senden gelür luṭf u keremdür	Muza'fer yüzümi etmege gül-gün Şun ol cāmı k'anuñ rengi bakamdur	Gazel/ 8 beyit		.---/.---/.	Ve lehū Eyzan

227a	Ahmedî	Hünî gözün ki 'aql aluban kaşd-ı cân eder Kendüye aşşı étmez ü halka ziyân eder	Şol kâmet ile o lebün öninde Ahmedî Toğrulıg ile her sözi şîrîn beyân eder	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehü Eyzan
228a	Ahmedî	Çün tâze oldı güller ü açıldı lâleler İçmek gerek harîf ile gül-gün piyâleler	Cânunı istemiş k'ağa ol yâr Ahmedî Hâşâ ki er olan kişiler câna qalalar	Gazel/ 6 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehü Eyzan
228b	Ahmedî	Şaçun sevâdını göz kim göre qarara gelür Düşen gönül bu belâya kaçan qarara gelür	Cemâlünün şıfatı gibi Ahmedî dër idi Ne hōd kıyâsa düşer râst ne şümâra gelür	Gazel/ 7 beyit		.-./-./-./-./- /..-	Ve lehü Eyzan
229b	Ahmedî	Cân şayd eder gözün ki cihâna belâ mıdur Peykân urur cigerlere tîr-i każâ mıdur	Zâr inler Ahmedî gibi her gece 'andelîb Ol dahı 'ışka bencileyin mübtelâ mıdur	Gazel/ 7 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehü Eyzan
230b	Ahmedî	Şol mâh-ruh ki gâliyeden zülf ü hâli var El-hağ ne hûb hulk u ne zîbâ cemâli var	Vaşlına Ahmedî 'yi sa'âdetdür êrgüren Devletlü kuldur ol ki şehiyle vişâli var	Gazel/ 6 beyit		--./-./-./-./-	Ve lehü Eyzan
231a	Ahmedî	Dêdüm yâra ki yüzün ergavândur Dêdi ki kâmetüm serv-i revândur	[Dêdüm kim Ahmedî derdünden ölür Dêdi ne çäre gamzem bî-emândur]	Gazel/ 7 beyit		.---./---./---	Ve lehü Eyzan Makta beyti <i>Divan</i> 'dan alınmıştır (Gülüm, 2021: 564).
232a	Ahmedî	[Nikâb açdı yüzinden hoş-likā gül Cihânı kıldı pür-nûr-ı safâ gül Serâ-perde urup gül-zâr içinde Düzetdi bülbül-i perde-serâ gül Yüzün rengini gördiler reyâhîn Anuñ-çün oldı uş ğarķ-ı hayâ gül Ayağı tozunıñ bir zerresi-içün Şabâya vërdi varlığın fidâ gül	Bahâr erişdi vü hengâm-ı reyhân Zi-zevķ eyyâmıdur eyyâm-ı reyhân Haber vërdi şabâ zülfün deminden Hasedden ditredi endâm-ı reyhân Beñün dâne yüzünde dâne-yi müşķ Şaçun gül yañağunda dâm-ı reyhân Yüzün rengi-durur ârâyış-i gül Şaçun koğusıdur ârâm-ı reyhân	Terkib- bend/ 5 bend	Medhiy e/bahâri ye	.---./---./---	Ve lehü Eyzan Mecmûada terķib-bendin ilk 2 bendi ve vasıta beyitleri mevcut değildir. Her bend “ve lehu eyzan” ifadesi ile başlamıştır. İlk bend ve vasıta beyti <i>Divan</i> 'dan

		Dimāğı müşğ-ile tolu hevānuḡ Niçe kim ḡüsnüñe kıılır şenā gül Şabā binüm bigi ‘ışkuñdan ey yār Gehī dīvāne olur gāh bīmār]	Ḥaṭuḡ bir sebzedür kim ḡayretinden [Yere döküldi neng ü nām-ı reyḡān Du‘āsı Aḡmedi ’nün budur ey şāḡ Ki kılsun baḡtuḡı pāy-ende Allāḡ]				alınmıştır (Gülüm, 2021: 564). Mürettip, vasıta beyitlerini mecmuaya almayarak ve her bendin başına yeni bir şiire başlıyor gibi “ve lehu eyzan” ifadesi ekleyerek terkeb-bendin her bendini gazel gibi değerlendirmiş olmalıdır. Son bendinin son mısra ‘1 <i>Dīvān</i> ’dan alınmıştır (Gülüm, 2021: 569).
235a	-	[Tenüm cān oldu çün cāna erişdi Yine bu kıatre ‘ummāna erişdi]	Gönüle daḡı yokdur ḡuşşadan ḡam Mübeşşir çünki zindāna erişdi	Gazel/ 5 beyit		.---/---/..--	- Kadı Burhaneddin (Ergin, 1980: 106)
235b	-	Şubḡ-dem gözün ile ‘ālemi naḡçir edelüm Bu gece gördüğümüz düşleri ta‘bır edelüm	[Ger delü kıldı ise gözleri rāzīyuz aḡa La‘lini dār-ı şifā zülfini zencir edelüm]	Gazel/ 4 beyit		-.--/-.--/-.--/- .-	Ve lehū Eyzan Kadı Burhaneddin (Ergin, 1980: 107)
236a	-	‘Uḡubetde-durur ḡāsıd kimi sevdün ki dēr dāyim Muḡaddem tutuban bilmez teyi tebdil edüp yāya		Müfred	Mu‘am -mā	.---/---/--- /---	- [Mu‘ammā be-ism-i Ya‘ḡub] olmalıdır (Şentürk, 2022: 110).
236a	-	Muzārī‘dür yesūmu ism-i maḡbūb Okunduḡda bilinür adı maḡlūb		Matla‘	Mu‘am -mā	.---/---/..--	Mu‘ammā be-ism-i Mūsā
236a	-	Yarım taş üstine bir göz kıomışlar Anı bir dilberün adın dēmişler		Müfred	Mu‘am -mā	.---/---/..--	Mu‘ammā be-ism-i ‘Ömer

TABLO 2: Mensur Bölümler Tablosu

Yp. Nu.	Müellif	Eser Adı (varsa)	Baş	Son	Konu	Açıklamalar
181b-189b	-	-	Evvel-i ibtidā. Şūfiyüddīn 'Abdūlmümīn, andan sonra Şeyhoğlu Sīnānūddīn, sonra üstād Kemāleddīn, andan sonra Nāşirüddīn-i Farābī cemī' üstādların ervāhı şād olsun. Buğların edvārlarından bir nüsha-yı muhtaşar bünyād ettük sebük ve şīrīn kim okıyalar, üşenmeyeler. [182a] Fā'ide-yi 'azīm bulalar.	bir yol dağı dutasın. Geldük bir kısma dağı kim üç isim bünyād eylemişler üstādlar. Evvel kabl, ikinci me'a, üçüncü ba'd. Kabl oldur kim bir kişi nesne etmek dilese evvel darb ura. Andan şī'rin andan şavtın eyde. Me'a oldur kim darbin şī'rin şavtın bile eyde. Ba'd oldur kim evvel şavtın şī'rin andan darbin ura. Bunlar rumūzlardur, altında günüzler vardır. Bu rumūz, bu günüz dedükleri bu 'ilmün içinde pinhān-durur.	Musikî Risalesi	- Eser, sondan eksik olmalıdır. Mecmuanın 1a sayfasında mecmuada bulunan eserlerin bazıları ve müellifleri yazmaktadır. Burada yazan “ve Risāle-yi Eṭvār-ı Mūsikī li-Ḳādī 'Abdī'l-lāh” ibaresine göre eser, Kadı Abdullah'a ait olmalıdır.

YAYIN İLKELERİ

KÜLTÜRK'e, Türk dili ve Türk edebiyatının tarihî ve güncel problemlerini bilimsel bir bakış açısıyla ele alan, bu konuda çözüm önerileri getiren, Türk dili ve Türk edebiyatıyla ilgili yazar ve eserleri tanıtan bilimsel makaleler ve kitabiyat (tanıtım-eleştiri) yazıları kabul edilir.

KÜLTÜRK'e gönderilecek yazılarda; alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir makale olması şartı aranır.

KÜLTÜRK, Yaz/Haziran ve Kış/Aralık olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanmaktadır. **KÜLTÜRK**'te yayımlanan makalelerin sayısında sınırlama vardır. Bu bağlamda dergiye gönderilen makaleler hakem süreci tamamlanmış olması koşuluyla sıraya konulur ve bu sıraya göre yayımlanır.

KÜLTÜRK'e gönderilecek yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önceden sadece özeti yayımlanmış bildiri ve raporlar -yazıda belirtmek kaydıyla- kabul edilir; ancak tam metni yayımlanmış başvurular değerlendirmeye alınmaz. Bilimsel bir etkinlikte sunulmuş ancak sunulduğu tarihten itibaren en az üç yıl geçtiği hâlde yayımlanmamış bildiriler de yayıma kabul edilir.

KÜLTÜRK'e Türkçe (diğer çağdaş Türk lehçeleri ve kullandıkları alfabeler) ve İngilizce yazılar kabul edilir. Ön inceleme sonucunda **KÜLTÜRK** Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları'na uymayan çalışmalar, düzeltilmek üzere yazarına iade edilir. **KÜLTÜRK** Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları'na uygun makaleler için hakem süreci başlatılır.

KÜLTÜRK'te daha önce başka bir dilde yayımlanmış makalelerin Türkçe çevirileri konu, içerik ve alana sağlayacağı katkı itibarıyla Yayın Kurulu'nca "yayımlanması uygun" bulunduğu takdirde değerlendirme sürecine alınır.

KÜLTÜRK'te kör hakemlik uygulaması yapılır. Hakem ve yazar isimleri yayın sürecinde de yayım sonrasında da editörlükte mahfuz tutulur. **KÜLTÜRK**'e gönderilen makaleler ön incelemeden geçtikten sonra en az iki hakem tarafından değerlendirilir. İki hakemden de olumsuz rapor alan makaleler yayımlanmaz. Bir olumlu, bir olumsuz rapor alan makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin vermiş olduğu rapora göre makalenin yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verilir. Yazarlar, hakemlerden gelen düzeltme ve değişiklik taleplerine editör aracılığıyla itiraz edebilirler.

KÜLTÜRK editörleri, Türkçe ve İngilizce olarak gönderilmiş olan başlıkların anlaşılmasını sağlamak için gerekli gördüğü yerlerde değişiklik yapabilir. Başlıkla beraber 150-250 kelime arasında bir Türkçe ve İngilizce özet ve 3-5 kelimelik Türkçe ve İngilizce anahtar kelimelere de yer verilmelidir.

KÜLTÜRK'te yayımlanan makalelerde yazının başlığı altında ortalananacak şekilde sırasıyla yazarın unvanı, adı-soyadı, görev yaptığı kurum ve kendisine ulaşılabilecek e-posta adresi bilgilerine yer verilmelidir.

KÜLTÜRK'e gönderilen makalelerin dilinin yazım ve dil bilgisi kurallarına uygun, sade ve anlaşılır bir dil kalitesine sahip olması gerekmektedir.

KÜLTÜRK'e gönderilen yazıların bilimsel yayın etiği ilkelerine uygun olması esastır. Etik ihlali tespit edilen yazılar hakkında ilgili yerlere bildirimde bulunulur.

KÜLTÜRK'e gönderilen yazıların bilimsel sorumluluğunun yanı sıra hukuki sorumluluğu da yazarına aittir. Yayımlanan yazılarla, belge, resim, fotoğraf, istatistik, tablo vb. görsel malzemeye ilgili olarak çıkabilecek hukuki sorunlarda **KÜLTÜRK** taraf ve muhatap değildir.

YAZIM KURALLARI

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa ölçüleri aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	3 cm
Alt Kenar Boşluk	2.5 cm
Sol Kenar Boşluk	2.5 cm
Sağ Kenar Boşluk	2.5 cm
Paragraf Başı	1 cm
Yazı Tipi	DEVRA
Yazı Tipi Stili	Normal
Yazı Tipi Boyutu	12 punto
Blok Alıntı	<i>İtalik</i> (ana metinle aynı biçimde)
Manzum Kesitler	Soldan 1,5 cm girintili
Dipnot Metin Boyutu	10 punto
Paragraf Aralığı	6 nk (sonra)
Satır Aralığı	1,15
Metin iki yana yaslı	olmalıdır.

2. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

Öz/Abstract bölümünün yazı tipi **DEVRA**, yazı tipi stili **normal**, yazı tipi boyutu **10 punto**, ilk satır girintileri **0,75 cm** olacak şekilde sağ kenar ve sol kenar girintisi **1cm** olarak yazılmalıdır.

3. Makale içerisinde düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Ana başlıklar (ana bölüm, kaynaklar ve ekler) büyük harflerle; ara ve alt başlıklar yalnız ilk harfleri büyük ve koyu karakterde yazılmalıdır.

4. Yazım ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu kıldığı özel durumlar dışında, Türk Dil Kurumunun **Yazım Kılavuzu** esas alınmalıdır.

ATIF VE KAYNAKÇA KILAVUZU

KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'ne gönderilen makalelerde kaynak gösterme konusunda APA sistemi benimsenmiştir. Bu sebeple, dergimize gönderilecek makalelerin aşağıdaki kaynak gösterme sistemine uygun olması gerekmektedir.

GENEL KURALLAR:

1. Kaynakçada gösterilen bütün eser künyelerinde (kitap, tez, makale, bildiri vs.) tarihten sonra gelen bağımsız her bir bilgi arasına nokta konur; virgül sadece yazar soyadından sonra kullanılır: Polat, Nazım Hikmet (1998). *Külliyâtına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfeddin*. İstanbul: Arma Yayınları.
2. Metin içinde açıklama yapılması gereken durumlarda dipnot da kullanılabilir. Dipnotta bir yayına atıf yapılacaksa yine metin içindeki atıf sistemi uygulanır: "Bu konuda yapılan başlıca çalışmalar için bk. (Ünver 1993; Timurtaş, 1994).
3. Metin içinde yazarın adından bahsediliyorsa atıfta yazar adı yeniden yazılmaz: "Nitekim Özkul Çobanoğlu'nun (2007: 112-114) buna dair kayda değer tespitleri vardır."
4. Çeviren (çev.), tashih eden (tsh.), hazırlayan (haz.) vb. durumlarda bu isimler yazılırken eser isminden sonra nokta konulmalı ve parantez içinde ilgili kısaltma yapılarak kişinin ismi verilmelidir.

1. Kitaptan yapılan alıntı

Tek yazarlı kitaplar için:

Metin içinde: (Tulum, 2000: 76)

Kaynakçada: Tulum, Mertol (2000). *Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl – Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*. İstanbul: Deniz Kitabevi.

İki yazarlı kitaplar için:

Metin içinde: (İsen ve Macit, 1992: 103)

Kaynakçada: İsen, Mustafa- Macit, Muhsin (1992). *Türk Edebiyatında Tevhidler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İkiden fazla yazarlı kitaplar için:

Metin içinde: (İpekten, vd., 2011: 103)

Kaynakçada: İpekten, Haluk-İsen, Mustafa-Toparlı, Recep-Okçu, Naci-Karabey, Turgut (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

2. Makaleden yapılan alıntı

Metin içinde: (Ünver, 1993: 57)

Kaynakçada: Ünver, İsmail (1993). “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*. S. XI. s. 51-90.

3. Bildiriden yapılan alıntı

Metin içinde: (Levend, 1960: 171)

Kaynakçada: Levend, Ağâh Sırrı (1960). “Bilinmeyen Bir Yazarın Bilinmeyen Bir Eseri: Tutmacı’nın Gül ü Hüsrev Mesnevisi”. *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 169-74.

4. Kitap bölümünden yapılan alıntı

Metin içinde: (Ceylan, 2002: 892)

Kaynakçada: Ceylan, Ömür (2002). “Edebî Geleneğimiz İçerisinde Tasavvufî Şiir Şerhleri”. *Türkler*. Editör: Hasan Celâl Güzel vd.. C. 5. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 891-5.

5. Tezden yapılan alıntı

Metin içinde: (Toprak, 2002: 213-4)

Kaynakçada: Toprak, Funda (2002). *Harezmi Türkçesinde Fiil*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

6. Ansiklopedi maddesinden yapılan alıntı

Metin içinde: (Okay, 1989: 101)

Kaynakçada: Okay, Orhan (1998). “Ahmed Midhat Efendi”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 100-103.

7. El Yazması eserden yapılan alıntı

Metin içinde: (Dervîş Hayâlî yz.: 63a)

Kaynakçada: Dervîş Hayâlî (yz.). *Ravzatü’l-envâr*. Süleymaniye Kütüphanesi. Fatih Bölümü. Nu: 2633.

8. Gazete yazısından yapılan alıntı

Yazarlı gazete yazısı için:

Metin içinde: (Bardakçı: 14.05.2020)

Kaynakçada: Bardakçı, Murat (14.05.2020). “Türkçe Fermanı Hakikaten Karamanoğlu Mehmet Bey’e mi Ait?”. *Habertürk*: 14 Mayıs 2020.

Yazarsız gazete yazısı için:

Metin içinde: (Milliyet: 27.05.2020)

Kaynakçada: *Milliyet* (27.05.2020). Üniversitelerde Dijital Sınav Dönemi.

9. Arşiv kaynaklarından yapılan alıntı

Metin içinde: (BOA. A. VKN. MHM. 1/15).

Kaynakçada: A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Vakanüvislik Kalemi Mühimme Evrakı

Not: Sadece arşiv kaynaklarının gösterimine mahsus olmak üzere dipnot sistemi kullanılabilir.

10. Elektronik kaynaklardan yapılan alıntı

Yayın tarihi ve sayfa numarası kayıtlı e-kitaptan yapılan alıntılarda:

Metin içinde: (Horata, 2019: 203)

Kaynakçada: Horata, Osman (2019). *Esrar Dede Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-240609/esrar-dede-divani.html>. (Erişim Tarihi: 22.05.2020)

Yayın tarihi kayıtlı e-ansiklopediden yapılan alıntılarda:

Metin içinde: (Kesik, 2014)

Kaynakçada: Kesik, Beyhan (2014). “Avnî”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/avni-fatih-sultan-mehmed-sultan> (Erişim Tarihi: 23.05.2020).

Yalnızca web sitesine yapılan atıflarda:

(Yalnızca web sayfasına atıf yapılacaksa metin içinde dipnot şeklinde gösterilir.)

<https://www.osmanliedebiyati.com/> (E.T.: 21.05.2020).

Elektronik kaynaklar kaynakçada gösterilirken yazar adı varsa normal Kaynakça içinde, yoksa diğer kaynakların sonuna **Elektronik Kaynaklar** başlığı altında eklenir.

Not: Web adresi yazılırken, sitenin genel sayfasının adresi değil, yazıya erişimi sağlanabilecek linkin verilmesine ve erişim tarihinin yazılmasına dikkat edilmelidir.

11. Sözlü kaynaklardan yapılan alıntılar

Sözlü kaynaklara derleme yapılan kişinin adı ve derlemenin yapıldığı tarih gösterilmelidir. Kaynakçada derleme yapılan kişiler “**Kaynak Kişiler**” başlığı altında sıralanmalıdır.

Metin içinde: (Aslan: 12.01.1983)

Kaynakçada: Aslan, Şeref (12.01.1983). *Derleme Konusu*. Derleme yeri (Köy. İlçe. İl): Kaynak kişinin yaşı

Aslan, Şeref (12.01.1983). *Bir Masal (Akıl ile Devlet)*. Arpaçay Mah.. Akçalar (Keçebörk) Köyü. Kars: 37.

Not: Sözlü kaynaklarda derleme yapılan kişinin adı ve derlemenin yapıldığı tarih gösterilmelidir. Kaynakçada derleme yapılan kişiler “**Kaynak Kişiler**” başlığı altında sıralanmalıdır.